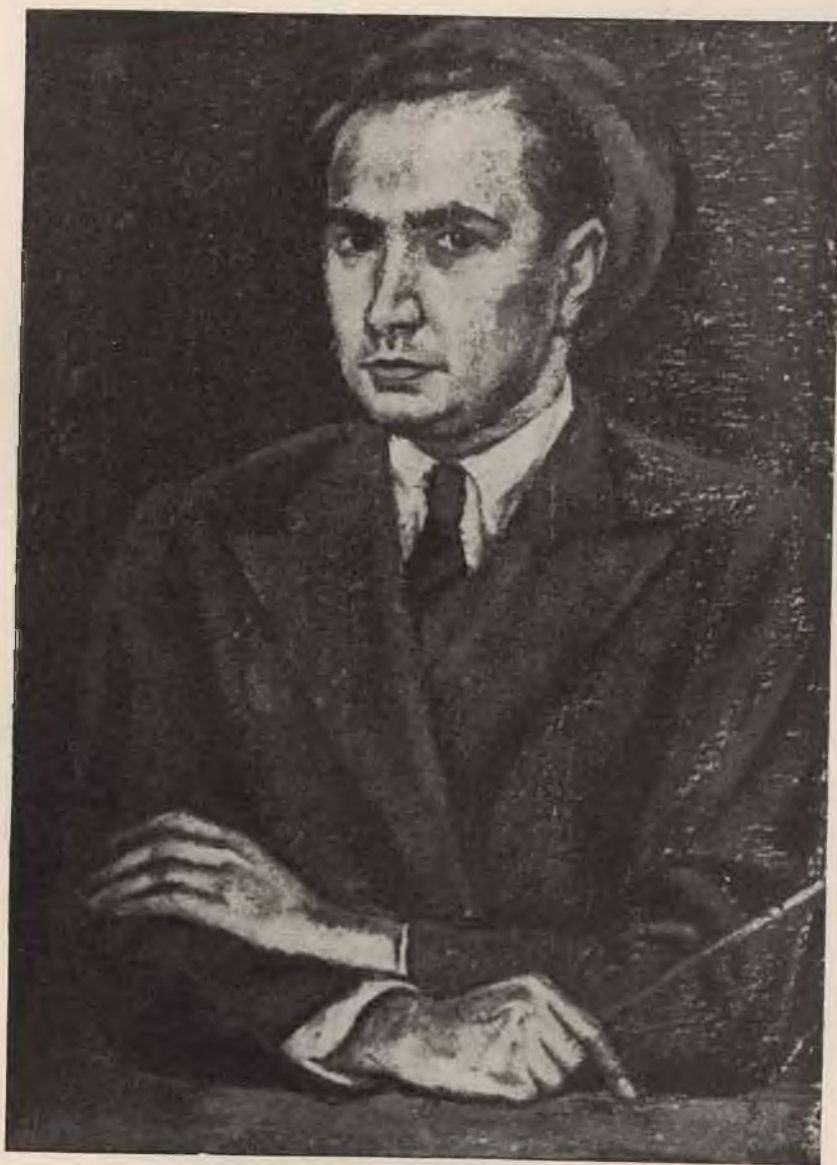

GÂNDIREA

ANUL XI

No. 4

GÂNDIREA

CĂLĂTORIE ÎN EVUL MEDIU

DE
VASILE BĂNCILĂ

Mă întorc din Evul Mediu : am fost la Senlis.

La Nord de Paris e un orașel, în care s'a refugiat veacul de mijloc. Afară de o stradă, ale cărei case au fost arse în timpul războiului și a fost refăcută, totul e întocmai ca acum patru, cinci, șase sute de ani și chiar mai mult.

Am trecut pe lângă Saint-Denis, Enghien, apoi Chantilly, căruia i-am trimes un salut nostalgic. Era o zi frumoasă de început de vară. Adevărate brazde de maci înroșeau deoparte și de alta șanțul, prin care trecea calea ferată. Când ieșeam deasupra câmpului, ne legănau privirea poligoane de holde bogate, pistruiate cochet de mici și tremurătoare pete sângerii. N'am mai văzut din copilărie atâția maci pe câmp. Parcă a trecut un vultur imens, rănit, și s'a scuturat deasupra șesurilor. Din loc în loc, crânguri sau ademenitoare ondulări de teren. Gările elegante, cu dungi verzi discrete în stilul câmpului, defilau prin fața noastră. Am intrat în regiunea pădurilor, apoi am lăsat Chantilly în urmă. De data aceasta, un tren patriarhal ne ducea la Senlis. Intre Chantilly și Senlis, câmpul e și mai ondulat, holdele și mai bogate, doțofane parcă, crângurile și pădurile se îndesesc — vezi bine că mergi spre un cuib invadat de natură și pierdut de drumul mare.

Când poposești la Senlis ai impresia unei oaze de piatră într'un ocean de verdeață. Oaza e un conglomerat de biserici și de „vieux logis”. Gara, arsă în timpul războiului, e clădită din nou, ca o vilă în pădure. O inscripție arată mișelia de atunci. Căci dacă în alte orașe franceze vezi urma barbarilor interni, a revoluționarilor, ceea ce vezi mai întâiu la Senlis e că pe acolo au trecut, fie și pentru câteva zile, barbarii din afară. Chiar în piața gării e un monument impresionant pentru morții din războiu, civili și militari, căci la Senlis civilii au fost tot așa de bravi cași cei în uniformă. Monumentul arată în acelaș timp și punctul cel mai înaintat, în acea direcție, al ofensivei străine. Într'o parte, chipul primarului asasinat de inamic, după ce se pusese garant pentru oraș, din primul moment. În altă parte a monumentului, o patrulă de prusaci, cu torțe aprinse, incendiază metodic orașul sub comanda rece a unui subofițer, în timp ce în colțul scenei privesc îngroziți dar demni un bărbat în vârstă și o femeie, ai căror copii sau nepoți se ascund cu capul în ei. Mai târziu aveam să văd la Hôtel de ville mișcătorul „tableau des otages” de Lucien Mélingue, ce redă o scenă dela 1418, când orașul era cutropit de Bourguignoni și de Armagnaci : e ceva asemănător, și e ca o prevestire, cu executarea primarului Odent în 1914. La Senlis ești în tradiția ostategilor executați. Tot la Hôtel de ville e un tablou, după care nu se îngăduie să se ia fotografiile și nici nu se arată bucuros, în care, într'o atmosferă sumbră și vagă, se vede cum într'o pădure la câțiva kilometri de oraș, a fost împușcat în fața trupelor primarul martir. Aceste fapte sângeroase au lăsat dâră de legendă și ele nu fac decât să crească sugestiile de Ev Mediu ale localității.

Cu aceste fioruri de războiu medieval, am intrat în oraș. Rue de la République e strada reconstruită aproape în întregime. La un colț, tăcută, gravă și senină, casa cu porți înalte, în care Foch a pregătit victoria și de unde a plecat ca să semneze armistițiul. Dar repede după aceasta, te angajezi în ulicioarele ce duc în inima istorică a orașelului. Pe neașteptate aproape, te vezi în fața

bisericii Saint-Pierre, întemeiată la începutul secolului al XI-lea, refăcută de câteva ori până în al XVI-lea. Are un turn romano-gotic, rămas aproape din epoca întâiei construiri a lăcașului, și un turn adăugat de Renaștere, acesta nu prea estetic, fiindcă pare într-o câțiva un bazin de apă. Fațada, bogat și prețios împodobită, face impresia, prin aspectul greoiu al ansamblului și mai ales prin aerul de dărăpănare și părăsire, a unei arte bătrâne și stranie. Parcă e o căpiță sau o movilă de sta-agmite, un templu ca un sfinx ce ascunde un cult preistoric. Uitând datele istorice, te întrebi ce soiuri de oameni ar fi ridicat acest altar de închinare? „Parvis”-ul e pustiu, complectând straniul misterului.

Dar, iată, peste doi-trei pași, fosta catedrală Notre-Dame, minunea Senlis-ului. Admirația e așa de imediată și de netă că devine o legănare mută. Turla mai ales îți robește fericit privirile. E o revelație de spiritualitate și de artă. Delicat ornamentată și sveltă, e ca o mână grațioasă de sfântă adolescentă înălțată drept spre cer, într-o aspirație definitivă de închinare și de triumf. Turla aceasta singură e un poem în piatră, ale cărui cânturi inspirate se succed vertical către Dumnezeu. E o geometrie transformată în rugăciuni și elan. Aici simți că matematica e ceva divin, după cum credeau unii filozofi din Evul Mediu. Când privirea se eliberează, după lungi momente de absolut, din vraja turlei și cade peste corpul bisericii, ești impresionat de liniile, bogăția și organizarea acesteia. Fațada principală și absida, cași esențialul planului, au păstrat simplitatea viguroasă a secolului al XII-lea; părțile laterale însă au fost îndrăzneț ornamentate în stil „flamboyant”, până a părea un mic munte sculptat. Și totuși biserica are unitate de ansamblu, iar timpul, la rândul-i, i-a dat acea solidaritate internă comparabilă individualității ființelor vii. Acest lăcaș are de fapt trei fațade. Portalul dela fațada principală, discret dar cu atât mai însemnat, e consacrat Sfintei Fecioare, având, pe lângă valoarea artistică, — spontaneitate de viață neobicinuită pentru arta vremii lui — și o mare valoare istorică: prin motivul său iconografic, a devansat secolul al XIII-lea, servind ca model și inspirație pentru atâtea portaluri de catedrale, până s’au ajuns la acea desăvârșire a genului, așa cum se vede la Notre-Dame din Paris. Fațadele laterale se impun în alt sens: ca prestanță de extenziune, ca multitudine de forme și ca ținută aristocratică. Infloriturile merg până sus, la acoperiș, ca o incendiere pietrificată. Iar peste tot, de jur împrejurul bisericii, „gargouilles”, unele mai bizare decât altele. Și mușchi și ierburi, cari au crescut pe pereți complicând ornamentația, adăugând un motiv în plus. Și impresia de vechime și sufletul artiștilor și meșterilor, cari au izvodit și au durat acest lăcaș începând din secolul al XII-lea...

Infățișarea acestei catedrale îndeamnă la o analogie îndreptățită cu structura sentimentului religios însuș. Stilul simplu și puternic, până la a da unele sugestii romane, al fondului primitiv al bisericii, deoparte; revărsarea de elemente decorative, de alta, corespund celor două direcții lăuntrice ale religiozității adânci: vitalitate primordială, aspră, implacabilă — și efuzie de intuiții și sentimente rafinate. Sentimentul religios e legat de instincte profunde, cari merg, dincolo de om, în esența realității ca atare; de aceea el are la bază ceva tragic și cosmic, ceva bărbătesc prin excelență. Vocația religioasă nu se poate găsi ca atribut decât la sufletele cu instincte adânci. Dacă unii duc o viață comodă, frivolă, și la un moment dat se convertesc, e fiindcă, într’un târziu, li s’au declanșat și pus în valoare instinctele puternice latente. Tot sentimentul religios însă în irizarea jubilațiilor sale și în ascenziunile lui supreme, se desfășoară în jerbe fluide de concretizări luminoase, în rachete de viziuni, visuri și înțelesuri deasupra înțelegerii, toate acestea de o delicatețe ireală și de o bogăție nedefinită. Aici e, dacă se poate spune, feminitatea sublimă a religiozității. Vitalitate fundamentală, în afară de orice compromis, blazări ori rafinamente — și înfloriri de forme sublimite; virilitate și feminitate; adevăr în artă, viața religioasă își datorează acestor două perspective interioare, acestei antinomii de asprime rustică și de poezie, acestei alianțe de principiu viril și de principiu feminin, fecunditatea și statornicia ei, acea fecunditate și statornicie, cari au făcut din viața religioasă a omului pe pământ coloana vertebrală a istoriei, monumentul cel mai important de spiritualitate, pe care l-a creiat specia noastră. Aceste două principii nu se găsesc oare materializate, oarecum simbolizate, în cele două aspecte arhitectonice așa de organic îmbinate ale cate-

dralei din Senlis? Această idee unifică ansamblul așa de divers al bisericii și explică înșfârșit impresia de unitate și emoția așa de puternică, pe care bazilica o face dela început, fără să-ți poți da seama din capul locului de ce simți așa. După frumusețea de geometrie serafică a turlei, nu e nimic mai prețios în această clădire sfântă, decât tocmai virtutea-i de a da o presimțire vagă, dar eficace, că în corpul ei aproape milenar se arhitectează exterior cele două naturi solidare ale fenomenului religios.

Am intrat în biserică. Cu toate numeroasele transformări și complectări ce i s'au adus de-alungul veacurilor, interiorul are mai mult aspectul unei construcții dela începutul goticului. Dacă exteriorul e, în așa de mare măsură bogăție de ornamentare, totuș unificată, interiorul e construcție masivă de cetate, totuș elegantă. Fără să vrei te gândești la bazilica dela Saint-Denis, numai că aici e mai multă sveltețe. Am străbătut de mai multe ori acest interior pe sub bolțile răcoroase, m'am uitat la vitralii, am stat lângă un mormânt, la un moment dat m'am găsit, înconjurat de singurătate densă, lângă o grămăjoară de oase roșii închise într'o mică lacră de sticlă, am cetit inscripția, în care se arată cum armatele străine au vrut să distrugă biserica în timpul războiului, cum aici s'au înălțat rugi, ce au adus izbăvirea și că deci :

Français, souvenez-vous
Et honorez Dieu dans ce temple,
Gloire du Valois et parure de l'Île de France,
Berceau de la Patrie...

dar mai ales, m'am bucurat că aici am înțeles mai clar ca oriunde formula interiorului bisericii catolice în general. Fiindcă aici această formulă e realizată mai elocvent și mai direct ca aiurea. Partea dela intrare a naosului era blocată de stâlpi, ca la Saint-Denis. Pe urmă, biserica era împărțită longitudinal, prin patru șiruri de coloane, în cinci rânduri de bolți sau de naosuri lungi și înguste. Naosul din mijloc sau naosul cel mare, deși cel mai larg, n'avea mai mult de o pătrime din lățimea bisericii. Așa dar, ideea de biserică gotică este o serie de peșteri paralele, separate prin stâlpi, dintre cari cele de pe margini se transformă în capele, iar cea din mijloc se dilată pentru a forma naosul și altarul. Oare întâia biserică a creștinilor primitivi n'au fost subteranele? Este emoționant gândul că în mărețele și aerienele lăcașuri religioase actuale se perpetuiază, conștient sau nu, cadrul întâielor și modestelor altaruri de închinare, în cari s'a plămădit avântul împărăției lui Christos!

Dar momentul suprem a fost când m'am suit în turn. Jos, în biserică, am văzut o ușă întredeschisă și scări mici, cari duceau sus în turla minunată, al cărei vârf domina țărișoara dimprejur. Nu era nimeni și am purces a mă urca. Scări de piatră, învârtindu-se în spirală verticală ca un burghiu. Clar obscur, uneori întuneric deplin, alteori mici ferestruici, prin cari se profilau raze dela peisagiul îndepărtat, răcoare și miros umed, apoi, mai sus, resturi de păsări și bețișoare de cuib. După scările de piatră, scări și mai mici, de lemn. Nu îndrăznești să te uiți prin ferestruicile, ce deschid vederea spre abisul din afară și te urci mereu. Bețișoarele, crengulețe aduse de cioi pentru cuiburile lor, sunt și mai numeroase, acoperă trepetele în grămezi, trebuie să calci cu băgare de seamă ca să nu aluneci. Iar mâinile caută instinctiv locuri de sprijin, de cari să se agațe. Pe măsură ce te înalți, nu mai ai încredere în reacțiile fiziologice obișnuite ale corpului. Mâinile încep să-și amintească de vremea când erau și ele picioare — și intră'n acțiune. Degetele se transformă în ghiare. Pe înălțimi, mâinile-s mai sigure decât picioarele. Nu vrei să dai atenție la ceea ce faci, ca să crezi că urci o scară obișnuită, dar corpul se încordează dela sine cași când ar avea conștiința lui. Retrăiesc momentele de acum câțiva ani, când m'am suit în „fleșa” catedralei dela Rouen. Te strângi într'un colț întunecat, lipit de piatră, ca să te odihnești câteva clipe. Cum stai așa, aproape invizibil, ai putea fi luat drept o statuă. Pornești iar și ești aproape de capăt. Dai de o galerie circulară cu ferestre mari, goale, prin cari călătorești, fără nici un obstacol, atmosfera și vânturile și se revelează fatidic țara de jur împrejur. Te uiți, stăpânind tremurul invizibil al trupului, fermentarea reflexelor scoase din echilibrul obișnuit, dar nu te oprești mult, pentruca să nu vatâmi ine-

ditul impresiei din punctul cel mai de sus. Amintindu-ți de unii strămoși geologici, cari trebuie să fi fost păsări, urci ,agățându-te aproape (stupide ustensile mai sunt încălțările), ultimele scări minuscule și pășești, cu grijă paralizantă dar și cu o amețitoare voluptate, pe mica platformă superioară, unde ți se pare deodată că ai rupt orice legătură fizică cu lumea de jos. Te vei mai putea întoarce? Dar repede uiți această întrebare, robit de splendida, inefabila morfină a înălțimii și a magnificului peisagiu din afară. E ca un spasm calm, permanentizat, sufocant și aerat totodată. Și te simți de sticlă, gata să te spargi sau un fulg, gata să te ia vântul.

Incepi să te uiți, inspectând panorama. Întâiu privești depărtările, căci depărtările se acordă mai bine cu înălțimea. Dacă vrei să stai la înălțimi, uită-te departe, iar nu la picioarele tale. La orizont, de jur împrejur, pământul se ridică ușor, acoperit de păduri, așa că toată țara e un vast amfiteatru. Ici colo câte un castel, mai rar câte o fabrică, în coasta pădurilor. Drumuri drepte, superbe, ca niște raze de cerc, mergând — falnic și purtând pe ele seva Franței — dincolo de orizonturi. Apoi, între păduri și oraș, câmpii întinse, lucrate cu artă, și plantații. Și pe urmă orașul. Imaginea acestuia e tot ce poate fi mai caracterizat. E ca un lagăr și ca un muzeu în același timp, strâns, asemenea unui pumn sau unei cariere de piatră, în jurul bisericii catedrale. Senlis n'ar avea nevoie de muzee căci el însuși nu e decât un muzeu. Vezi aceasta mai ales de sus. Casele de piatră alburie, îngrămădite unele în altele cu acoperișurile aproape verticale, își racordează muchiile, schițând nervuri. Iar între ele, ca niște blocuri mari, numeroase, organizând și ferecând acest conglomerat, monumentele istorice, adică bisericile sau corpurile de biserică rămase de altă dată. În atâta capriciu hieratic de linii, nicăieri n'am văzut mai multă unitate ca la Senlis. Ai zice că tot orașelul e o bucată de peatră sfredelită sau o colină de ciment, în care sunt înglobate bucăți mai mari sau mai mici. Epoca modernă stabilește o unitate artificială, geometrică, dar nu dă unitate lăuntrică; Evul Mediu, în vălmășagul de linii și forme, realiza o unitate internă perfectă. Când te uiți de sus la oraș, ai impresia unui imens trandafir în piatră: nu poți distinge decât cu greu liniile foilor numeroase, dar ce tot organic, indisolubil, în tot trandafirul! Pe lângă aceasta, îți dai foarte bine seama, de sus în jos, parc' ai pipăi cu vederea, pe unde treceau cele două brăuri concentrice de ziduri, cari închideau odinioară orașul galo-roman, în centru, și orașul medieval, mai mare, căci în centru îngrămădirea organică de piatră e mai accentuată și acolo sunt și principalele biserici rămase. Zidul galo-roman se păstrează încă, mai având șaisprezece din turnurile-i numeroase de altădată, dar e cuprins în case și curți particulare; numai pe alocuri străbate impresionant și tăcut câte o stradelă, indicând una din porțile lagărului roman. — Insfârșit, te încumeți să privești drept în jos la biserică deasupra căreia ești. Numai când te uiți de sus în jos, înțelegi complet planul și spiritul unei bazilici gotice. Dacă, cu puțin înainte, avusesem prilejul, înăuntru, să înțeleg formula interiorului bisericilor ogivale, acum mi se oferea puțința să le înțeleg ansamblul raportat la cadrul cosmic. Dacă de jos și mai ales înăuntru totul pare solid și greu, de deasupra totul apare, ceea ce e în spiritul înălțării religioase, suplu, aerat, mai mult ca un fel de geometrizare a aerului. Un acoperiș longitudinal, cu muchea ascuțită, se întâlnește în cruce cu un scurt acoperiș transversal. Numai naosului din mijloc, cel mai înalt, îi corespunde un acoperiș propriu zis; restul e mscat de turnulețe, săgeți în piatră; coaste svelte de zid sau chiar ornamente mărunte. Prin urmare, ca două spinări drepte, înguste, perpendiculare, cu un stat major de jur împrejur de motive arhitectonice, cari nu fac decât să populeze aerul, să alunge ideea de greutate, să desființeze materia. De sus în jos, biserică apare mai mult ca un imens schelet, e plină de aer și, în orice caz, nu poți să alungi impresia că e o navă de sus poposită pe pământ.

În tot acest timp, ai căutat să ții cât mai la distanță vertigiul reflexelor. Acum îți dai seama că omul e un ghem de reflexe, ca un ghem de albine, ce se pot desface. Sublimul frumuseții acolo, în vârful turnului, e tocmai în această alăturare de încântare și pericol. După ce ai privit în afară, privești în tine, la ceea ce se petrece înăuntrul corpului tău. Și ca să ai fenomenul mai pur, te apropii de golul ferestrelor, te uiți în jos, nu cu intenția de a vedea ce e acolo, ci ce e în ființa ta. Pui mâna

pe capul unei himere și o retragi cași când ai fi atins un monstru viu și viclean al văzduhului. Brizele suflă din toate părțile. Mai ales când te găsești pe limia a două ferestre și te împing curenții, simți că începi să te clatimi ritmic. Nu mai ești deloc sigur de reflexele tale. Un vag cald și alb mat curge ca o apă în conștiința ce începe să piardă percepția preciziei, a spațiului imobil și chiar a persoanei, anonimizându-te. Te uiți la liniile turnului și ți se pare că se clatină — ca o pendulare în nouri. Și deodată simți că te atrage pământul, prăpastia, ca o voluptate, ca o supremă voluptate. Inchizi aproape ochii pentru a vedea mai bine adâncimea și începi să te apleci încet-încet. Corpul se mișcă fără intervenția voinței. E așa de ispitor și e un aer de fatalitate și de vrajă! De ce te-ai oprit, de ce n'ai continuat, când a lipsit așa de puțin ca să continui, încât simți că a doua oară n'ai mai putea rezista? Și e totuș, la bază, ceva pur fiziologic. Mi-am adus aminte de corăbierii din antichitate și am înțeles perfect fenomenul sirenismului, dacă poate fi numit așa. Prăpastia e o sirenă. Te retragi nițel de lângă fereastră, cu un fel de regret ciudat. Revii, hotărât să nu te mai lași angajat de experiența de adinaurea. Dar ce fragil e totul împrejur și ce straniu e acest joc cu tine însuși! Nu ai de ce să te ții, fiindcă barele de lemn au putrezit, vergelele de fier se clatină ca mărgelile, totul e vechiu și subminat ca niște dinți de babă. Vezi bine că nu te poți ține de nimic decât doar de aer și simți nevoia să isprăvești, să înoți în aer — singura realitate —, să deschizi mâinile și să zbori. Sau să cazi fulgerat de adânc, de înălțime, rezolvând astfel o situație imposibilă, contradictorie. Pe pereții turnului vezi litere, și cifre ciudate. Mecanic, îți spui că au trecut pe aici călugări, poate, cine știe când, și și-au scris numele, în caractere cabalistice, ca în altă limbă, sub reflecții sau constatări. Citești date : 1636, 1789, 1620, 1660. Bang, bang, bang! Tresari. În primul moment ți se pare că s'a mișcat o ființă stranie lângă tine și a lătrat cu o voce necunoscută. Ceasornicul turlei a bătut ceasurile. Iar începi să-ți ascuți senzațiile. După un timp, deodată, încep să țipe pui de ciori, sinistru și strident. Fac horă de aripi, de fâlfâiri negre și de strigăte funebre, parcă ar fi stihii minore vrăjmașe. Parc'ar râde de tine și ar zice : acum vei muri. Undeva plânge un porumbel ca o sălbătăciune mică, bună, a aerului.

În astfel de ocazii vezi telurismul fiziologic al omului. Chiar când sufletul se avântă, sapă înălțimi, trupul își păstrează reflexele făcute pentru linii orizontale, la nivelul mării — cea mare în care se crede că s'a născut viața. Omul e un animal stereotrop, ca acele vietăți ce nu pot trăi decât pe suprafețe late. Oare nu-i e dat omului să zboare? Dar ce suflet și ce corp trebuie să fi avut constructorii medievali, cari, cu mijloacele de atunci, au durat această turlă în înaltul cerului? Poate că pentru ei gravitatea avea alt sens : de jos în sus. Și poate că erau mai copii. Cu câteva minute înainte de a începe să cobor turnul au sosit niște copii. Curioși și zglobii, nu aveau nici o emoție. Ar trebui să se obișnuiască omul de mic să devină zburător. Poate că omul viitorului va căpăta unele virtuți de pasăre.

Când am ajuns jos, am avut, pe lângă sentimentul siguranței, și acel al purificării pe înălțimi. Am ieșit în stradă. Lângă pereții bisericii, m'am uitat în sus și am fost isbit de prezența multiplă a gargouilles-elor, parcă atunci le vedeam pentru întâia oară. Căci acestea niciodată nu sunt mai impresionante, decât atunci când le privești drept de jos în sus și le vezi burțile de paianjeni lungi și rânjetul. Unele erau ghemuite în ele, altele erau băgate deadreptul în piatră, încât nu lăsau afară decât capul, dar cele mai multe se repezeau în afară, lungindu-și corpul și gâtul ca niște arcuri de gazele, așa ca rânjetul să fie mai aproape de tine. Expresii foarte variate : sinistre, stranii, imbecile, ofensive ori statice și sfidătoare, cinice, absurde, extatice, sfinxice — ca tot atâtea puncte de întrebare, ca niște nebune obsesii în piatră. Ce sunt aceste gargouilles și ce caută aici pe streșina Casei Domnului? Răspunsul l-au dat clopotele, care chiar atunci au început să sune ademenitoare și sfînțitoare, ca un principiu de liniște pură și caldă. Gorgouilles-ele valorifică clopotele.

Nu puteam să mă despart de catedrală. În două ceasuri trăisem bogăția unei vieți. În ce punct mă uitam, vedeam ceva nou. Uite turla : când vezi întâiu biserica, atenția e monopolizată, contemplativ, de silueta fascinantă a turlei. E o dăruire totală a sufletului, sintetică. Spiritul critic sesizează

subconștient motivele admirației și apoi se retrage complect, neangajând nici o analiză. Acum însă îmi dădeam seama formal de unele elemente, cari fac nobila frumusețe a turlei. Vedeam limpede cum e înconjurată de colonete fragile, după aceea de turnulețe brodate de daltă, estomplate de istorie, aplecate pe linia verticală a turnului, topindu-se în suprafața acestuia, ceea ce e o cauză că nu se observă în ele însele la prima vedere, dar făcând ca totul să iasă firesc, continuu, din corpul catedralei, dând, apoi, împreună cu numeroasele ferestre, degajare aeriană, sfârșind prin a imprima sulitei din vârf o eternă mișcare de avânt spre cer.... Descoperirile se puteau face la infinit. Aici e valoarea artei gotice : prin cantitatea și variația formelor și totuș prin unitatea ei de ansamblu, rivalizează cu natura.

În fața catedralei, e vestitul castel, sau mai degrabă ruinele unui castel străvechiu, acum înconjurat de ziduri și clădiri, încât nici n'ai bănui ce e înăuntru. Intrarea e printr'o poartă scundă și întunecoasă, la capătul unei străzi laterale, care sfârșește între resturi prețioase de Renaștere și Ev Mediu. Mi-a trebuit mult până să găsesc acest loc de intrare, care-și ia oarecum sarcina să te ducă în trecut, pregătindu-te pentru vremea de altădată, dacă mai e nevoie la Senlis, înainte de a pătrunde în curtea rămășițelor elocvente și discrete ale castelului, ce a fost reședința regală dela întâii Merovingieni până la Henric al IV-lea, a cărui carieră istorică a început de altfel în acest orașel („son heur avait prins commencement en la ville de Senlis” cum arată inscripția dela Hôtel de ville). Deabea ajuns în curtea castelului, te simți alunecând magic în altă lume. Pășești încet, ca într'o feerie de basm, cu un fel de teamă scumpă, voluptuoasă, cu grija de a valorifica cât mai mult impresia primă, cu zelul de a-ți lepăda complect eul modern. În câteva momente, ești în altă lume și ești alt om. Timpul nu mai e o realitate, fiindcă, iată, poți aproape instantaneu să te găsești în altă epocă a omenirii, așa cum ai pătrunde dintr'o cameră în alta ; ți se pare că toate epocile sunt simultane, numai că pe planuri deosebite, că timpul e o convenție introdusă de noi și că poți, printr'un artificiu, printr'o translație misterioasă, să intri în ce secol vrei. Iar aici, la picioarele castelului din Senlis, îți vorbește cald, ca într'o idilă istorică încremenită pentru vecie, tot veacul de mijloc, ba chiar și primele timpuri ale erei creștine. Căci fundațiile castelului sunt galo-romane. Intr'o parte, se păstrează intact însuș zidul galo-roman — acelaș ce înconjura reședința primitivă — pe deasupra căruia acum se întinde o fâșie de poiană dreptunghiulară, atât e de gros. Felurile transformări și adăogiri ce s'au făcut castelului în cursul vremilor, fac din el un fel de istorie concretă a arhitecturii. Un stâlp e din secolul al șaptelea. Insuș faptul că nu e prea mare, te poartă cu gândul la modestia primilor regi, ce duceau, în unele privințe, o viață mai mult de boieri de țară. Ceea ce impresionează foarte mult acum, e amestecul de ruine și de verdeață. Ruinele amintesc ceva din Cetatea Neamțului a noastră, însă sunt mult mai bine conservate, încât se vede clar tot planul clădirii, e chiar și un rest de etaj, un turn mare. Pe urmă, subterane, gropi, ferestre într'un stil istoric sau altul. Dar ierburile și arborii! E o adevărată invazie ecuatorială. Ruinele sunt aproape învesmântate în iederă. Trebuie să dai la o parte buruienii și crengi ca să-ți faci loc, ca să vezi mai bine. Uneori mergi între tufișuri, pe cărări ce șerpuiesc tainic printre ziduri de vechi încăperi sau curți interioare. În curtea actuală a castelului, sunt copaci mari și hățișuri parcă înadins puse acolo și răsfățate în ademenitoarea lor sălbătecie. Și e un miros tare și variat de esențe de arbori peste tot, încât te adoarme, te vrăjește. Dar mai ales e o singurătate imaculată, colorată, vibrându-și molcom sufletul, că uiți cu desăvârșire de tot, identificându-te cu peisagiul. Când apune soarele și aprinde ruinele și ierburile, e ca o aprindere a conștiinței însăș. Imaginile capătă atâta realitate și sunt așa de îmbietoare, că-ți legeni sufletul între ele. Iar când bat ceasurile la o biserică din apropiere, parcă a răspuns unui medium, trecutul însuș, cu glas straniu și dulce...

Și totuș, încă n'am vorbit de cea mai mare bucurie, pe care o oferă Senlis! E aceea de a te plimba pe străzile lui. Nicăieri Evul Mediu nu e mai aievea ca pe aceste stradele, pe cari e un deliciu profund să hoinărești. E adevărat, casele, deși vechi, n'au valoarea artistică a celor dela Dijon, de pildă. În general, ele sunt modeste. Cu toate acestea, trecutul, și Evul Mediu în deosebi,

trăiesc mai fidel aici, fiindcă el e pe străzi și în ansamblu. Dacă vrei să faci în adevăr o călătorie în veacul de mijloc, umblă pe ulițele de piatră, între case fără multe etaje, ale Senlis-ului! Totul e de piatră, mai mult albă și foarte curată. Lipsa de circulație înlesnește o curățenie ideală. Pavajul medieval se vede, fiindcă nu sunt trotuare, strada e ca o panglică de lespezi mici de piatră. Aceste străzi sunt mai toate înguste, unele aproape ca niște cărări, niște poteci între ziduri, iar zidurile, închizând curți de mister, sunt la tot pasul, înalte, groase, reci, cu mușchi pe alocuri ori cu burueni și flori de câmp crescute pe muchea ori în coasta lor, cu rosături prin cari vorbește timpul. Dealtfel, buruenile sunt câteodată și pe strada propriu zisă, lăsând numai un loc de trecere în mijloc. Când cerul e acoperit, sub ploaie ori toamna, aceste străduțe între ziduri trebuie să devină și mai expresive, și mai medievale! Eu le-am văzut sub soare intens, dar era o căldură răcoasă, de cleștar, între ele. Când treceam pe lângă o fereastră sau o ușă în chip excepțional deschisă, păreau că sunt găuri în coastă de cetate ori în munte, prin cari veneau efluvii de răcoare și istorie concentrată. În grabă, vedeam tavanuri scunde, bârne, și boazerii arhaice, rustice. Oamenii s'au adăpostit în aceste clădiri, pe cari le-au moștenit odată cu peisagiul naturii, așa cum se adăpostesc păsările în crăpăturile stâncilor. Ei n'au făcut decât să le ia în posesiune, întocmai cum făceau oamenii preistorici cu grottele pământului. Dar voluptatea cea mai mare e să urmezi șerpuirile străzilor și să asști la ineditul continuu al peisagiului! Aici nu e vedere geometrică, privirea nu se pierde pe o perspectivă dreaptă mergând la infinit. Ci totul se întoarce pe loc și totuș niciodată în acelaș punct, peisagiile sunt făcute din colțuri, întorsături de străzi, piațete — la fiecare câteva zeci de metri patrați se schimbă decorul, care e ceva autonom, închis, deși organic legat de ce e mai departe. E ca în acele jocuri, în cari, pe un desen complicat, ți se spune să urmezi o linie pentru a ajunge în centru — și nu izbutești mai niciodată. Străzile Senlis-ului sunt ca un ghem de ață încurcată. La aceasta se adăogă terenul, care are din când în când văi ușoare și pante scurte și dulci, pentru a mări complicația și farmecul. Când ai luat-o pe o serie de uliți, ești sigur că nu te mai întorci pe unde ai trecut. Pierzi imediat memoria drumului, pe care l-ai urmat. Crezi că te-ai îndepărtat mult, și ești aproape de punctul de plecare, la câțiva metri, numai că pe altă stradă. Crezi că ești în acelaș sector, și nici nu-ți dai seama că ai alunecat în altă parte a orașului. Reprezentarea în spațiu a ta nu concordă aproape niciodată cu consultarea, pe care ți-o dă planul. Ai impresia că terenul e mobil, ca un sistem de platforme metalice și că ele te duc pe nesimțite când într'un loc când în altul, deși tu mergi în altă direcție! Ar trebui să ai firul Ariadnei ca să nu te rătăcești. Dar plăcerea e tocmai în rătăcire, fiindcă știi că orașul e mic și nu poți să te pierzi. Te rătăcești, ești în pericol, rămânând totuș în siguranță, e deci ca o emoție, pe care numai arta poate să o dea. O clipă ficțiunea te stăpânește atât de mult, încât ispita te face să dorești ceva, care nu e de pe lumea aceasta, un inedit fundamental, la care înșirarea acestor străzi trebuie că duce. Și te lași în voia lor, așteptându-te să fii debarcat în lumi cu totul necunoscute. Se vede foarte bine că în timpurile trecute, întâiu erau casele și pe urmă străzile, pe când azi întâiu sunt străzile și pe urmă casele. Odinioară se începea cu fondul și acesta creia o formă, deaceea avea caracter așa de organic și de istoric; azi se începe cu forma și de aici caracterul de artificialitate și de efemer. Înainte se năștea viața și ea creia o organizație, pe când azi se construiește o formă, în care se invită să vină viața și aceasta uneori vine, alteori nu vine. Străzile în alte timpuri curgeau ca niște râuri, ce-și fac matcă sinuoasă printre stânci; azi ele sunt niște canaluri uniforme. Altădată piețele publice erau simple medeanuri, azi ele sunt centre și în jurul lor se grupează casele. Punctele de reper odinioară erau casele, străzile fiind mobile, azi străzile sunt fixe, și casele se așează după ele. Deaceea altădată străzile aveau ceva așa de viu și de pitoresc, ele fiind înseși nervurile complicate ale vieții. Strada odinioară reprezenta mult mai mult decât azi, un proces istoric, o sfredelire naturală a peisagiului, o cristalizare a vieții timpului. Până și numele acestor străzi, la Senlis, amintește istoricitatea și dă sugestii tulburătoare de ce a fost, de Ev Mediu: rue Péravi, impasse du Grenier à sel, rue de la Treille, rue des Vétérans, rue du Puits Tiphaine, rue de Chat-Hâret, rue des Pigeons

Blancs... Ce departe suntem de numele anonime, total inexpressive, ale străzilor moderne! Altădată strada avea o personalitate originală și numele făcea parte din această personalitate, pe când azi străzile sunt artere banale, aceleași în orice așezare geografică, iar numele sunt cași ele, simbolic de comune, având doar, de fapt, o simplă semnificație cantitativă, pe când Evul Mediu gândea și clădea pe categoria calitativului. Dealtfel, umblând pe aceste străzi aveai și alte surprize mai mari decât numele : o inscripție, un ornament fără nici un corespondent utilizat, pus acolo numai ca o podoabă a decorului sau ca un gest în sine, o statueta de sfântă la un colț, în firida unui zid, în dosul unei plase de sârmă... Iar surpriza cea mai mare, și totuși atât de potrivită cu restul, e că nu vedeai oameni. Pe stradelele cele mai vechi, nici țipenie de om. Rar un grup de copii, jucându-se cu puști de-a războiul ori un trecător singuratec, dispărând sub un portal. Te obișnuiai să mergi ca printr'un oraș pustiu, nelocuit. Deaceea când, la câte o fereastră, zăreai un chip zbârcit, bătrân, între glastre de flori, fixându-te de multă vreme, credeai întâiu că e statuă stranie, un motiv ornamental, și pe urmă tresăreai părându-ți-se că e un spion imobil, viclean ori dement. Grăbeai mersul și te simțeai mai bine singur. Pe unele străzi, îți auzai pașii răsunând în piatră și te înfiorai parcă te-ar fi îngânat ecoul altei existențe. E răsunetul pașilor tăi sau sunt ecourile târziu ale trecătorilor din Evul Mediu? Aceste ecouri au stat fermecate undeva și s'au eliberat acum? În orice caz, aidoma răsunau și pașii muritorilor de acum sute și sute de ani, când treceau pe aici pe exact aceleași pietre, printre exact aceleași case. De data aceasta, încetineai mersul să nu tulburi ecoul pașilor cari au fost ori dintr'un fel de teamă de a nu trezi sufletul vechiu și gelos, numai ațipit, al orașului. Te obseda imaginea pădurii de aramă din basme, care începe să urle când un străin a intrat întrânsa... Te oprești și ascuți. Auzi călcând călugări, cavaleri, oameni din popor, oameni vechi, mergând singuri sau în procesiune pe sub ziduri, sub viziera gândurilor hieratice și a umbrelor de seară... Auzi cum dispar pașii... Și ce tăcere! Auzi zumzetul găzelor ce tremură în roiuri în razele soarelui. O clipă ești convins că orașul nu-i decât o cochilie geologică imensă și complicată, din care animalul s'a retras, a murit. Deaceea te miri ori ți se pare și mai ireal când, la o poartă băgată în zid, cetești : „bate tare cu ciocanul ori în ferestruica alăturată, dacă vrei să se audă”. Te uiți prin ferestruica mică cât un pumn și, ca în ocheanele panoramelor cu panopticum, ți se deschid înainte perspective de grădini interioare între ziduri masive. E adevărat sau e un efect optic, căci de afară nu se poate bănui nimic? Ori ești la poarta unor palate fermecate, a căror cheie nu o cunoști încă? A mai trecut o oră și, dintr'una din turle, sună ceasurile. E emoționant să auzi glasul orologiilor, clamând ritmic și melancolic trecerea timpului, pe străzi medievale. De unde această pasiune pentru ceasornice la oamenii din Evul mediu, ei cari nu aveau deloc ideea uniformă, mecanică, modernă, a timpului? Ori pentru ei esențialul nu era măsurarea timpului, ci elementul de decor și *vocea* orologiului, care puncta melancolia peisagiului vieții și a trecerii timpului? Ei trăiau timpul cum noi trăim, azi spațiul. De aceea în imobilitate spațială, ei gustau totuși schimbarea...

Mergând așa pe străzi am fost aproape sufocat de emoție când am dat peste o poartă galoromană, o potcoavă masivă și scundă de piatră încălecată pe o stradelă. Am trecut prin deschiderea mică, pe sub zidurile groase, intacte și mi-am urmat drumul dus parcă din urmă de legionarii și cetățenii, cari ieșeau pe aici din lagăr. Mergând un timp tot pe străzi vechi, am ajuns în părțile ceva mai noi ale orașului și am început să văd oameni pe străzi. Spre margini, lumea era din ce în ce mai multă. În orice oraș, lumea forfotă la centru. La Senlis, animația e spre barriere. Văzusem, tot în centrul istoric al orașului, biserica Saint-Frambourg, fundația reginei Adelaida, soția lui Hugo Capet, azi numai ca un trunchiu de biserică, închisă și destinată altor scopuri. Acum venise rândul să văd alte biserici lăsate de istorie, fiecare astăzi cu soarta ei. Căci bisericile la Senlis, afară de două, cred, nu mai servesc lui Dumnezeu. Orașul are abea vreo șase-șapte mii de locuitori, iar credința religioasă n'a supraviețuit decât în parte odată cu clădirile și străzile din Evul Mediu. Și, pe urmă, atunci localitatea, pe lângă care trecea drumul mare, avea importanță cu totul deosebită. A fost nu numai reședință regală, ci și episcopat. Avea unsprezece parohii și

a avut o viață negustorească însemnată, fiind și capitală de provincie. Deaceia azi oamenii s'au gândit că ar putea utiliza bisericile, mai ales că sunt durabile ca munții, pentru scopuri laice, așa cum utilizează și casele. La Senlis nu e nevoie să construiești nimic. Instituțiile publice se pot instala în case vechi și la rigoare chiar în biserici. Astfel, biserica Saint-Pierre e azi... târgul orașului; Saint-Frambourg a fost transformată în manej. Saint-Aignan e teatrul, capelele servind ca loji pentru artiști, iar naosul ca sală și scenă (aceasta din urmă fiind probabil, pe locul altarului): altă biserică e muzeu; alta e școală; alta e cazarmă... Edilitatea Senlis-ului a fost în adevăr fericită: pentru orice trebuință a avut la dispoziție o biserică istorică, solidă și artistică. Decât, mi-e foarte greu să-mi închipui ce efect vor fi făcând zarzavaturile, păsările, caii, actrițele și artiștii în capelele și sub bolțile bisericilor și abațiilor ctitorite în plin Ev Mediu, uneori chiar de regi...

O obsesie mă îmbia să trec dincolo de linia fostului zid medieval pentru a vedea, ca o altă răsplată, arenele romane, descoperite acum aproape trei sferturi de veac. Decorul e cu totul rustic și câmpenesc, atât de la bariera orașului până acolo cât și acolo. O porțiță țărănească se deschide și o cărare te duce, între grădini de legume și iarbă înaltă, până la ovalul în amfiteatru, așa de liniștit evocator, al fostelor arene, conservate aproape în întregime, dar perfect acoperite, ceace e o poezie mai mult, cu iarbă, fâneată, flori sălbatice. Am văzut arenele Lutetiei, la Paris, mai mari, mai impozante, însă restaurate, fără nici un milimetru de verdeață, ca un monument în Sahara. Sunt impresionante, dar au ceva rece, aristocratic și steril ori seamănă nițel cu o reproducere modernă. Pe când la Senlis e ceva mai casnic, e aer istoric și e umanitate. La Paris, aceste arene au ieșit din istorie, fiind ceva în sine: la Senlis viața, pe care o toarce timpul, dă sugestia că se acumulează în aceste ruini nerestaurate, că se transformă în căldură și emoție sub iarba ce acoperă treptele circulare. Înainte, se cultiva grâu aici, acum în fundul arenelor am văzut stoguri mici de fân. Ce contrast între aerul bucolic de azi și scenele sângeroase de acum două mii de ani! E o antinomie, idila luptând cu cunoștințele istorice, care nu face decât să mărească și să particularizeze impresia. Iată intrarea în arene, altădată împodobită cu portaluri, iată lojile căpeteniilor, locul unde stăteau soldații, civilii bărbați și, în fund, femeile, privind spectacolul. Iată, la nivelul de jos al scenei, cuștile în cari stăteau animalele, gladiatorii ori — primii creștini hărăziți jertfei. S'au mai păstrat resturi de statui și mai ales de desene în relief în aceste cuști și firide, în cari luptătorii își lăsau hainele. O bucată de tencuială pe tavan din vremea romană, e ca piatra și parcă ar fi făcută ieri, în timp ce alături o porțiune cimentată acum, se dizolvă și pare ea cea veche... Am plecat, sub poala amurgului, între melancolii de livadă și de umanitate străveche, ce s'a bucurat sau și-a lăsat sângele aici. În dreapta și în stânga cărării, lujerii de mazăre înflorită își etalau corolele albe, roșiatice, albastre... ca niște clipiri blânde ale timpurilor de desfătare și de jertfă de acum două evuri. În apropiere se întindeau grădini mai mari, câmpuri lucrate și șerpuirile bogate ale gârlei Senlis-ului, la Nonette. Greerii țârâiau, seara își trimetea întâiele hașiuri și o suavă cortină de pace și de singurătate se lăsa pe meleagul arenelor.

Am străbătut din nou orașul, pe o coardă de cerc, am revăzut blocuri de biserici și, în marginea cealaltă a cetății, m'am bucurat să contemp lu curtea mare, clădirile istorice și biserica, toate înconjurate de ziduri enorme, ale fostei abații Saint-Vincent, devenită la un moment dat, în secolele trecute, centrul ordinului călugăresc al Sfintei Genoveva și ajunsă azi, din fericire, după o serie de vicisitudini vitrege, colegiu monahal de educație. Poarta era întredeschisă și am cutezat să intru doi-trei pași și să privesc covârșit dintr'odată de perfectul Ev-Mediu, care se deschidea înainte. Câțiva preoți, din corpul profesoral al școlii, cu siluete svelte și pure, cu o demnitate calmă, se plimbau discutând printre brazde de flori sau se aplecau din când în când să rupă o buruiană, să observe o floare. Unul m'a privit cu o curiozitate protectoare și discretă, i-am schițat o reverență și mi-a mulțumit adânc prevenitor. Nu m'aș fi mirat să aud șiruri de silogisme și de distinguo țesând discuțiile lor pline de prestanță firesc elegantă, întocmai ca la predecesorii lor medievali. Intr'o parte, o clădire imensă, probabil internat și săli de clasă, cu motive decorative antice; în alta, biserica mare

și elocventă, cu turlă din secolul al XII-lea, foarte impresionantă tocmai prin simplitatea liniilor. Nu e emoția, pe care o dă turla catedralei, dar e ceva care poate sta alături și e cu atât mai prețios, cu cât nu e nici un ornament, ci piatra grea și linia pură. E curios cum printr'o simplă alăturare de câteva linii austere, se poate realiza un efect așa de înalt. Dincolo de biserică știam că e clădirea unei mănăstiri, condensând rezerve de vitalitate și de mister. Dar ceea ce mă maimprieșea mai mult decât toate acestea, era ambianța autentică de școală și retragere medievală. Distincție, echilibru sufletesc, solitudine, poezie severă și totuși un aer de blândețe străbătută de conștiința propriei sale valori. Ce înalte izbândiri spirituale trebuie să realizează cei ce s'au internat voluntar în acest mediu de viață spirituală!

Mi-am continuat drumul, ducând cu mine zâmbetul serios și prevenitor al călugărului, ce-mi răspunsese la salut fără să mă întrebe ce caut în casa lor, amintind ospitalitatea discretă a mănăstirilor din trecut — și am ocolit abația, trecând pe sub una din puținele și masivele porți păstrate ale zidului medieval, apoi un braț poetic al gârlei, apoi printre câteva modeste vile moderne încărcate de flori și bolte de trandafiri și iată-mă în câmp liber. Dorul de șes și de holde, în preajma secerișului, mă purtase aici mai mult subconștient, dar și gândul clar de a vedea de departe panorama orașului. Am mers câteva linii, cum zic țărani noștri, regăsindu-mă în fericirea copilăriei petrecută la câmp, având un sentiment de siguranță și de intimitate din ce în ce mai mare, deși mă depărtam de oameni. Existența nu e percepută nici când mai reală, decât când în ea reapar motivele copilăriei. Câmpul, ca întotdeauna aici, era minunat lucrat, iar umezeala bogată a regiunii hrănește intens verdele peisagiului. Păsărelele cântau ca dimineața; vântul învâlura holdele și florile mari de mac își îndoiu corolele moi ca niște poale de rochii de mătase roșie. Din distanță în distanță, porneau drumuri drepte și largi, cu copaci pe margini ca niște bulevarde, îndepărtându-se în evantaliu și pierzându-se în pădurile ce închid orizontul. Soarele apusese, iar seara prelungă din Ile-de-France permanentiza voluptatea. Aici ai iluzia că soarele apune de mai multe ori. Înaintasem fără să privesc vreodată în urmă, la oraș, pentru a nu dilua fenomenul. Acum mă puteam uita. Nu era nici impresia, pe care o ai când umbli prin oraș, nici aceea din turn, ci ceva nou. Turla catedralei domina totul. Alături de ea, turnul Renaissance de la Saint-Pierre. În față, proiectându-se pe fondul catedralei, clădirea fostei „Couvent des Carmes”. Ceva mai departe și în margine, turla mândră de la Saint-Vincent. Toate celelalte case nu făceau decât un corp de linii și suprafețe ușor înegrite de seară, realizând continuitatea între biserici sau formând o singură masă, în care se înfigeau turlele ca un motiv al ansamblului. Acum vedeam, de departe, că turnul catedralei e și mai aerian în realitate. La mijloc, unde e înconjurat de colonete, pare că se separă de pământ, fără să fie însă nici cea mai mică discontinuitate, dar sugerând o înălțare, dela acest punct în sus, în care e o lepădare totală de orice fatalitate telurică.

M'am întors prin profuzia de verde închis, în timp ce brizele, redeșteptate de apropierea nopții, aduceau susurul pădurilor din depărtare, iar în față creștea și se intensifica silueta rezemată de cer a unei cetăți uitate de Evul Mediu, ca un țanc dintr'o țară arhaică, pe care invazia apelor nu l-a putut acoperi. Ceva din fericirea anonimă a plugarilor ce se întoarnă seara de pe bucată, intra neștiut în suflet. Și se lăsa o răcoare bună ca liniștea și dorul de viață după o rugăciune...

În preajma barierii, am întârziat pe podurile gârlei ce se desface în mai multe brațe. Apa râurilor nu e niciodată turbure aici, ci clară și verzuie, curgând pe pat de mușchi și între maluri puțin înalte acoperite de iarbă, dealungul cărora oamenii au plantat adeseori alee de arbori. Dealtfel în părțile acestea nu e tranziția bruscă dela noi, ori numai câmpie golașă, ori numai pădure, ci e o combinație perpetuă și o gradație dela una la alta. Deslipindu-mă din peisagiu, am reintrat în oraș, repetând voluptatea de a trece pe sub porți vechi. Când te găsești sub zidurile joase ale acestor porți, parcă ceva masiv și dulce îți apasă pe umeri și te simți deodată ierarhizat, situat într'o ordine de valori, neavând decât să-ți continui împăcat drumul vieții cu intuiția că servești unei rațiuni eterne.

De data aceasta, am luat-o pe bulevardele exterioare, pe unde se ridicau odată zidurile fortificate ale cetății medievale (dealtfel, aceste bulevarde poartă mai toate numele de „rempart“ : rempart

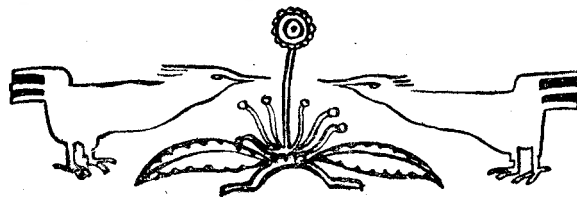
de l'Escalade, rempart de Saint Vincent, rempart Bellevue, rempart des Otages, rempart du Montauban...) hotărît să încheiu, în pofida lăsării nopții, făcând înconjurul orașului. Am trecut prin spatele bisericii și colegiului Saint Vincent și m'am oprit fără să vreau. Strada e situată la înălțime, probabil pe marginea fostului mal al râului, înălțat mult cu un zid lung și puternic, rest din mețerezele de odinioară, devenit acum un fel de cheiu foarte pitoresc. Se vede deslușit că orașelul e așezat pe o cută de pământ. Între zid și apă se întind, ca niște șușenițe de verde compact, grădinile gospodărești ale colegiului și mănăstirii. Chiar în zid, pe partea laterală a lui, lângă buza de sus, erau plantate mari flori roșii, cari și arcuiau lujerul puternic înspre pământ, formând o dungă dreaptă de culoare dealungul și în apropierea muchii. Iar jos, un preot în sutană corectă și cu figură de intelectual, umbla printre cuiburi de fasole pe araci și de fasole oloagă, culegând păstăi într'un coșuleț. O liniște și o înțelepciune definitivă se degajau din gesturile lui și din umilința conștientă și recreativă a ocupației sale. Ceva mai departe, mori de apă, în glugă de crengi și frunze deasupra, sorbind parcă apa, dedesupt, cu fața spre răsărit, așteptând ivirea luni. Peste puțin, aceasta s'a și înălțat dintre arborii, cari o ascundeau, și a răspândit deodată poleiu straniu de galben vioriu pe peisagiul vechiu. Ce vedere trebuie că au elevii internați în acest colegiu, care domină depărtările din depărtarea trecutului! Și cu ce înfiorată bucurie și nădejde își vor fi aducând părinții odraslele în aceste chilii, de unde ochiul poate să meargă pe linia trecutului, care nu s'a întrerupt niciodată aici, și pe linia fuioarelor drepte ale razelor de lună deasupra șerpuirilor de apă, deasupra tufișurilor, deasupra câmpurilor și pădurilor din fund.

În marș grăbit, mă îndreptam din nou spre arene, de data aceasta pe la periferia orașului. Îmi uitasem secolul și mă simțeam mai mult un călător medieval, ce a întârziat în afară de porțile cetății ori un călugăr ce trebuie să intre în locuința ordinului. Întâlneam alte mori pe margini de râu, alte îmbucări și desfaceri de brațe de apă, străbăteam capete de străzi vechi și mă uitam surprins la siluetele de soldați marocani, în costum larg arab, de pânzeturi albe, dar cu tunică, ce își părăsiseră, pentru un ceas de reculegere, cazarma instalată în fosta mănăstire a Carmelului. În lumina lunii, capetele arabe în turbane mari, cu ochii fosforescenți, obrazul lucitor și cu rostogoliri de vorbe înfocate, dădeau decorului un aspect medieval și african, care sfârșea prin a deveni foarte firesc. Când am trecut pe lângă cimitir, era depersonalizat de întuneric și de lună. Nu știu dacă, ziua, dă impresia de eternitate sau aceea că e mai nou, mai puțin trecut, aproape un fel de viitor, față de vechimea orașului. Dar noaptea mă atrăgea între zidurile acestuia ca un ochiu de anafor.

Căci mai ales seara și noaptea se vede Evul Mediu. Am trecut prin spatele castelului, de unde e una dintre cele mai frumoase vederi interioare ale Senlis-ului : turnul înalt, masiv, ros de vreme, în păienjeniș de crengi și iederă, în dreapta tabloului ; după aceea, aliniindu-se spre stânga și spre fund, un pâlcc de arbori, dintre cari unii în beteală de flori albe, turla catedralei ce pare noaptea și mai înaltă și mai sveltă, comunicând fluidic cu cerul, al doilea turn, scund, și, încheind seria, vârful unuia din portalurile laterale. Iar sub lumina lunii, totul căpăta o dimensiune mai mult. Repede m'am încurcat apoi pe străzile întortochiate, atras de misterul intens, stringent, și de crescânde zvonuri tăcute. Parcă mergeam prin plasă de tranșee. Casele apropiate mă izolau adesea și de cer. Străzile neluminate, rar câte un felinar patriarhal. Caldărâmul izbit răsuna cași când s'ar fi lovit două pietre, eliberând acumulări de sunete trecute, pietrificări de vaete desumanizate. Tăcere de farmece și de coșmar straniu. Când luna tare de noapte, temeinic instalată, se ivea între două case, pudrând cu sens unificator peisagiul, nu puteai să nu te gândești la tabloul descris de Eminescu în Sărmanul Dionis, la acei cavaleri, stafii înarmate, ce mergeau, între case oblonite, sub lumina hipnotică de sus, într'o atmosferă de sonoritate virtuală, în orașul adormit, pe la 1400... Parcă poetul a trecut pe aici înainte de a transporta în Moldova acest fragment de lunatec și nocturn Ev Mediu. Iar când discul lunii pline se potrivea sus între două turnuri de biserici, era o feerie rece și maiestuoasă, parcă tot orașul ar fi navigat în linie dreaptă, pe apele unui ocean infinit, atras de un magnet neînțeles spre alte tărâmuri. Am umblat așa noaptea pe străzi, bucurându-mă că

am așteptat acest ceas târziu ca să văd trecutul denudat. Am găsit o piatră, pe rue aux Flageards, în fața uneia din intrările laterale ale catedralei și am poposit. Alături, un felinar cu lumină de opaiț, aproape stins de lună. Prin ușa deschisă, se vedea o curte îngustă, între ziduri înalte, ducând la portalul greu de podoabe în piatră, mai mult bănuite, al bisericii. Capete de gargouilles se întrezăreau ici colo ieșind din întuneric ca niște rechini ai văzduhului. Liliicii se desprindeau din ocnițele bazilicei asemenea unor pui sau suflete ale monștrilor de piatră și zburau pe loc în linii drepte ca la un războiu de țesut, desenând pânză de neliniște și vetustate. Alături, silueta greoaie și sibilină de grotă descoperită a bisericii Saint-Pierre, cu turnul Renaissance și cu turnul roman. Iar între ele, luna, către care privirile se întorceau obsedant ca la un stăpân al meleagurilor. Eram în plin și halucinant Ev-Mediu.

Am trecut prin fața catedralei. Parvis-ul avea ceva poruncitor și extatic. Aveai impresia că, fără să bagi de seamă, ai intrat, dus mereu de ispită, într'o mândră împărăție din altă existență și că de acum nu mai poți reveni în lumea muritorilor. Intr'adevăr, patruleterul parvis-ului era măreț și tulburător : într'o parte, catedrala ; în partea dimpotrivă, ziduri și porți masive de capişte ascunzând ruinele castelului ; pe celelalte două laturi, castani imenși și drepți, urcând sus până la jumătatea turnului ca niște străjeri invincibili ai visului. Raze de lună plouând, din înalt, pe turla și castani. Un singur felinar, aproape de pământ, umil și inutil. Lângă el, stârvul proaspăt al unui pui de cioară căzut din vârf, fulgerat de înălțime. M'am furișat pe lângă biserică, oarecum nedumerit că pot înainta, fiindcă aerul mi se părea de sticlă și orice mișcare rânduie de un resort ascuns. Unde te întorceai, case vechi, sulite de biserici, colțuri de întuneric inanimat și luna. Etajele înguste ale caselor, mai toate în întuneric. Rar o lumină gălbuie, înăuntru. Locatarii din acest cartier s'au obișnuit cu lucrurile vechi și nu vor să primească electricitatea. Apartamentele incomode, fără nici un confort, ieșite din asprimea și uneori tortura sufletului medieval, le-au cucerit sufletul. Casa face pe om. Cel puțin în unele orașe, cel puțin unele case. Când vine seara, acești oameni se adună, câți au ieșit, de pe străzi, și se oblonesc în clădirile ca niște mici fortărețe domestice. La Senlis, trebuie să te obișnuiești cu somnul cum te obișnuiești cu vițiu. Rar unele bodegi aproape de gară sau de părțile mai noi pâlpâie un timp pentru turiști și lucrători. Orașul vechiu însă e mort și e singur. În locul umbrelor omenești, descind din trecut și din aer umbrele imaginației, furnică prin colțuri, se iau de braț și își râd sordid pe sub ziduri, dansează în lumini de lună și încearcă să pătrundă printre crăpături în clădirile ce se apără de ele cu obloane și cu descântece. Umbli singur, explorând un ținut de fantome, și totuș când îl părăsești, ai o ascuțită părere de rău. Stafile, descântecele, misterele — sunt așa de intime sufletului omenesc! Vei merge iar în orașe mari, luminoase, cu existența golită, fără nicio presiune cosmică, care să-ți încetineze pașii care să-ți desemneze forma trupului și să-ți dea intuiția că ești real și că trăiești. Vei deveni iar un mobil mecanic ce alunecă în gol, în spațiul matematic. Cel puțin aici e incomod, e arabesc de suflet chinuit, dar e spațiu plin, istoric, dar simți existența reală și un sens plin. Deaceea regreti că nu mai poți întârzia. În definitiv, nu te-ai simțit străin aici, din contră, în liniile peisagiului, ale caselor, în formele himerelor și în saltul spre cer al turelor, ai regăsit ceva din cutele propriului tău suflet și din nostalgia lui. Te și vezi în tren, mergând vertiginos către secolul al douăzecilea și gândind la Senlis ca la un fel de Herculanium medieval desgroptat de curând și reluat pentru a doua oară în stăpânire de umbrele trecutului...

P U S T N I C U L

DE

ION BUZDUGAN

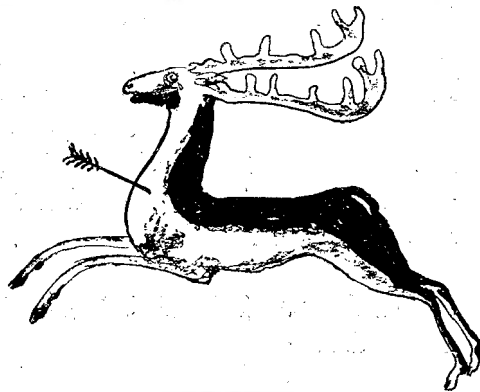
La schitul din fundul pădurii
Viețuia la rând cu fiarele,
Imblânzind șoimii și condurii
Și sorbind din căuc soarele.

Clopotele, în glas de schijă,
Cucernic îl chemau la denii,
Iar el, cu fruntea brăzdată de grijă,
Privea la cer, cuprins de vedenii.

Vorbea cu vântul și firele ierbii,
Imbrățișa ca pe-un frate un copac,
Se juca cu căprioarele și cerbii
Și mângâia în palme un gândac.

În codru, uitat pe-o buturugă,
Fluera păsările cerului,
Înălțând și pentru ele rugă
La steaua de-amurg a Oerului.

Și 'n marea seară, când orice vietate
Venea să se 'nfrățească cu el,
De-un veac aștepta glas din pustietate:
Bunăvestirea sfântului Porumbel.

A T I N G E R I

DE

AL. O. TEODOREANU

Când nu avea ce face între două și trei după amiază, Wladimir Beceanu se abătea pe la restaurantul Capșa, unde lua un filtru și-un Martel, în tovărășia a trei prieteni, care soseau cei din urmă dintre obișnuiți și-și prelungeau dejunul, până târziu. Li găsea pe toți la masa mare din dreapta cum intri din hotel. Venirea lui Wladimir era pentru ei o sărbătoare, căci Wladimir era unul din rarii tineri, care deși făcea ravagii printre cucoane, era totuși simpatizat și de toți bărbații care-l cunoșteau, pentru verva și humorul lui. Cel mai neînsemnat eveniment îl comenta cu haz și întâmplarea cea mai banală, filtrată prin volubilitatea lui colorată, devenea o povestire interesantă. Dacă ținem seamă că nu împlinise douăzeci și cinci de ani, și că știa să piardă la Club sume fabuloase cu desinvoltură, și dacă adăugim la toate acestea o siluetă de jurnal de modă, o limuzină din cele mai elegante și câteva dueluri răsunătoare la pasiv, voga lui mondenă și faptul că pentru toți tinerii aspiranți la notorietate devenise un model, nu mai au de ce să ne mire. La vederea lui însă, un domn din extrema stângă a celor trei lua un aer și mai scârbit. Zic și mai scârbit, pentru că scârbit pur și simplu domnul acela era veșnic și față de tot ce atingea. După ce-și turna vin în pahar (bea numai roșu), ducea întâi paharul la nas, mișca din nări și se strâmba, ca și cum ar fi luat ulei de ricin. Cu mâncările făcea la fel. Iar când îi aducea cineva la cunoștință vre-una din acele notități uzuale, pentru oricare altul plăcută, ca de ex. : „anul agricol se anunță admirabil“, sau „Lindberg, a trecut oceanul“, el răspundea invariabil : fleacuri! și iar se strâmba. Il cunoșteau toți și nimeni nu putea preciza decând și de unde. De aceia, cei patru prieteni îl desemnau în convorbirile lor sub denumirea de *domnul de-alături*, iar personalul, mai grăbit, îi spunea prescurtând *domnul*. Sosea exact la două fără cinci și pleca la trei și zece fix. Era scund dar vânjos, purta barbișon, monoclu negru și avea pe obrazul stâng o balafră adâncă. Ochiul vizibil era de un albastru spălăcit. Păr nu avea decât la ceafă, dar atât de compact încât cărarea impecabilă care îl despărțea în două, părea o trăsătură de cretă pe-o pată de tuș chinezesc. Avea totdeauna lângă el un teanc de ziare englezești pe care nu le deschidea niciodată și o țigară de foi excesiv de lungă, pe care o mirosea cu strâmbătura de rigoare, după fiecare fel (mânca șase). Când se amesteca în vre-o discuție (foarte rar dealtminteri), dacă i se dădea dreptate, rânjea ciudod :

— Nu v'am spus eu?

Iar când se întâmpla să nu aibă dreptate (cel mai des), nu ezita să exclame, cu acelaș rânjet fioros, în fața celei mai eclatante evidențe :

— O fi, dar nu cred!

Despre Wladimir nu pierdea nici un prilej să spună că e un flecar și-un mincinos. Wladimir la rândul-i, nu-l putea suferi. E curios, spunea el odată, să nu urască decât un singur om pe lume, și pe acela fără motiv. Într-o zi, au și avut un mic incident. Wladimir înveselise toată masa, povestind o scenă la care asistasese la bărbier. *Domnul de-alături* făcuse plata și cu jurnalele nedesfăcute sub braț se pregătea să plece.

— Dumneata, interveni el deodată adresându-se lui Wladimir, ai foarte multă imaginație, domnule Beceanu.

— De ce?

— Ca să mă înțelegi, trebuie mai întâi să convii că sunt și mai bătrân...

— Se vede!

— ... și mai cetit...

— O spui dumneata...

— Și mai cu cap...

— S'o spună alții!

Dacă Satan există, desigur că nu s'ar putea uita mai urât decât *domnul de-alături* în momentul acela :

— În cazul acesta nu mai am nimic de zis.

— Cred că nu te-ai supărat de-o glumă inofensivă!

— Dacă retragi, apăsă el, urmez!

Wladimir Beceanu făcu un gest vag.

— Am umblat și eu prin lume și am văzut multe, dar cred că în toată viața mea n'am asistat la atâtea întâmplări *interesante*, la câte asisti dumneata într-o singură zi.

— Probabil că sunteți distrat, replică Wladimir cu o extremă politețe. Sunt convins că ați trecut pe lângă lucruri cu mult mai interesante decât acelea pe care le-am văzut eu, dar nu v'ați dat osteneala să le remarcați.

— O fi, dar nu cred! ricană *domnul de-alături* și plecă fără să-și mai ia rămas bun dela nimeni.

De atunci, câteori apăreau vecinii lui de masă, își băga nasul în farfurie, se strâmba și se făcea că nu-i vede. Când venea Wladimir se oțăra mai tare și se răstăea la chelneri, pentru cele mai absurde pretexte.

* * *

După o absență îndelungată, sglobiu și primăvăratec în costumul castaniu de găbardină, Wladimir își făcu din nou apariția în restaurant. Mirosul de apă de colonia prea recent întrebuințată, pe care îl răspândea, era o dovadă că vine direct de-acasă, iar cercănele vinete dela ochi nu mai lăsau nici o îndoială asupra felului în care își petrecuse timpul până atunci. Ca nici odată, ceru lista de mâncare și-și combină un menu suculent. Cei trei schimbă priviri semnificative. Tot timpul mesei Wladimir n'a scos o vorbă. A mâncat însă cu multă poftă.

— Exercițiile fizice deschid apetitul, glumi cel mai tânăr din cei trei, ștergându-și ochelarii.

— Nu spune prostii!

Și Wladimir reîntră în muțenie. La cafea comandă al doilea și al treilea Martel. Cei trei se priviră din nou nedumeriți.

— Dar ce-i cu tine astăzi? — întrebă unul, punând indispoziția lui pe seama oboselii, sau poate a prezenței *domnului de-alături*, care își fuma havana.

— Sunt pradă remușcărilor, răspunse Wladimir, comandând al patrulea Martel, pe un ton care îl denunța că era dispus să vorbească. Ușurința, urmă el, poate avea de multe ori urmări mai grave decât cea mai violentă impulsivitate. Și după ce se încruntă puțin :

— Aseară am fost invitat la masă, la șosea, de un fost coleg de școală. Un băiat foarte distins. Se însurase cu două luni în urmă cu o tânără provincială și vroia să-i prezinte prietenii. Eram în totul opt persoane, dintre care, în afară de prietenul meu și încă una, numai celibatari. După masă s'a dansat. Felul în care dansa soția prietenului meu, nu prevestea nimica bun pentru menajul lor : își lipea obrazul de al dansatorului și închidea ochii la fiecare întorsătură. Prietenul meu o spiona pe furiș și se posomora din ce în ce. Imi displac situațiile de acest fel. De aceea n'am dansat. S'apoi eram stăpânit de amintirea unei femei minunate, de care mă despărțisem de câteva clipe numai. Fără să i-o fi cerut, îmi jurase că nu va ieși nicăiri în acea seară, pentru a-și prelungi în închipuire clipele pe care le trăisem împreună. Incepusem a ne înfierbânta de băutura. Eram distrat. Totuși nu mi-a scăpat (obișnuința!), aplombul cu care tânăra căsătorită apăsa de zor cu genunchiul ei pe acela al vecinului din stânga. Ca să mascheze această mică distracție întrebuiința metoda clasică, privind mereu în partea opusă. Gura nu-i tăcea un minut. Puțin amețită, începuse să desvolte cu o remarcabilă lipsă de tact teorii de un prost gust ultragiant, luându-mă de martor la scene la care nu asistasem niciodată și scomptând la fiecare extravaganță aprobarea mea : „nu-i așa, domnule Beceanu? Sunt sigură că ești de părerea mea! Am ghicit înainte de a ne cunoaște că ne vom înțelege! etc.

De fapt n'o văzusem decât de vreo câteva ori pe când era logodită și la nuntă. Hipocrizia și vulgaritatea ei m'au contrariat. Sub un pretext oarecare, m'am retras primul. Simțeam nevoia unei destinderi. M'am suit la Club să-mi caut un tovarăș : nimeni! Și cum îmi era lene să mă mai duc pe acasă să mă îmbrac pentru a merge la „Country” unde aș fi găsit câțiva prieteni, am intrat la noroc într'un cabaret. Cum ședeam la ușa localului căutând o masă liberă, în înghesuiala aceea de perechi care dansau în penumbră un tango langures, îmi zăresc prietena în brațele unui imbecil căruia nu-i vorbeam. Când m'a zărit și-a dus mâna la frunte și s'a oprit din dans. De la masă, mi-a făcut semn cu mâna să mă duc acolo. M'am făcut că nu văd și m'am întors acasă. În momentul acela, uram de moarte *toate* femeile din lume. Odată culcat, am deschis un ziar. Văzând că reîncep de mai multe ori acelaș articol, fără să știu ce-am cetit, am stins lumina. Pendula a bătut unu-jumătate, două, două-jumătate, trei. Intre timp, mai aprinsesem de câteva ori, să mai fumez o țigaretă. Somnul nu venea. După ce bătu însă trei-jumătate, simțeam că oboseala mă învinge. Dar nu ațipisem bine, când aud telefonul. Desigur ea, îmi ziceam. Nu-i voi răspunde. Soneria însă nu mai înceta. În cele din urmă mă scol. Nu era ea. O voce de femeie necunoscută :

— Alo! Tu ești Titi?

— Nu, doamnă, e greșeală!

— Cum, nu-i 15/19?

— Nu, doamnă, probabil că e atingere.

Mă culc din nou. Imi pierise somnul. Imi era sete. Mă duc la bufet să-mi fac o limonadă. Telefonul reîncepe. Fără îndoială, tot necunoscuta.

O idee diabolică îmi fulgeră prin minte.

În adevăr, aceiaș voce :

— Alo! Titi, tu ești! ?

— Ei bine, da, eu sunt!

— Eram sigură! Îți recunosc glasul dintr'o mie!

— Văd!

— E a noua oară decând te sun!

— Știu!

— Imi spuseseși că noaptea asta ești de serviciu.

— Mințeam!

— Cum? Și mi-o spui așa în față?

— Precum vezi!

— Titi, nu mai știu ce să cred! Nu te mai recunosc!
 — Nici eu!
 — De ce nu-mi răspundeai, Titi?
 — Mai bine să nu vorbim de asta!
 — Ești supărat pe mine?
 — De loc!
 — Nu mai înțeleg nimic!
 — Cu atât mai bine!
 — Titi!
 — Ei, ce-i?
 — Titi!
 — Aud!
 — Titi, tu nu ești singur, Titi!
 — Se prea poate!
 — Adinioarea când ți-am vorbit, am auzit șoapte!
 — Asta înseamnă că ai auz fin!
 — Titi, nu glumi Titi, știi bine că presentimentele mele nu m'au înșelat niciodată. E o femeie la tine, Titi!
 — Nu glumesc deloc și nu văd de ce m'ași ascunde : așa este!
 — Titi și mi-o spui asta mie, Titi? Mi se pare că visez!
 — Și mie mi se părea că visez când am auzit ce-am auzit!
 — Ce-ai auzit? Cu cine ai vorbit? Ce nebunie te apucă. Trebuie să te văd chiar acum.
 Te aștept jos, Mihai doarme. Vino!
 — Nici gândesc!
 — Imi ești dator o explicație, Titișor! Ce ți s'a mai spus?
 — Știu tot!
 — Ce 'nsemnează asta, Titi?
 — Îți repet : știu tot!
 — Ah! Titi, mă înnebunești! Acum văd eu ce este : cu siguranță că iar ai vorbit cu intriganta aceea de Zoe!
 — Cu cine am vorbit, cu cine n'am vorbit, nu importă. Vorba e că sunt edificat asupra purtărilor dumitale.
 — Titi, îți jur că dacă vii pentru o jumătate de oră, îți voi explica totul.
 — Nu mai e nevoie! Prea târziu!
 — Uite îți spun : e adevărat că am fost la „*Chat noir*” cu maiorul, dar Zoe m'a rugat. Numai pentru ea am fost. M'a luat cu sila și acum dă vina pe mine ca să se acopere ea. E o mizerabilă!...
 — De-ar fi numai atât!
 — Ce-a mai putut să-ți spună?
 — Dar la Strand, tot cu Zoe ai fost?
 — La Strand?
 — Firește, la Strand!
 — Asta-i minciună! La Strand îți jur că n'am fost!
 — Dar scrisorile?
 — Oh! Mizerabila, mizerabila! De scrisori nu ți-am spus, numai ca să nu te pierd. Simțeam că asta n'ai să mi-o ierți niciodată!
 — Dar mesele în cabinet particular!
 — Titi, cruță-mă! Simt că înnebunesc! Sunt atât de nenorocită! Ieri mă rugai să divorțez ca să te iau și azi nici nu vrei să-mi răspunzi. Nimeni nu m'a înțeles. Ultima speranță erai tu. Vino

măcar mâine dimineată. N'am să închid ochii toată noaptea. Te implor, vino! Te aștept zdrobită!
Când îți voi spune cum a fost, sunt sigură că mă vei înțelege!

— Adio!

— Titi!

Am închis aparatul. A mai sunat aproape o oră, la diferite intervale, dar n'am mai răspuns. Am dormit bine și m'am sculat târziu. Dimineța mi-a oferit suficiente motive să mă împac cu sexul advers. De asta poate, mă simt acum neliniștit. Cine știe ce catastrofe va fi provocat gluma mea stupidă.!

* * *

Domnul de-alături ascultase foarte scârbit această nouă minciună, când un tânăr svelt în uniformă de plutonier al regimentului 4 roșiori, purtând insigna de termen redus, se ridică dela masă, înaintând direct spre Wladimir: — Domnule Beceanu, mă iartă dacă sunt indiscret, dar trebuie să-ți spun că *eu sunt Titi!*

Toți par consternați.

— Dacă ași fi știut azi dimineată că dumneata ai telefonat în locu-mi, te-ași fi ucis. Acum însă văd că-ți datoresc recunoștință, pentru că mi-ai deschis ochii.

— Sunt lucruri asupra cărora e de multe ori mai bine să nu deschidem ochii niciodată, replică Wladimir, cu multă melancolie în glas.

— Se poate, dar eu îți mulțumesc!

— În cazul acesta, pentru a inaugura prietenia noastră, îmi dai voie să-ți ofer un pahar de „champagne”. Și către chelner:

— Fluturel, pune te rog la gheață trei sticle de „*Rhein natur*”.

— Nu-i nevoie, cucoane Wladimir, am gata frapate vre-o cinci, rămase dela cabine.

Și pe când vinul spumos râdea în paharele de cristal, Wladimir care nici nu le văzuse, exclamă deodată:

— E extraordinar, recunoști, ca tocmai dumneata să fii acela.

— Uite dovada, zise tânărul, arătând mai multe sgârieturi pe care le avea pe obraz.

— Atingeri, zâmbi Wladimir, ciocnind paharul, în timp ce, cu aerul lui desgustat, *domnul de-alături* se ridicase să plece, convins și el desigur că Wladimir nu minte chiar totdeauna.

Erau trei și-un sfert...

VARIANTĂ DE BOCET LA ZORII ZILEI

DE

SANDU TUDOR

Bocitoarele :

Zorilor surorilor
vraja albă-a florilor
zânelor cu ochi de rouă
cu trup de lumină nouă!
Ca zmeoaicele nebune
ridicați-vă pe lume
din cereștile fântâni
cu ulciorul zilei 'n mâini.
Treceți geana nopții 'n pripă
suiți zarea în aripă.
Vă zoriți pe roți de vânt
de ziliți peste pământ
să se-oprească 'n drum de cer
fata răposată ieri.
Prindeți sufletul cu voi
și-l întoarceți înapoi
aci 'n lumea luminată
de Dumnezeu bun lăsată,
la miros de brazdă crudă,
la păduri cu umbra udă,
la arșița 'n plin de soare,
și la apa curgătoare
și la poama grea din pom
și la dragostea de om.
Ce-a rămas pe năsălie
sub priveghiul de făclie
ziua treia să învie.
Maica Domnului să dea
mersul inima să-și ia.

Zorile :

Surioare bocitoare
lacrimi mari de jelitoare
cântec de ultimă seară
plânset de gură amară.
Iacă vezi noi ne grăbim
fundul lumii limpezim
cu mir binecuvântat
vioriu în Revărsat.
Sârguim pe roți de vânt
și dăm ziua pe pământ
dar n'am întâlnit pe cer
fata răposată ieri.
Duhul ei fără de samă
a vâslit prin țări de vamă
cu aripi de zbor înalt
pe tărâmul celălalt.
A trecut de mult de noi
și nu 'ntoarcem înapoi
fiindcă Ingerul de foc
ne-a sunat după soroc
făr' de preget să zburăm
roua să împrăștiăm
pe grădini cu pomi în floare
ofiliți de noaptea mare.

Bocitoarele :

Zorilor, surorilor,
fuiorul culorilor
pe deasupra munților

pe deasupra frunților
 cristelnița zilelor
 beteala copilelor
 și-a miresii ce-a murit
 fără ca să fi iubit.
 Ia'n spuneți de ce goniți
 și de ce nu vă opriți?
 De ce zborul vostru harnic
 să-și toarcă firul zadarnic
 păenjeniș argintiu
 borangic pentru sicriu.
 Dece fecioara curată
 prea timpuriu răposată
 în lumină-o rătăciți
 și mai mult o despărțiți
 de surori ce'nvăl îi coasă
 lămâiță de mireasă,
 de frați sub geana făclii
 păzind veghea năsălii,
 de mama mult mângâioasă
 ce-o cheamă șoptit prin casă
 și tatăl cea'nzăpezit
 ca un munte gârbovit.

Zorile :

Surioare bocitoare
 lacrimi mari de jelitoare
 cântec de ultimă seară
 plânset de gură amară.
 Iacă vezi noi nu silim
 peste lume nu zilim
 fuiorul culorilor
 pe deasupra norilor
 pe deasupra munților
 pe deasupra frunților,
 ca pe fata cea curată
 prea timpuriu răposată
 în raze s'o rătăcim
 și mai mult s'o despărțim.
 Dară vezi ne-am îngrozit
 când pe ceruri s'au ivit
 două stele verzi, cumiști,
 luminițe de ochi sfinți
 și-una s'a și măcinat
 vremea fără să-i fi sunat.

Becitoarele :

Zorilor, surorilor,
 ce stingeți comorilor
 focurile necurate
 din gorgane 'ndepărtate.
 Stați în loc nu mai ziliți
 crugul soarelui opriți
 căci fecioara-așa curată
 prea timpuriu răposată
 în lumină stă orbită
 și rămâne despărțită
 de tihna umbrii din casă
 de candela cea sfioasă
 de tronul ei ticluit
 de rășboiu-abia urzit
 de horele ne jucate
 de șezători nelucrate
 de fântâni neîntâlnite
 de aleanuri nedoinite
 de iubiri neîndrăgite
 de văiugi nelăinicite

Zorile :

Surioare bocitoare
 lacrimi mari de jelitoare
 cântec de ultima seară
 plânset de gură amară.
 Iacă vezi noi nu zorim
 cerul ca să lămurim
 în cleștar caranfiriu
 să răsară soare viu
 ca pe fata cea curată
 prea timpuriu răposată
 s'o oprească 'n loc orbită
 și să fie despărțită.
 Dar poruncă de-alergat
 Maica Domnului ne-a dat
 să'nviem cu vânt jilav
 un crin cu lujer bolnav
 și-apoi nimănu-i vreodată
 așa putere nu-i dată
 crugul lumii să oprească
 pentru jalea omenească.

SUB PECETEĂ TAINEI

DE

MATEIU ION CARAGIALE

(urmare)

„fusese, mărturisea, vina ei că-l lăsa singur. Scăpase din vedere tocmai în acea seară să mi-l dea în seamă; știam desigur... vara trecută dânsa ceruse dela poliție pe cineva cât mai de încredere, mai serios, mai bine, să-l privegheze pe soțul ei de aproape și avusese norocul ca acela să fiu eu. Și acum, în grozava împrejurare prin care trecea, la mine alergase, în mine mai avea o slabă nădejde. Ah! să nu fi fost afurisita de politică, vechia lui racilă, ațipind stăvilită, ar fi rămas ascunsă. Lui i-ar fi trebuit odihnă, liniște, îngrijiri, nu acea ațâțare neconținută, acel necurmat sbucium. Prea întinsă, coarda vătămată trebuise să plesnească”.

„Astea mi le spunea franțuzește; născută, crescută și trăită până la măritiș în străinătate, nu știa, ca atâtea altele din lumea ei, deloc românește. Tusea îi trunchia mereu vorba și batista cu care cerca să și-o înăbușe, o lua dela gură pătată de un roșu, ce nu putea fi numai cel de buze. Iar chipul și privirea îi trădau, aspră, o neîndurată hotărâre”.

„Ne aflam, încheia dânsa, în fața unui fapt împlinit, tot ce mai rămânea era, dacă se putea, să nu fie dat în vileag și aceasta cu orice preț, chiar cu al vieții soțului său. Mă ruga să încerc eu să-l caut și dacă, printr'o minune, s'ar întâmpla să-l găsesc, viu sau mort, să-l aduc numai-decât acasă, în cea mai mare taină. Când zicea să nu se afle, înțelegea numai de cei de „sus”, altfel era chiar nevoe de doi-trei „subalterni sdraveni, dacă s'ar fi împotrivit cumva știam cât era de vânos să nu fi pregetat a pune să-l împiedece să țipe și să-l lege. Și-mi cerea să jur că voi face întocmai”.

„Mă desmeticii după ce rămăsei singur. Să nu fi fost parfumul gras și greu ce lăsase în urma ei femeia care plecase, după ce-mi luase jurământul, ași fi crezut că visasem. Nu-mi închipuisem până atunci să pot fi vreodată supus la o atât de grea încercare. Că vezi, eu mai jurasem odată, atunci când intrasem în slujbă și eram acum legat de două jurăminte potrivnice dintre cari pe unul trebuia să-l calc. Pentru vre-un altul n'ar fi fost nimic mai ușor decât să meargă dimineața la ministreasă, liniștit, să-i spuie că-și dase, cum ar fi și fost firește, osteneala în zadar și apoi, făcând pe nisnaiul, să-și vadă înainte de rosturi fără a se sinchisi. Eu însă, fecior, nepot și strănepot de hagi, hagi eu-însu-mi — am făcut, știi, un Paște la Ierusalim puteam oare așa ceva? Datoria mea ar fi fost să merg într'un suflet să-i aduc prefectului totul la cunoștință

ca, la rândul lui, să se ducă și el, neîntârziat, la palat, să-l deștepte pe Vodă și să-i raporteze — așa era pe vremea mea, nu știu cum o mai fi acuma cu boerii noi... Chibzuiala mi-a fost scurtă; a mai fi pregetat era de prisos; ca să rămân credincios unuia din jurăminte trebuia să mă desleg de celălalt și nu aveam nici măcar puțința să aleg. Am luat deci o foaie de hârtie și, stăpânindu-mi tremurul mâinii, mi-am scris demisia. După ce am iscălit-o, mi s'a risipit tulburarea, m'am simțit ușurat. Am deschis fereastra să iasă parfumul care, îndulcindu-se, se făcuse mai pătrunzător și-mi da greață. Aerul de afară era jilav și lin. Plutind agale deasupra orașului adormit, se scutura în trecere un nor”.

„Trebuia acum să plec în cercetare. Se putea însă mai mare nebunie, — spune — unde s'o fi apucat, un om singur, încotro? Ei, în atare împrejurare” — și conu Rache luase între două degete cartea de pe masă și o scutura — „ce-ar fi făcut în locul meu detectivul cel mai nădrăvan? S'ar fi plimbat și dânsul prin odaie până când, obosind, s'ar fi lăsat să cadă pe un scaun; poate că n'ar fi avut chiar ca mine fierbințeală: fără să fi ațipit, în capul meu, întâmplarea ministrului se împletea, la fel de prăpăstioasă, cu cele din „l'Histoire des treize”.

Dar deodată tresării“...

— „Nene, nene! auzii la fereastră. Cunoscui glasul nepotului meu Petrică, bietul Petrică Ștefu, tu nu-l știi, care a fost la Galați, la Curte; s'a prăpădit tânăr încă, săracul, de inimă. L'am ținut la mine în casă, ca pe copilul meu, cât a fost în Universitate și ca să aibă și el un ban-doi, ca băeții, îi făcusem rost de un loc de sub-comisar.” — „Hai, nene, lasă tot și vino numaidecât!” — „Dar ce e?” — „Hai, îți spun eu pe drum, hai numai odată, pentru Dumnezeu!” „Și-mi închise geamurile pe dinafară”. Cum am ieșit, nu mai știu. Și am pornit-o amândoi pe Armească, spre bulevard. Nici o birjă goală. Estimp, îmi povestea pripit, înecându-se”.

„Fusese la sindrofie, în Spătar, la o cucoană, Ana Melic. Plecând de-acolo însoțise o mosafiră până acasă, în Plantelor. Când s'a întors, a fost oprit la colțul bulevardului de gardistul din post care i-a raportat că, trecând cu puțin înainte, ca să nu ocolească, în calea Moșilor, prin locul viran de care fu vorba, dase peste o matahală de om bine îmbrăcat, întins cu fața în jos, pe un maldăr de gunoi. A încercat să-l scoale, l-a sgâlțâit, dar degeaba; trebuie să fi fost pilit numărul unu. S'a dus să-l vadă și Petrică. Faptul că avea pălărie înaltă nu l-a isbit, pe atunci purta „joben” toată lumea, toată ziua. Să-l trezească n'a izbutit nici Petrică, s'a mulțumit numai, ajutat de gardist, să-l întoarcă pe spate. Li s'au tăiat atunci picioarele: latul piept al adormitului era brăzdat în veriu, peste cămașă, de o largă lentă galbenă, iar pe frac străluceau una deasupra alteia două stele de argint”...

— „...ministrul”! îngânai, apucându-mă de grilajul casei Stăncescu, să nu cad. La lumina albăstrue a lămpilor Iablochkoff, mi-a spus pe urmă Petrică, parcă-mi luase pânza depe obraz. Făcui o încordare desănjduită să-mi adun puterile ca să merg înainte, dar nu o găsii pe aceea de a mai rosti un cuvânt. Îți închipui groaza lui Petrică la gândul că s'ar fi putut să-mi vie și mie rău și să se vadă cu doi în cârcă”.

„Cu toată tinerețea lui, la sguduitoria descoperire, el nu-și pierduse capul. Intâia lui grijă fusese să nu se afle. Incheiase pardesiul ministrului și-i ridicase gulerul și, cum văzuse că în odăița dela cârciumă era întuneric, fiind, ca peste tot, bine cunoscut în partea locului — era raionul lui — mersese la cârciumar, îi suflase la ureche că unui boer îi venise rău pe locul de alături și că voia să-l aducă în odăiță. Treaba nu fusese tocmai ușoară, deși român voinic, deprins să se umerească cu buțile, „jupânul” împreună cu gardistul, alt vlăjgan cât toate zilele, cu mare casnă și după multe opinteli, isbutiseră să-l vâre pe boer și să-l culce. Cârciumarul adusese o pernă și i-o pusese sub cap, iar Petrică, lăsându-l în paza gardistului, se repezise, negăsind birjă, în goană la mine, cu frica de a nu mă găsi acasă”.

„Ajunsesem însfârșit”.

„In odăița, pe lângă care nu pot trece fără să nu mă înfior, în lumina chioară a unei lămpi

afumate, ministrul zăcea într'un somn greu, un fel de leșin întrerupt în răstimpuri de tresăriri și svâcneli puternice. O spumă ușoară îi se încheaga la colțul buzelor. Erau, în vecini, doctori cunoscuți mie, la colț dincolo, spișeria, dar n'aveam voie... singurul lucru ce trebuia să fac era ca, pe furiș, să-l aduc acasă”.

„...se trezise, se scula. Spaima mea : să-l fi apucat, Doamne ferește, o furie, ca Samson ar fi dărâmat casa pe noi. Dar nimic. Așezat acum, sta liniștit. Mă cuprinse o milă adâncă. Cu chipul acela umilit, prostit, cu trăsurile schimbate, nu-l recunoșteam, precum nici dânsul nu arăta să mă recunoască. Ochiul în cari eram învățat să văd scăpărând fulgere se țintea acum în gol, ca fierți, fălcile acelea puternice împlinite de favoriți erau căzute, larga bărbie îi tremura. Se lăsă fără împotrivire să-l ducem la o birjă căreia îi daseră drumul niște cheflii. Mă suii și eu lângă dânsul, după ce ridicai coșul, iar Petrică se cocoță pe capră, lângă birjar. O luarăm prin mahala, pe la Popa-Rusu, pe la Popa-Chițu la Făgădău, apoi pe Romană dealungul, drept, până la dânsul acasă. Spre altă uimire a mea, acolo, el se dete jos singur, intră și fără a ne băga de seamă, nici pe feciorul care ne deschisese îndată ce auzise intrând în curte o birjă — pe atunci nu erau cauciucuri — fără a ne băga dar de seamă, ca și cum n'am fi fost, străbătu antreul cu pași țepeni și se sui pe scară la catul al doilea unde era odaia sa de culcare”.

„Bogata locuință avea aerul lugubru al tuturilor încăperilor mari și cu oglinzi, slab luminate. Voi să mă retrag. Dar, din pervazul ușii salonașului, de după o perdea, mă chema ministreasa”.

„Nedesgătită, nedessulemenită, fără un zulf clintit : aceiași. Imi ceru să-i povestesc tot ce se întâmplase, pe larg, amănunțit, ascultând cu luare-aminte dar nu și mișcată. Mă întrebă apoi unde era Petrică. Il lăsasem afară, zicându-i să mă aștepte în birjă, pe stradă, mai departe. Mă puse să-l chem. Il adusei și-i îl înfățișai. Il întrebă ce putea face pentru el. Răspunsei eu în locul lui ; în fața boeroaicei, Petrică, de soiul lui desghețat și isteț, se fâstâcise, pusese ochii în pământ și-și învărtea pălăria ca prostul. Spusei că își luase în Ianuar, licența, numai cu bile albe, și țintea să intre în magistratură, dar ar fi dorit un loc la Galați unde îi erau așezați părinții, la casa lor. Se făcea tocmai zilele acelea o mișcare.”

„— Vei merge dumneata”, îmi zise, „chiar acum dimineața la ministrul de justiție, și-i vei spune, din partea mea, să facă decretul de numire al dumnealui dar neapărat, chiar dacă locul ar fi făgăduit sau dat altuia”.

„Trase un sertar de unde scoase trei fișicuri și două hârtii de o mie și-l rugă pe Petrică să le primească. Să aibă de cărți și de haine mai ales. „Un magistrat”, zise, „trebuie să fie decent”. Și, privindu-l în ochi, adăogă : „discret”.

„Când fu să plecăm mă luă la parte să mă previe să fiu față de soțul ei ca și cum nu s'ar fi întâmplat și n'ași fi știut nimic, pentru că nici dânsul nu avea să-și aducă nimic aminte”.

„Ieșind de acolo, îi spusei lui Petrică să meargă singur cu birja, eu voiam să mă întorc pe jos. Ținu să mă însoțească și făcurăm lungul drum până acasă, în Popa Rusu, în tăcere. Imi lipsește măestria de a reda starea mea sufletească de atunci, vâlmășagul gândurilor ce mi-a viforât pustietor prin minte în acea noapte, noaptea cea mare, noaptea cea de pomină a vieții mele”.

„Nu m'am mai culcat. Am luat iar pe Balzac și nici odată nu m'am pătruns întru el atât de bine : nu trăisem și eu oare câteva ceasuri în plin Balzac”?

„Ar fi fost vrednică de pana lui, istoria din acea noapte, istorie tenebroasă și stranie. Cum putuse un om atât de greoi, de trupeș, să sară din mersul oricât de încetinit al trăsुरii și încă fără ca vizitiul și feciorul să simtă, pe unde rătăcise, ce făcuse, cei-se întâmplase înainte să ajungă acolo unde fusese găsit. Și-ar fi închipuit cineva ca în omul acela, arătos și falnic, din huzur croit după un tipar de uriaș, să mocnească o așa înspăimântătoare meteahnă? De câte ori mi-aduc aminte, îmi pare că mă aflu pe o margine de prăpastie, mă înfior, ametesc”.

„Am mers de dimineață la Justiție pentru numirea lui Petrică — s'a făcut îndată, bine-înțeles — de acolo la poliție. Am puricat toate rapoartele, i-am întrebat pe toți dacă noaptea nu se petre-

cuse nimic deosebit. Nimic. Așteptam pe prefect, când mă pomenii cu șeful de cabinet al ministrului, dând busna în birou la mine”.

„Venise să-mi aducă la cunoștință că „șefesa” îl chemase să-i dea ordin să ne strecoare, pe mine și pe Petrică, într’un decret de decorații care pleca la semnat. Il trimisese apoi la primul-ministru să-i spuie că dorea să-l vadă cât mai degrabă. Primul-ministru venise numaidecât și stase cu dânsa cam o jumătate de ceas. Se ținuse apoi, adunat în pripă, un consiliu de miniștri, în care se luase hotărîrea neașteptată de a pleca dela guvern. Ministrul nostru lipsise dela consiliu; fiind bolnav trebuia să stea câteva zile în casă. Deocamdată nu primea pe nimeni”.

„Vestea demisiei cabinetului se împrăștiase repede în tot orașul, laolaltă cu aceea a îmbolnăvirii ministrului, fără a fi puse în legătură. Am mers după amiazi la Cameră, cu o treabă a prefectului, am mers cam în silă : avea să-și desvolte interpelarea asupra situației guvernului poate cea mai mârșavă dintre javrele cari au ajuns oameni mari la noi și din cele mai tăvălite, la tot prilejul, de ministrul meu. Se urcase la tribună și începuse să-și reverse balele asupra aceluia care nu se mai putea apăra. Nu-mi făcea rău atât să-l aud cât să-l văd, beat de înverșunarea slugii ce poate lovi nepedepsită în stăpân, cu privirea chiondorâșă și tulbure, rânjitor și sbârlit. De aceea, așezat în fundul sălii, îmi sprijinisem coatele pe pupitru și, cu fruntea pe mâinile împreunate, închisesem ochii, când, deodată, aprigă ca o grindină, se porni, vie, o răpăială de aplause”.

„Visam, era oare cu puțință”?

„... ministrul!..

P O E S I I

DE

D. CIUREZU

A R

Inaintea noastră se ridică soarele.
Borii mei cu greabănilor roase trag
Și brazda se întinde în șirag
Inoptând lumina și ogoarele.

In urma ei viu eu — brazdă grea și cânt —
Lanț de ciocârliei au sburat din mine.
Borii trag purtând dogori senine
Și sufletu-mi de înălțimea vremii frânt.

Câte mâini n'or învia în mâna mea
Și ochi, a cât-a oară-or însori
Când talpa mea 'n pământ o răcori
Indoind nădejtile pe ea...

Hăis, hăis Sălban, spre zările adânci
Inaintea noastră se ridică soarele,
Și 'n veșniciei vor plămădi ogoarele...
Hăis, hăis Sălban, spre zările adânci.

R O D U L

Primiți-mi rodul brazde de lut
In voi crescut, din voi cules, în voi întors
Rodul meu sărac, de nimeni știut,
Din adâncimile din care eu l'am scos.

Primiți-l și înfrățiți-l, și-l rodiți,
Că vor veni pasări mii și vor cânta
Și oamenii răsând s'or bucura
De-atâta dar crescut pentru trudiți.

Și când puhavi, sătui, de spice grele,
Cu care de aur s'or pierde pe drum
Aduceți-vă-aminte de rodul de-acum
In care-au murit amiezile mele.

B E L Ş U G

Anul greu de roade s'a 'ndoit în ram
Şi spicele 'n lanuri au căzut pe-o rână,
Ugerul turmelor cură 'n țărană
Şi miei nici nu ştiu câți mai am.

Cirezile vin cu sara pe poartă
Şi boii se 'npung duşmănos,
Iar duzii de atâtea dude i-am scos
Şi nici-o albină n'am găsit moartă —

Unde s'adun porcii că-mi rămâ 'n grădină
Şi oarele naibii ce-mi murdăresc tot
Aşi vrea să fiu singur, să stau, şi nu pot
C'aştept o sută de care cu aur să-mi vină...

Ioane, deschide hambarele 'n soare
Să le 'ndop cu aur pân' la căpriori
Şi să 'ncepem apoi brâu de sărbători
Până la viaţa viitoare...

R U G Ă

Fă-te copac sufletul meu
Sau aripi de pasăre albă
Şi poartă în largul văzduhului greu
A rodului salbă.

Am împărţit la pasări hrana lor.
Şi oamenilor şi viermilor,
Am dat
Un pumn curat
Din bogăţia mea şi-a zărilor.

De-acum florile şi frunzele şi crengile
Se vor pleca sub legile
Totului, văzduhului,
C'am închis în minunea sâmburului
Ruga de mâine a pământului.

Du-mă cu tine, văzduh şi vâltoare,
Renaşte-mă 'n tine lumină de soare,
Pământule prieten, pământule mare,
Adună-ţi a frunţii genune şi floare.

C O I N C I D E N Ț Ă

DE

VICTOR PAPILIAN

Ascuns după un mic adăpost de nisip, ca'n scorbura unei măști de avant-post, trântit pe pânțele, cu fruntea în mâni și trupul ondulând leneș, profesorul Corneliu Neofit încerca să se odihnească după o istovitoare plimbare pe malul mării, gustând în nisipul cald, ca într'o albie de aluat încropit, voluptoasa rezistență a mișcării abia împiedicată.

Era prima zi de vacanță și prima vacanță dela război încoace, cu dinadinsul zmulșă din trupul îndesat al anului de lucru. Avea nevoie, socotise el, de un popas silnic, proptit în găfâita-i hărnicie, căci în anii din urmă, lunile de vară îi slujiseră, nu cum era firesc, pentru odihnă, ci la recuperarea cu multă trudă, a timpului risipit inutil, fie în grija de front, fie în trândăvia siguranței, de el, sedentarul dosit într'unul din birourile cele mai dosnice ale statului major. Și munca asta îndârjită îl sleise! Nu mai avea spor la creație, pierduse încrederea și dorul de inedit, devenise posac, preocupat și neliniștit; lucrul și-l continua ca într'un atelier, mecanic și limitat, fără inițiativă, fără emulație și fără avânt; se trezise cu apucături de om mediocru, complăcându-se mai mult în bibliotecă decât în laborator, și-și simția trupul îngreuiat, tânjind a sedentarism. Vede bine că-l păștea perspectiva unei dezolante bătrâneți, bătrânețea la treizeci și cinci de ani.

Deacea luase hotărâri categorice. Trebuia mai întâi să doboare stratul gros de lenevoasă nepăsare, în care activitatea lui, ca un piston într'un cilindru, bătătorie pe loc și apoi, eliberat, să procedeze ștregărește, cu veselie și voie bună de student scăpat de examene. Să simtă anul de muncă frânt în două printr'o minunată vacanță, să se bucure ca un veritabil vagabond, de prietenia neprecupețită a naturii, și să aducă de-acolo, în firea-i ghiftuită de atmosfera sumbră a laboratorului și a bibliotecii, radierile unui cristal pur, dospit din sare, briză și azur.

Dar abia coborât pe plajă, în costum de baie investmântat, trebuise să recunoască infirmitatea unei prejudecăți de proastă educație, înfiptă în sufletul său de om modern, ca ișlicul unei tombatere în miezul unui ou de ciocolată. Goliciunea, în loc să-i înalțe trupul liber și prosper în natura plină de aer și lumină, îi producea un sentiment de jenă, care dimpotrivă îl gârbovia.

O poruncă neghioabă, insistent șoptită însă la urechea sufletului, îi opria orice elan. Nu-î rămăsese din ritmul interior al simțirii, decât mișcările mărunte și meschine, ca bolboroseala pașilor într'o retragere împletită. Inima-i se pipernicise. Avea o înfricare candidă, de mireasă în

camera nupțială, oricât s'ar fi muștră de pricinile ăstui caraghioslăc. Și era de înțeles! Nu cunoscuse orgoliul gimnasticilor. Corpul îi fusese străin și indiferent, nici piedică, nici zestre. Acum își da seama că reflexiunea gândirii asupra trupului, era o operație tot atât de evoluată ca și cea a gândirii asupra gândirii. Din goliciunea-i zgribulită sub împrășcarea de nisip a dușului, nu-și amintea vreo posibilitate estetică, ci doar imaginea unui corp otova lucrat, cu detalii plastice de viață amară, picior plat, degete noduroase și unghii încarnate. Trăise prin cap! Avea o figură serioasă și interesantă, care cobora peste întreaga înfățișare, ca și nimbul sfinților catolici, peste scapulară și centură în jos, până la sandale. Și deodată se văzu în postura de a se rosti prin corp, nu copil sau adolescent, ci la vârsta la care răspunderea toarnă plumbul grijii în fiecare mișcare. Era firesc deci, să se rușineze de corpul său, ca de o rudă foarte apropiată, neîngrijită și prost educată, cu care trebuia să iasă în lume. Tendința care-l obligase să se izoleze, nu-l mințise. Nu făcea o negliobie, ci deocamdată un act de prudență.

Dincolo de un dâmb abrupt ca un parapet de cetate, se găsea un loc singuratec, ascuns vederii lumii. Aci, de unde se desfășura ca pentru el singur, întinderea mării, până la limita ce închide oblonul încurbat al cerului, pe orizontul apei, profesorul se opri.

Iute se simți obosit. Trebuise să-și șlefuiască vederea lui de om nordic la lumina pâraielor de azur pur și aur alb, podidite din orbitele cerului; aierul tare, durase parcă ziduri de gheretă împrejurul trupului său, în timp ce razele soarelui repezite din înalt în pofida oricărui obstacol, îl împrășcau cu putere de explozie.

Privise apoi, cu prea multă pasiune, ca orice nou venit! În loc să-și apropie frumusețea, ei i-se dăruise. În curând nemărginirea se desfășură din sufletul său, ca sângele dintr'o vână plesnită. Și asta îl doborâse!

Un loc ferit de soare nu se găsea nici chiar la poalele dâmbului. Atunci, se trânti în nisip la întâmplare, scurmă cu degetele un adăpost pentru cap, apoi pe pânțele, cu picioarele întinse și mâinile îndoite sub frunte, încercă să obțină slobozirea oboselii, doar prin filtrul subțire al unui ațipit. Fără întrerupere însă, mintea lui, ca o manivelă, învârtea într'una panglica îngustă a conștiinței, pe care stau țepene marea, aerul și soarele, cu întreaga lor nemărginire.

Marea era liniștită. Ca o pojghiță de cleștar abia prinsă, suprafața ei se mișca încet și ritmic, fără val și fără spumă. Din soare, razele ploau cu clăbuci de lumină. La orizont, pe sub cerul în stăvilar, luciul apei trecea departe în cuprinsul nesfârșitului. Doar un gălgâit de sunete perlate, la fel cu glu-glu-ul unui izvor de munte, se auzia sunând din dunga subțire a unei unde de lângă țarm, ca și cum pe sub apa mării, ar fi alergat aci, înconjurându-l în tiv subțire, un râuleț zglobiu.

Apoi, profesorul descoperi depărtat și mugetul mării, desprins parcă din alcătuirea firească a apelor, ca secretul unui bas, tăinuind pe sub portativul unei melodii ușuratece. Stăpânită, marea urla înăbușit. Profesorul asculta cu luare aminte și curiozitate acest contrast melodic, și deodată își opri gândirea, ca printr'un șurub.

Venise aci pentru odihnă. Medicii îl sfătuiseră și el simțise nevoia unei desprinderi totale din munca silnică a învățământului. Avea motive puternice să se învinovățească. Nu cunoscuse ce-i odihna, el care studiasse problema surmenajului. Se simția îngreuiat de povara și deșertăciunea bogățiilor adunate în mintea lui. Și ca să se ierte, trebuia măcar o lună pe an, să scape de tortura de sfredel a gândului nou, să se știe departe de goana fără de sfârșit a dușmăniilor universitare, și, relaxat din toate mădularele sufletului său, ca o broască ce plutește în voie, să se facă una cu natura nepăsătoare gândului și simțirii. Nici să observe, nici să judece! Să oprească în stăvilar cursul odată pornit al gândurilor. Observațiilor, să le dea drumul, ca picăturilor de apă pe un zid de majolică; să-și pună sub obroc lumina ochilor și să-și înfunde urechile oricărei mișcări melodice sau ritmice; să elibereze, dacă ar putea, intuiția din conturul eului său, iar el, revenit la mulțămirea primară a animalului, ca o omidă agățată de treapta unui scrânciob, să trăiască

în rotirea lumii fizice, doar din sprijinul simțurilor inferioare, singurele care par să perceapă esența naturii, pipăitul, mișcarea și mirosul aerului proaspăt.

Și iată-se prins în delict de contrazicere. Obișnuința era prea tare. De când fusese numit asistent la institutul de psihologie experimentală, creierul i se prefăcuse în mașină de destrămat reprezentările. Și acum, profesorul, în pofida obligațiunilor impuse, văzu perindându-se fără voie, doar în virtutea obișnuinței, ritmul liniilor și al suprafețelor, tonurile de lumină și culoare ale crâmpeliului de natură, pe care-l refăcea ca pe pânză, simplificat, stilizat oarecum.

Ridică puțin capul. Pleoapele-i păreau căptușite cu lame de oțel, alese din lumina prea vie. Inchise din nou ochii. Mii de stele albe săriră din neant, jucară câtăva vreme în întunerecul catifelat, și dispărură în gol, în gol pur, ca cel al lapsusului.

— Parc'ar fi fulgi înghețați în lumina unui felinar, și își aminti, în pofida vrerii lui, de jocul imaginilor consecutive. Trebuie să mă dispersez și mai mult. Conturul sufletului meu stă țeapăn, ca și conturul unei țări pe hartă...

Strânse ochii cu putere, ca un copil ce nu poate adormi; imediat se batjocori cu un zâmbet interior, de mișcarea-i caraghioasă. Incercarea lui de a pune stăvilă întâlnirii mecanice a imaginilor, tocmai când voia să-și odihnească mintea, i se părea deadreptul absurdă. Marea, soarele, azurul pur și nisipul roșu, trebuiau lăsate în voia lor, să-și împlătească orișicum însușirile. Pe deasupra bazarului cu imagini, pe unde el își surprinsese plutind gândirea, se dobândia odihna sufletului. Realizase astfel în intimitatea lui, celebrul experiment introspectiv și se bucura demonstrându-și neatârarea gândirii de roirea imaginilor subiacente.

Prinse cântecul de râuleț zglobiu, al mării, și porni dealungul lui. Acum începu peregrinarea. În afară de timp și spațiu, el plutia când pe o navă aeriană, când sălta pe niște schiuri fantastice. De se opria o clipă, stăruind asupra unui fapt, numaidecât se pornia și mai înverșunat. Undeva departe, dar nu în afara lui, ci ascuns în întunecimea făpturii, se găsea alt ins, care poruncia: mai departe! Și peregrinarea își începea din nou cursa. Piscuri escaladate dintr'un avânt, codri străbătuți cu unduire de șopârlă, râuri trecute ca torpila. Și mereu tablouri, tablouri!.. ca ntr'o defilare cinematografică. Orice pauză în grozava goană, era un întuneric. Înainte!.. auzia el poruncind. Soarele era mic și scorjot, ca un măr din cămară, iar marea, prinsă parcă într'un ciubăr. Ideile se preschimbau în felinare colorate și versurile lui Verlaine, în cântece pe coarda re.

Simți vârtejul unic din preajma somnului. Creierul rotund și țeșit sfârâia ca o piatră de tocilă. Culori, în chipuri nedefinite, de ambră, cornalină și peruzea, se perindau înaintea lui, apoi șerpi încolăciți, ca brațe de dansatoare ce indică nesfârșitul, și vitrine cu sclipiri de paillete în bal...

O tuse scurtă și uscată din gât, terminată ascuțit, ca un cotcodac de găină, îi năruî întreaga fantasmagorie.

Se trezi găfâind și îi fu rușine. Avusese în el, din porunca lui, și pe sub controlul lui lucid, o fugă absurdă. Voind să se odihnească, mai mult se obosise.

Lângă el, se găsea un viligiaturist.

Soarele era alb și greu, ca de piatră exploadată. Prin așchiile lui curgea praf de lumină. Marea tremura în bulbuci subțiri; se părea că poartă în nesfârșitul ei doar coji de nuci aurite. Îndepărat și ursuz, ea ținea ca o muștrare de bătrână, isonul aceluiaș glu-glu zglobiu și copilăresc, și din firea ei de stihie închinată altui tărâm, se alegea parcă printr'un scoc ascuns, o vână cu iz pământean.

* * *

Prin urmare, nu mai era singur. Neofit privi pe subascuns tovarășul său de solitudine. Gol cu spatele întors spre el, omul își soră doar o parte a pieptului și a pântecului. Ca să-și ascundă rușinea golicionii, își acoperi ochii cu brațul ridicat.

— Un rușinos nerușinat, gândi profesorul, cătând la impudenta lui atitudine. Se ferește ocolind privirea altora, cași copiii ce-și ascund fața în pumni...

Avea, înodat ca 'n bumbi de șiragul vertebrelor, un trup schilav. Coastele îndoite prea tare păreau gata să plesnească, ca niște speteze uscate, iar deșertul rinichilor se afunda adânc în jos sub aripa șoldului. Pielea îi era cafenie; întinsă și lipită de nodurile oaselor, ea atârna pe la gât, subțiori și coate, în cute lăbărțate și jilave.

— Trăiește în noi despotice, viziunea artiștilor și ne supunem comandamentului ei, gândia el. Formulele țepene ale staticilor modele egiptene, figurile senzuale ale bărboșilor asirieni, musculaturile efeminate izvodite din gimnaziile atleților greci sau cele muncite de geniul lui Michel Angelo, însfârșit, grația unduitoare a liniei din desenurile stilizate, toate creiază simboluri rigide ca niște categorii de judecată.

Când vru să prindă mai abstract adevărul gândurilor, simți deslușit că'n minte avea două scheme — ascunse ca două manechine în pivnița unui teatru — una pentru bărbat, modelată viguros din planuri abrupte, parcă doar din dăltuirea pietrei, și alta, pentru femeie, suplă, sveltă, elegantă, ca dintr'un jurnal de modă, produsul stilizat al liniei.

Între acestea, vecinul lui încercă să se întoarcă. Cu mișcări multiple, scurte și repezite, descompunând stângaci mișcarea amplă și cursivă a trupului sănătos, el se ridică mai întâi în coate, apoi în mâini. Abia atunci, profesorul observă că insul avea un picior lipsă, amputat din coapsă.

— Parcă-i un crab cu piciorul retezat, gândi el și îi veni să râdă.

Omul, preocupat doar de cura lui, își ridicase cu ambele mâni, bontul, ca pe un vas de flori, rezemându-l de piciorul sănătos, și-l îndreptase cu multă grijă spre soare. Apoi, se întinse fără nici o jenă, potrive trupului pozițiunea cea mai comodă și își acoperi din nou vederea, cu dosul mâinilor.

Profesorul continua să zâmbiască în sine. Ce-l făcea oare caraghios? Lipsa de pudoare sau lipsa unui picior? Iși aminti de teoria socială a răsului și apoi de toate celelalte teorii, înșirate ca într'un scurt rezumat de examen, pe acolade. Parcă în teoria degradării s'ar fi încadrat mai bine. Un estropiat este de fapt un degradat. Iată o chestiune bună de reluat, explicația răsului, deși dela Aristot și până la Bergson, ea a frământat multe minți ilustre.

Se găsia din nou în laborator, imaginând procedee ad-hoc de realizare a comicului, pentru un studiu experimental; apoi dispozițiuni speciale de înregistrare și de măsurare a timpului de reacțiune, când auzi pe vecinul său mormăind supărat. Se întoarse și-l văzu cu halatul tras pe umeri și cu hainele strânse mototol, gata de plecare. Profesorul pricepu repede pricina supărării. Din direcția opusă, venia pe țărmul mării, o familie compusă din tată, mamă și copil.

— Li e rușine de femeia care sosește, gândi profesorul. Prin urmare, are în el un grad de pudicitate.

Ologul o pornise repede acum, parcă plutind pe cârja din subțioară. Când dispăru după dâmb, Neofit simți pe dâra privirii picurul unui sentiment duios, ca după o barcă ce cotește la orizont. Se stabilise între el și nenorocitul olog, de care cu câteva minute înainte răsese, o adevărată simpatie.

— Ca într'un vagon de tren, își zise profesorul... Cu câtă dușmănie primim pe noul venit care vatămă tihna liniștei noastre. Parcă ne calcă fruntariile unui bun, și ne atacă drepturile de prim ocupant. Peste două stații însă, ne trezim prieteni cu el și dușmănim împreună, pe cei care se vor urca la stația viitoare. Locul este mijlocitorul tuturor împăcărilor.

Nemuțămirea profesorului creștea duduind, pe măsură ce noii sosiți se apropiau. Ologul se insinuase pe furis, ca un animal de pripas, întâi în umbră și apoi la vedere. Era tăcut și umil, se mulțămia cu fărâmele unei bunăvoinți, fericit parcă să îndeplinească oficiul de vietate bătrână — câine jigărit, sau pisică amorțită, ce animează singurătatea unui mizantrop avar. Dar cei ce veniau? Se vedeau a fi sănătoși, deci îndrăzneți și gălăgioși. Și iar i-se desluși, în ciuda oricărei mișcări logice, sentimentul de proprietate atacată. Necunoscuții călcau un ținut,

măcar sufletește apropiat lui. Apoi vru să găsească absurdei lui porniri, o altă justificare, dacă s'ar fi putut cu argumente mai din adânc scormonite. Dar în zadar! Adevărul îi fugea prin minte, ca umbra cuvântului uitat. Abia de-l dibuia, că și pieria!

Atunci, redevenit banal, ca orice om la furie, trecu dincolo, cu unelte cu tot, în atelierul locului comun.

— Fățarnicia snobismului, prostia, ridicolul și nesimțirea, exploatănd goliciunea ca prilej de modă, apoi parada exhibiționistă întemeiată pe insuficiență și perversiune, . . . iată, gândi profesorul, un alt fel de a urmări desfășurarea logică a antipatiei mele. Câteșitrei, tatăl, mama și copilul, sunt grimați cu acelaș fard, al impertinenței. O fi în sticlele fumurii, care parcă le astupă niște orbite supte de conținut, însușiri de pază folositoare vederii, dar, fără îndoială, ele conțin și multă farsă . . . Dar capele, cu fason pășăresc și halatul tatălui aruncat pe umeri și prins pe dedesubt, de poale? Parc'ar fi o familie de bufnițe, menită să împiedice lumina peisagiului . . .

Simția deslușit totuș, că o atare motivare era clăbuc de săpun și că fundul clocotind îl slobozise necinstit de nedrept, împotriva unor necunoscuți. Constatarea nedreptății îl rușină și prin rușine se dezmetici.. Abia atunci, el putu recunoaște adevărul rotund și plin, mărgăritar de oțel, ivit fără nici o trudă, ca prin despicarea a două valve de întuneric. Mânia proiectată înafară nu era altceva decât reacțiunea firească împotriva propriei sale timidități, și ca pe o grenadă izbită, trebuia s'o arunce aiurea de teamă să nu explodeze în el. Avea să deslușească acum neînțeleasa lui înfricare, dar nu prin alții, ci prin el. Plecând dela goliciunea lui, putea să înțeleagă și goliciunea celorlalți, și din izolarea lui, judecând cinstit, să deducă mentalitatea de grupă a celor de pe plajă.

Cași militarul, care pentru prima oară îmbracă haine civile, așa și el se simția scăzut ca însemnătate în lume. Asta era adevărul de bază ; restul urma cu obligație de corolar. Se izolase de oameni, acum își da seama — ca să se ascundă. Trebuia să-și păzească eul înfricat, de vecinătatea celor mulți și tari, grupați prin însăși atitudinea lor, într'o nouă societate, cu obiceiurile și îndatoririle ei anumite, societatea celor goi. Era un intrus și estropiatul îi devenise, fără nici un gest măcar, un asociat, prin însăși estropierea lui. Ca și el, era un element de periferie. Noul sosiți dimpotrivă, investmântați în costume de mătase, cu aristocratică ținută, desfășurând în urma lor peisagiul țărnelui, ca pe un domeniu seniorial, făceau parte, de bună seamă, din cealaltă societate.

Profesorul nu mai era mâniaș. Alt sentiment luase locul emoțiunii tumultuoase de mai înainte, un sentiment mai sobru, mai intelectualizat, o dușmănie împotriva acelu grup, reprezentând într'un loc restrâns și pentru un timp limitat, o nouă clasă socială, clasa celor goi. Trăia o ură de clasă și astă etichetare precizând sentimentul încercat, îi producea o bucurie, la fel cu cea a găsirii unui termen propriu, care lămurește o frază încâlcit concepută.

Neofit își lipi capul de nisipul cald, ca un om ce vrea să se odihnească, odată ce s'a liniștit. In aierul nemișcat parfumul halatelor se încrusta parcă la fel, cu urma pașilor pe nisipul plajei. Auzi o voce de copil :

— Aci e locul nostru, tată.

Și o voce cunoscută, răspunzându-i cu duioșie :

— Atunci, fă cortul.

Profesorul Neofit simți de data asta, o nemulțumire de alt gen. Cele câteva cuvinte rostite într'o mlădiere caldă a vocii cu iz de sentimentalism, îl indispuseră, ca pe un ateu superstițios întâmpinarea cu „gol”, în faptul zilei. Era holtei, cu aversiune pentru copii, și o scenă din viața familiară îi apărea inestetică, îl enerva, ca o intimitate impudic afișată. Iar tatălui — parcă în ne-cazul lui — îi făcea plăcere să se maimuțărească alături de copil, să-l alinte, să-l joace și să-l gădele, ca să-i audă râsul. Și mereu aceiași voce cunoscută, grozav de antipatic miorlăită, prin căldura de proastă calitate a intimității!!

Profesorul fu răzbit de curiozitate. Cu multă precauțiune, el scoase doar lumina unui ochi. Mama își aruncase pe nisip capa, fără jenă. Făcea doar parte din clasa celor goi, stăpânitoare a plajei! O privi dintr'o parte. Era o femeie tânără, după culoarea și frăgezimea pielii. În tricoul de baie, trupul apărea însă cu realitatea lui hâdă, deformat de sarcină și grăsime. Nu-i vedea bine fața, dar sânii îi atârnavu grei, ca niște traiste de cioban, pântecelul lăbărțat părea un buzunar de marsupial, în timp ce coloana vertebrală se adância ca la un cal deșelat, între fese și ghebul de grăsime al omoplaților.

— Urât trup! gândi profesorul.

Apoi, cu un sentiment de compătimire :

— E maternitatea, care-și bate joc în chipul ăsta de femeie. Le încarcă cu frumuseți nedorite, fese de Venus hotentote și mamelele atârând ca niște ugere. Parcă le și scurtează, sărmancele. Aduc, din cauza grăsimii probabil, cu femeile de Eschimoși.

Dinspre larg, ca printr'o fereastră deschisă, se scutură fâlfâirea unei boare. Femeia își întoarse fața parcă să primească în plin aierul nou. Atunci, profesorul recunoscu în profilul întărit de ochelarii fumurii, chipul frumoasei Doamne Condemin. Repede, ca prins cu ochiul la gaura cheii, Neofit își plecă fruntea în țărână. Cu nici un chip nu voia să fie recunoscut. Printr'o batjocură a coincidenței, întâmplarea îl apropiase, în acel loc ferit, de dușmanul lui cel mare, de profesorul Condemin. Șirul gândirii i se curmă brusc, luând calea întoarsă a trecutului.

Nu se socotia a fi un om rău ; numeroșii lui prieteni îl prețuiau chiar drept un sentimental. Nici el, cinstit judecând, nu știa a dușmăni pe cineva, în afară de acest infam Condemin. Mai mult încă, îi plăcea să creadă că întreg disponibilul lui sufletesc, neutilizat de studiu și prietenie, îl concentra împotriva unui singur om. Ii era destul! Ii urmărise pas cu pas lucrările, în taină înarmat ca un apaș. Observase, cu bucurie reținută, greșelile, lăsându-l să stăruie în ele, chiar să se încurce în propria lor urzeală. Iși notase într'un dosar anume, toate contrazicerile și insuficiențele lui, îi calculase precis știința și neștiința, și, când îl socotise îndeajuns de pregătit, ca pe un obiectiv de război, din toate părțile descoperit, îl izbise cu furie. Apoi, înainte să se dezmeticească, îl lovise încă odată și încă odată, fără îndurare, distrugător. Și lucru curios! Nici după aceia nu-și potolise ura. El lovia și tot el ura! Presimția parcă în dușmanul său o rezistență și o energie ascunsă sub carapacea de nesimțire, în care se închistase. Și într'adevăr, la o nouă lucrare, Neofit avu o dureroasă surpriză. Dușmanul, nu numai că nu se resemnase să moară, dimpotrivă, fire plastică și volubilă, profitase. Cu supapele vechei științe împiedicate de cleștele criticii lui Neofit, energia lui comprimată izbucnise vulcanic, în înălțime. Din afundurile mediocrului Condemin, țâșnise ideea nouă. Neofit, la pândă mereu, observă schimbarea. Ar fi vrut să-i desprindă mâna din cot, să i-o vadă paralizată, să-l știe mort chiar! Dar dușmanul îndârjit, ocolise piedicile întâlnite și își urmăria calea mai cu vigoare. Devenise un gânditor original, Neofit era prea cinstit ca să nu recunoască! Apoi, cu personalitatea în plină desfășurare, Condemin pornise la cucerirea mediului. Se însurase cu cea mai frumoasă studentă din seria lui, Neofit n'o iubia, dar nici nu voia să revină dușmanului său. Ajunsese iute profesor universitar, în timp ce el rămăsese tot profesor de liceu și doar asistent la Universitate. Apoi, Condemin intră în politică și, mai curând decât s'ar fi așteptat, îl văzu deputat. Când avu un copil, Neofit avu impresia că pornește și la cucerirea timpului și evenimentul îl duru, cașicum dușmanul său ar fi scos o nouă lucrare, de bună calitate.

Era convins că desfășurarea tuturor acestor evenimente i se datora lui. Procedase de tot greșit. Era cu mult mai bine, să-l lase să stăruie între mediocritate și prostie, vreme îndelungată încă, poate chiar și întreaga viață. Neastâmpărul său fusese norocul lui Condemin. Acum era prea târziu. Simția că-i scăpase din mână. Nu-i rămăsese, cinstit judecând, decât ura, dar o ură sistematică și reflectată. La o parte cu orice impulsivitate! Să-și spiritualizeze ura! Să se bucure de ea, nu ca de o melodie ușoară, ce trece fără urmare, ci laborios și pacient să-i scormonească ele-

mentele. Să facă din nefericirea dușmanului său, o adevărată descoperire. Să simtă în procesul de analiză, o voluptate, ca un jude închizitor, din timpii ordonați ai torturii. Să-l urmărească pas de pas și gest de gest. Părăsise parcă lumea, era un izolat în ea, nu trăia decât pentru pasiunea lui. Avea nădejdea, ca cea mai de rând femeie de mahala, în noroc, marele regisor al răzbunării! Adusese ultima carte a adversarului său, cu el. Ei bine! de acolo, rupând pecetea, norocul se putea înălța în chip de porumbel fâlfâitor. O scăpare din vedere, o interpretare greșită, sau și mai bine, o prețioasă prostie, puteau determina posibilități tot atât de ucigătoare, cași un pas greșit pe fundul mării. Și cartea lui Condemn îi apărură liniștită cași marea, dar cași marea cu putere de furtună în ea. Atunci, fiecare rând putea deveni val furios și numele bietului autor, plutind ca o epavă, să fie aruncat undeva, în necunoscut, și acolo să piară în putreziciunea timpului și a nepăsării.

Dușmanul lui se găsea lângă el, pe aceeași plajă, sub același soare, bucurându-se din același aer, cași el.

Neofit își adună în minte, tot acest material comemorativ, dar lucru curios!.. Expresiunea sentimentului și a stării intelectuale ce-l însoția, atât de cunoscută lui odinioară, acum îi lipsea. Avea munițiuni acumulate, dar nu și fitilul. Iși recapitulă fapt de fapt, cuvânt de cuvânt și gând de gând. Putința lui de ofensivă internă împotriva dușmanului transpus în el, îi lipsia. Era, în acea clipă, un abulic al urii, el, care știa să urască. Făcea încercări zadarnice! Ar fi vrut să simță în totalitatea ei, acea trăire a simțirii, atât de odihnitoare prin turburarea ei. Să tremure în el, toți atomii sufletului, cum tremură atomii într'o vergea îndoită. Să încerce din nou, sentimentul crud și superb, al urii spiritualizate! Dar spre surprinderea lui, sufletul îi era gol. Nu-i părea rău, nici nu se simțea nenorocit. Ridicat deasupra contingențelor vieții, urmăria cazul cu o curiozitate științifică. Ii venia chiar să zâmbească de ciudata greșală a sufletului. Proceda experimental, ca'n laborator. El era observatorul și tot el era animalul de experiență. Dedublarea îl mulțami. Intoarse din nou privirea, ca să-și recapete virtutea pierdută, către grupul de lângă el.

(Sfârșitul în numărul viitor)

INSCRIȚIE PE UN ARBORE

DE

ȘTEFAN STĂNESCU

Am năzuit spre soare chemați de-acelaș ornic
Eu — val pribeag în țărături de vreme — tu, statornic,
Eu cel învins de strigăt, tu cel iertat de glas,
Și, osebiți în trudă, tot prieteni am rămas.

Dar astăzi, pentru timpul când n'oiu mai fi aici,
Tovarăș umbrei tale și-acestei clipe mici,
Prinzând-o din rotire, pe scoarța ta o 'nsemn
Să-i crești cu tine-odată ecoul viu, în lemn.

Și poate, tălmăcind-o, te-or binecuvânta
Cei ce-și măsoară pașii cu neclintirea ta,
Cei alungați de vântul de-afară și de-un altul
Ce bate dinlăuntru, neliniștind înaltul.

Vreau să le spun că, iarna, când cuibul nu mai cântă,
Mai mult decât furtuna, durerea te frământă,
Că, părăsit de stoluri în toamnele pribege
Ai vrea să 'ndupleci cerul de lut să te deslege.

Dar ești sortit să nu poți, urmări să dai chemării
Să nu știi sfâșierea nici vraja încântării,
Ci veșnic să te chinui că ai și că desmierzi
O fericire mare dar că nu poți s'o pierzi.

Și totuși dacă omul și pasărea, în zori,
Te 'ndeamnă ca și dâșii să umbli și să sbori
Din deznădejdea serii, în frunți și'n aripi scrisă,
Nu vezi că 'n sbor și 'n umblet înfrângerea-i închisă?

Adună-ți deci în frunze tot curcubeul zării,
In crengi dulceața humei și stelele-așteptării,
Și bucură-te singur că 'n seva ta, prin trunchiu,
Pe drumul cel mai simplu urci visele mănunchiu.

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE ȘTIINȚA NOASTRĂ

Un articol recent al d-lui C. Rădulescu - Motru, pune în chestiune rosturile științei în legătură cu filozofia contemporană, pe care o apără d-sa, și în opoziție cu orientarea numită de d-sa mistică — eu îi voi zice realistă — pe care o îmbrățișează floarea tineretului nostru. De mult voiam să încep, pentru *Gândirea*, un șir de lămuriri ale atitudinii pe care știința de azi o are față de realitate, tocmai pentru a pune în lumină înrudirea între această știință și cugetarea mistic - realită, care domină, creațiile culturale ale Europei, în genere, ale noastre în special. Articolul în chestiune ne obligă la aceste lămuriri.

A fost o epocă, luminoasă ca o zi plină, de vară, limpede cum e cristalul de cea mai pură rocă : epoca de aur a pozitivismului, — în care filozofia europeană se polarizase în întregime către știință. Această epocă acoperă 50 de ani, care umplu a doua jumătate a secolului trecut plin de continue triumfuri ale științei pozitive. Ea se caracterizează în primul rând prin aplicarea cu atât de răsunătoare succese a analizei matematice la cercetarea materiei din punctul de vedere al proprietăților sale fizico-chimice.

Urmând drumul deschis de Descartes prin creația geometriei analitice, care permite un dicționar complet între elementele de întindere și numere și care caracterizează nu numai mărimea acestor elemente, dar și situația și forma lor, știința a pătruns în toate formele de manifestare ale proprietăților fizico-chimice ale materiei, a căutat corespondențe pentru aceste forme și număr și le-a găsit. A fost incontestabil un mare triumf al inteligenței omenești care a acoperit natura de legi. Dar aceasta nu era de ajuns. Legile au devenit repede numeroase, amenințând cu un nou haos.

Trebuia o regulă, o ordine superioară legilor înșile.

Această ordine a fost căutată în cea mai înaintată, cea mai simplă și mai plină de succese dintre științe : Mecanica. Ea duse la acele vestite legi ale Mecanicii cerești, pentru care regularitățile Cerului sunt o continuă și impresionantă dovadă universală. Ea se mulțumea să reție din experiențe doar elementul întinderii și masa materială.

Știința se chinuște de un secol încoace să desbrace realitățile fenomenelor, să le decoloreze, să le ia orice sevă pentru a găsi și reține scheletul lor mecanic : sin-

gurul (după această știință) care dă inteligenței satisfacția și înțelegerea pe care o caută.

Entuziasmul secolului a mers și mai adânc în atacarea problemelor vieții organizate, pe care a voit s'o reducă tot la fenomene mecanice. Acea literatură, care începea cu operele marilor naturaliști ai veacului trecut, Darwin sau Lamarck, și sfârșea cu operele lui Büchner sau Hegel, constituie un monument caracteristic al unei culturi. Dar ciclul acestei culturi s'a închis. Ea supraviețuiește încă în ideile cu care o bună parte a filozofilor generației ce ne precede au venit armați din tinerețea lor în câmpul filozofiei. Și a mai rămas încă în ideologia unor oameni politici al căror sistem politico-social este ajutat de simplitatea mecanismului pe care știința secolului trecut îl piona cu autoritate. Poate că unii nu vor găsi cuvântul pozitivism prea bine aplicat epocii de care vorbesc, gândindu-se că intențiunile lui Comte erau altele. Ar putea apare ca preferabil cuvântul scientism. Noi nu mergem așa de departe. Cred că voi spune odată de ce nu, lămurind pentru noi, aici, aceste noțiuni.

Voiu da numai ca un exemplu o idee de iluziile epocii și de poziția pe care o avea în cercetarea realității. E vorba, e drept, de o manifestare a începutului secolului nostru, frântă definitiv de războiu. Epoca în care generația noastră se ridica spre problemele filozofiei a cunoscut pretențiile orgolioase ale energetismului.

Orgoliul protestant, cu înfățișare modestă, cu aparențe blânde și cu dorința de a te convinge prin raționamente. Fenomenele naturei se reduc, după această doctrină, la simple schimbări ale aspectelor și distribuției energiei. Omul de știință are în fața lui un val perpetuu unduios și transparent — însă impenetrabil și incasabil. A cunoaște se reduce la a pipăi suprafața aceasta mobilă și a-i stabili formele. Inutilă orice sfortare de-a trece dincolo, de a pătrunde în mecanismul interior, în ceea ce înțelegem astăzi prin realitate. Este desigur în această atitudine multă mândrie și oarecare nobleț. Raționalistul ia aere de contemplativ, însă își pune ochelari, ca să nu-l obosească întinderea spectacolului și își dă reguli de contemplație ca să nu aibe privescitori prea complicate. Știința de azi e mult mai pretențioasă și mult mai modestă în aceeași vreme, decât știința acelei epoci pozitivistice, strălucitoare și

luminoasă, dar fadă. Omul de știință de azi nu-și pune limite câmpului vizual, nu-și taie experiența în felii, nu prescrie acesteia să fie numai fizică, sau numai chimică, sau biologică. El vrea realitatea întreagă, complexă așa cum este ea, cu neregularitățile ei veșnice care-și rîd de încercările noastre de ordonare. El o vrea plină de suc și de prospețime. Știința și-a multiplicat nesfârșit specialitățile, a depășit zidurile Universităților sau le-a prefăcut fundamental pe acestea.

Ea e asemenea unui fotograf care aleargă ridicol uneori, dar cu rost și pricepere, să prindă din toate laturile, sub toate înfățișările personajul care-l interesează.

În pragul secolului trecut atomii erau o ipoteză. Pentru știința de azi ei sunt, cu îndrăzneală spus, dar spus hotărât, o realitate. Și sentimentul experienței, al realității, merge mai adânc, scormonind materia în toate ascunzăturile sale.

De aceea metodele științei s'au amplificat și înmulțit. Puterea pe care o are spiritul de a întreba și înțelege realitățile este nesfârșit mai mare decât era cu douăzeci de ani în urmă. Nu mai există spectacol care să alunge pe omul de știință, dela care el să se refuze. El are

acum o experiență integrală. Însă în schimb, omul de acum e mult mai respectuos cu această experiență. Legi absolute, mecanicizare? Voința de a prefera realitatea în înșurui de fenomene care ascultă de imperativul unei rațiuni? Pretenții îmbătrânite. Suntem azi cu mult mai modești. Vroim mult mai puțin ca înaintașii noștri să reducem natura la jumătatea lucrurilor pe care credem a le cunoaște și înțelege rațional. Voiu încerca să prezint cu detalii și exemple într'un viitor articol fizionomia acestei noi științe. Un lucru însă trebuie reținut. Ea este profund realistă; și anume în acel înțeles de realism total pe care un contemplativ este mai lesne în măsură să-l cuprindă. Dacă nu este în putința ei să abordeze toată compoziția realității și nici să-i surprindă miezul care poate stă dincolo de atingerea puterilor sale, știința de azi colaborează mai sincer și mai direct, cu filozofia, ca niciodată. E vorba însă de acea filozofie care nu mai rătăcește pe drumurile perimate pe care știința însăși le-a părăsit, — ci se îndreaptă spre realismul integral care abordează și contemplează proaspăt și sincer experiența, așa cum ni e dat s'o trăim.

OCTAV ŐNICESCU

◦ ROMANCIER DE MÂNĂ STÂNGĂ

În 1926, eram secretar general al ministerului de Culte și Arte, invitat personal de d-l Vasile Goldiș, om cu maniere occidentale, care înțelegea să-i fiu colaborator fără niciun fel de condiție politică. Direcția Teatrului Național era liberă. Solicitanți, o droaie. Și ce presiuni! Și ce rugăminti! Printre aspiranții cei mai asidui era — cine credeți? — d-l Liviu Rebreanu, faimosul național-tărănist de azi! D-l Vasile Goldiș zăcea bolnav la Arad. Direcția teatrului trebuia s'o rezolv de comun acord cu d-l Octavian Goga, ministrul Internelor. Nu cunoșteam mai de aproape activitatea d-lui Liviu Rebreanu, nici dinainte nici din vremea ocupației germane. Și nici nu mă interesa, fiindcă nu am nicio înclinare de polițist. Pluteau în jurul său vagi svonuri despre lucruri grave, particulare și politice totdeodată, dar d-l Liviu Rebreanu era atât de mios și de prevenitor față de toată lumea încât nu-ți venea să controlezi temeiul acelor svonuri grave. Și astfel candida la direcția Teatrului Național. Mărturisesc că prăviam cu simpatie această candidatură, dar la d-l Octavian Goga ne-am isbit de o rezistență categorică și, pentru mine, inexplicabilă. O lună și jumătate, aproape zilnic, d-l Liviu Rebreanu, romancier premiat și președinte al scriitorilor, a bătut la ușa d-lui Octavian Goga, iar ușa refuza să se deschidă. Încăpățânat în această degradantă umilință, Liviu Rebreanu persista. Am intervenit atunci pentru ultima oară și, în sfârșit, am aflat secretul aceluia refuz categoric. El locuința dela Athénée-Palace a ministrului de Interne, zăcea pe biurou un voluminos dosar. Il adusese însuș d-l Romulus Voinescu pe atunci încă director al Siguranței generale. La între-

barea mea dece nu încuviințează numirea lui Rebreanu, d-l Goga mi-a arătat nenorocitul dosar. Ii aud și azi răspunsul greu de desgust și de compătimire:

— Omul acesta nu va putea ocupa niciodată funcții în stat. Are o condamnare pentru delapidare de bani publici!

Revelația a fost pentru mine o lovitură de trăznet în prestigiul moral al d-lui Liviu Rebreanu. Dar o milă de om m'a făcut să tac până azi. Nenorocitul află întâia oară acum, dela mine, aceste lucruri pe care d-l Octavian Goga le poate confirma oricând.

Astăzi, după ce d-l Liviu Rebreanu a trecut cu imense scandaluri și pela direcția Teatrului Național și pela direcția Educației Poporului, găsesc că, pentru prestigiul scrisului său cel puțin, ar fi fost mult mai bine să se resemneze la frumoasa profesie liberă de om de litere. Uzând de nemărginită încredere a unor șefi politici cari, de bunăseamă, nu-i cunoșteau antecedentele, d-sa a dovedit că nu e în stare să-și stăpânească înclinările anormale ce i-au adus atâtea nenorociri. Devenit persoană oficială, s'a demascat singur cu o repezițiune fantastică, în ochii unei țări întregi căreia îi plăcea să-l privească altfel. La Teatrul Național: conflict grav cu ministrul Instrucției care interzice elevilor frecventare primei noastre scene fiindcă d-l Rebreanu reprezintă piese de bordel; sustragere de tablouri din averea teatrului, confirmată oficial de successorul său, prin adresă către sindicatul artiștilor plastici. La Societatea Scriitorilor Români, sustragere de fonduri în calitate de președinte al ei. O lună și mai bine la Educația Poporului, unde e proaspăt director, nu se lu-

crează decât la manifeste și adunătură de iscălituri pentru a salva oarecum aparențele. În disperare, merge atât de departe încât plastografiază pe aceste manifeste, socotite salvatoare, iscălitura președintelui Academiei Române. D-l I. Bianu e silit să dezavuiască procedeul, printr'o scrisoare publicată în ziare. La Educația Poporului scandalurile culminează în filmul „Ciuleandra”, acea rușine națională, subvenționată oficial de autor, interesat în afacere... În fața acestor abuzuri și incorectitudini patente, copios etalate în presă, strigate în Cameră, în Senat, la S. S.R., la PEN-Club, susținătorii săi politici se văd nevoiți să-l concedieze discret.

Am comentat pe scurt în numărul trecut al acestei reviste catastrofa morală a d-lui Rebreanu, catastrofă care, în fond, nu e decât o auto-demascare printr'o serie neîntreruptă de fapte similare cu cel înfierat de justiție acum douăzeci de ani. Aveam a face cu un om lipsit de măsură, dotat cu o mentalitate anormală — pentru care nu există limită între ce e al meu și ce e al tău. Bizuit pe protecția unui șef politic care îl prețuia în măsura în care nu citise niciun rând din scrisul său, d-l Liviu Rebreanu a crezut că e momentul ca faimoasa „mână stângă” să opereze nelimitat. Contă, firește, și pe bună voința iertătoare pe care confrății i-o arătasera totdeauna. De data aceasta însă confrății au rupt consemnul milei. Tăcerea mai departe ni s'a părut o complicitate. Și am ieșit din ea răspicat precum se știe. Pentru simțul nostru e o monstruoasă ca un tâlhar calificat astfel de justiție să fie erijat în educator al poporului. Eram datori să strigăm.

Dar iată că d-l Liviu Rebreanu, căzut în disgrația oficialității și a publicului care refuză să-i mai citească platitudinile literare oricât de laborios compilate, reacționează brusc. Incremenise doi ani în mușenie și nu suflase o vorbă de justificare față de acuzațiile unanime ce i se aduceau și de faptele categorice ce i se denunțau. Cum astăzi nu mai avea nimic de pierdut, a crezut că poate câștiga printr'un atac împotriva noastră de o trivialitate vrednică de clienții ocnei. Atacul s'a tipărit, firește, în *Adevărul Literar* și s'a repetat, agravat, în *Adevărul* politic și în *Dimineața* populară, devenite astfel gazde de hoși. A fost parcă o răsturnare în public a „hărdăului lui Petrache” atât de familiar romancierului aventurier.

Infierat de justiție și strivit de propriile-i fapte infamante, d-l Liviu Rebreanu vrea să se prezinte publicului ca o candidă victimă a „șantagiilor” mele asupra sa când era director al Educației Poporului: i-am cerut pentru *Gândirea* o subvenție de 500 000, el ne-a acordat mărinimos 300.000, eu am stăruit lingușitor pentru rest, el a resistat incoruptibil, — după care eu l-am atacat. Liviu Rebreanu apare, — crede el, — ca un mielușel sacrificat pentru că a cruțat banul public împotriva asalturilor mele.

Ah, dacă n'ar exista hărțile oficiale și 20—30 de martori ai acestei rușinoase chestiuni!

Adevărul e acesta :

Existând în bugetul Educației Poporului *un fond special pentru subvenționarea revistelor literare*, în Ianuarie 1930 d-l G. D. Mugur, subdirectorul instituției, care o și conducea efectiv, a întocmit un tablou de publicațiile ce trebuiau ajutate. *Tabloul s'a întocmit din oficiu*; *Gândirea* a fost trecută *din oficiu* cu suma de lei 300.000. Exact cu aceeași sumă erau trecute și alte publicații între care și un ziar. Prin urmare niciun avantaj deosebit pentru *Gândirea*, deși cea mai luxoasă publicație dintre toate. *Tabloul* a fost prezentat de d-l G. D. Mugur ministrului care l-a aprobat. Abia acum începe rolul infam al d-lui Liviu Rebreanu.

La sfârșitul lui Ianuarie 1930, izbucnește în adunarea generală a Societății Scriitorilor marele scandal când se descopere că d-l Rebreanu, președintele ei, a furat bani din averea ei. Noi n'am participat la acea adunare. Cazul l-am cercetat ulterior într'o consfătuire a PEN-Clubului fiind prezenți vreo 14 scriitori, mai toți prieteni ai delicventului. Ședința aceea a fost între cele mai penibile din câte am văzut. O noapte întreagă d-l Rebreanu n'a putut articula un singur cuvânt de desvinovățire sau de scuză. Totul s'a terminat sub apășarea de plumb a nelegiurii. D-l Rebreanu a ieșit afară strivit. Toți martorii aceia trăiesc. După acea ședință de chin și de rușine, în drum spre acasă, am întrebat pe scriitorul E. B., iarăși cu martori :

— Te-ai convins de vinovăția lui Rebreanu?

— M'am convins, — fu răspunsul.

— Il mai susții?

— Il mai susțin! Altfel se prăbușește!

Ca d-l E. B. au procedat parte din scriitori: pentru a evita catastrofa unui om pe care toți îl știau vinovat. Ceilalți, în număr de 45 și în majoritate gândiriști, am refuzat această complicitate.

Care a fost urmarea?

D-l Liviu Rebreanu a concediat imediat din serviciul Educației Poporului pe gândiriștii rebeli.

D-l Liviu Rebreanu a interzis imediat ordonanțarea celor 300.000 acordați din oficiu „Gândirii”.

E un act de răzbunare împotriva acestei reviste și a colaboratorilor ei pentru că am refuzat să ne solidarizăm cu acele tâlhărești ale d-lui Liviu Rebreanu. Lucrurile sunt proaspete în memoria tuturor și documentele sânt în arhiva Educației Poporului. *Toate celelalte publicații și-au primit subvențiile acordate.* Noi am fluierat a pagubă și am expus situația subsecretarului de Stat al Sănătății care ne-a aprobat din alt capitol suma de 200.000 lei. Asta e tot. D-l Rebreanu a povestit singur cum a suprimat acea subvenție, acuzându-și odată mai mult incorectitudinea și procedeele de haiduc care, la Educația Poporului, a crezut că e în codru. Printr'o întâmpinare publicată în *Curentul* și în *Epoca* membrii grupării noastre l-au înfierat îndeajuns ca să mai stăruim aici.

Fiecare pasăre pe limba ei piere, iar Liviu Rebreanu prin acel atac nesăbuit și-a agravat situația și și-a împins mai departe, mai în jos, degingolada.

Căci, în ce situația se pune nenorocitul președinte al Scriitorilor Români, când afirmă despre cea mai bună revistă românească de azi că „se întreține cu bani cerșiți, storși sau șantajați din vistieria Statului”? Nu individul acesta în numele S. S. R., lansa memorii către guvern cerându-i să tipărească operele scriitorilor în viață? Nu individul acesta și-a subvenționat cu milioanele Statului rușinea națională care a fost filmul „Ciuleandra”? Nu toate cărțile sale traduse peste hotare sânt plătite din fondurile Statului? Aceasta o știe mai puțin publicul nostru care își închipuie că editurile străine se prăpădesc după geniul d-lui Rebreanu.!

În ce situație pune S. S. R. nenorocitul ei președinte care afirmă că eu am luat comision zece mii de lei pentru că în 1926 am acordat acelei societăți o subvenție de 1.500.000? Sânt singurul membru care m'am interesat efectiv și dezinteresat de nevoile ei și de demni-

tatea ei. Aceasta e mulțumirea societății față de mine, — o nerușinată calomnie din partea unui pușcăriaș și fraudator al ei? Oricât de rebrenist ar fi comitetul actual a pierdut până într'atâta simțul cavalerismului încât nu reacționează?

În ce situație se găsește S. S. R. prezidată de un om pe care am fost nevoit să-l demasc ca pușcăriaș de drept comun? Față de atacurile sale nedemne, pe lângă că l-am dat în judecată, i-am publicat în *Universul* din 11 Aprilie 1931 fișa fotografiată conținând condamnarea sa la „3 luni închisoare pentru deturnare de fonduri publice”, autograful său de romancier și cele cinci burice ale labei stângi, versate în ticăloșii. Un dosar la tribunalul Ilfov și unul la Siguranța generală conțin restul numeros al faptelor acestui aventurier care, pierzând orice onoare, se dedă la toate infamiile.

NICHIFOR CRAINIC

OCCE N'A ÎNȚELES D-NUL E. LOVINESCU DIN PERSONALITATEA LUI VASILE PÂRVAN

Nu sunteți D-voastră copiii mei?..

Vasile Pârvan

Nu vreau să discut aci în ce măsură celelalte figuri din „Memoriile” domnului E. Lovinescu — din care primul volum a apărut lunile trecute — corespund sau nu realității, izvorând dintr'o exactă cunoaștere și înțelegere a persoanelor descrise, sau numai dintr'o pornire egocentrică a autorului „Memoriilor”. Această pornire ar putea fi întru câțva explicabilă și deci îngăduită într'un asemenea gen literar, însă cu rezerva să nu depășească o anume limită.

N'ași voi, iarăș, ca rândurile ce urmează, închinată adevăratei memorii a lui Vasile Pârvan, să aibă un caracter polemic, ci numai unul de punere la punct. Cum însă afirmațiile și caracterizările domnului Lovinescu sunt de cele mai multe ori în contradicție cu realitatea pe care pretind să o reprezinte — fie chiar interpretată prin prizma propriei personalități — cred că precizările ce urmează nu puteau fi aduse decât în această formă.

Vasile Pârvan n'a avut niciodată „o figură de copil îmbătrânit”: era atâta maturitate, atâta energie în figura aceia care trăda o puternică și neîncetată concentrare interioară; în fiecare trăsătură accentuată se preciza un gând statornic, o dorință vie și o putere de muncă uriașă; iar din privirea lui pătrunzătoare izvora aceiași energie nemărginită, încât numai goana după figuri de stil îl pot duce pe d-l Lovinescu la această nefericită caracterizare. Și numai un sentiment de decentă față de memoria marelui dispărut mă oprește să nu calific așa cum ar trebui neserioasele caracterizări ale d-lui Lovinescu, atunci când îl vede pe Vasile Pârvan „scuturat de mișcări convulsive”, pentru a se contrazice câteva pagini mai departe, când îl vede

pe Vasile Pârvan — iarăș greșit — „absent” în timpul prelegerilor sale. Nici unul din cei cari au trăit ani întregi în preajma lui Vasile Pârvan și au învățat să-l cunoască și să-l prețuiască, nu l-au văzut scuturat de asemenea mișcări. Cât privește „urâțenia simiescă”, precizarea nu este numai deplasată dar și inexactă, fiindcă fără a fi frumos în înțelesul banal al cuvântului, Vasile Pârvan nu avea nimic respingător în înfățișare. Dar nu toată lumea poate avea figura rotund-dolofană și care nu trădează decât o beatitudine nepăsătoare, așa cum este a d-lui Lovinescu...

Moartea lui Teohari Antonescu n'a fost „oportuna și deferentă” pentru Vasile Pârvan (cum spune d-l Lovinescu în aceeași goană după calambururi cu aer de seriozitate), fiindcă Vasile Pârvan nu era un vrăjitor care ucide dela distanță și fiindcă, indiferent din ce motive, el n'a voit să se folosească de ea.

Apoi d-l Lovinescu vorbește și despre tot „oportuna” moarte a lui Tocilescu, care a îngăduit lui Vasile Pârvan să ocupe catedra la 26 de ani, cu o teză „de câteva zeci de pagini”. Fără îndoială d-l Lovinescu regretă mereu că moartea „oportună” nu a suprimat și pe cutare sau pe cutare profesor ce ocupa (și ocupă încă!) una din catedrele universitare la care râvnea D-sa; dar o întâmplare care dintr'un punct de vedere este favorabilă cuiva, nu poate fi transformată în insinuare răutăcioasă împotriva unui om a cărui teză este nu numai mult mai întinsă decât vrea D-sa să creadă dar și de o valoare unanim recunoscută de către specialiștii străini. Iar pregătirea de specialitate a lui Vasile Pârvan, cu o profundă cultură clasică la bază, și lucrările sale care au urmat imediat după ocuparea catedrei, au dovedit cât de îndreptățită a fost alegerea, și nu mă sfiesc să spun că a fost una dintre

cele mai fericite alegeri pe care le-a făcut Universitatea din București în ultimii treizeci de ani.

Și iarăși, numai din dorința de a se scoate pe sine în relief cu prilejul analizării altora, d-l Lovinescu se arată moralizându-l cu superioritate pe Vasile Pârvan, pentru ca pe pagina următoare să spună singur că această încercare de caracterizare a celui „ajuns” este un paradox absurd; ceea ce l-a caracterizat pe Vasile Pârvan a fost tocmai încordarea continuă, lupta și devenirea, pe care nu numai că nu le ignora, dar le dădea drept pildă și celorlalți, pentru ca nici alții să nu facă, dintr'un țel ajuns, un scop final dincolo de care încetează orice năzuință.

Poate — cine știe? — atunci când studiind drama grecească proslăvea figura lui Prometeu, sau a altor eroi ai Antichității, care au jertfit propria ființă pentru binele omenirii, unii auditori sceptici vor fi crezut că cel ce vorbește cu atâta avânt despre sacrificiul altora nu ar putea urma, el, pilda celor pe care-i preamărește. Dar realitatea le-a dat acestora o dureroasă desmintire, pe care tocmai noi cei ce credeam în Vasile Pârvan n'am fi dorit-o niciodată. Neîngrijindu-și corpul pe care-l știa totuși plâpând, înălțându-se pe sine până la eroii pe care-i dăduse pildă, — Vasile Pârvan și-a măcinat sănătatea și s'a ucis muncind fără preget cu energie supraomenească smulșă din corp omenesc, pentru a termina *Getica*, operă ce va rămâne nu numai ca un cântec al lebedii, ci ca o monumentală evocare și precizare științifică, a pământului Daciei în ultimul mileniu înainte de Christos.

Cine-ar putea face un asemenea sacrificiu pentru... vanitate. Ce naivitate, ce neînțelegere opacă, să crezi că un om ce s'a omorât pentru știință a fost împins toată viața numai de vanitate!

Dacă într'adevăr d-l Lovinescu ar fi adâncit această problemă de psihologie, ar fi înțeles ușor că aceia care sunt purtați de imboldul vanității, știu să se oprească atunci când țelurile sunt atinse și când drumul pe care s'au avântat începe să fie primejdios. Vasile Pârvan ajunsese prea departe, lăsase pe prea mulți în urmă și avea înaintea sa o perspectivă prea cuprinzătoare și de nimic întunecată, pentru ca vanitatea să mai poată juca un rol primordial. Și dacă vanitatea ar fi fost totuși imboldul, instinctul de conservare ar fi fost destul de puternic să-l facă să înțeleagă când trebuie să se oprească, pentru a nu se distruge singur.

Fără îndoială Vasile Pârvan a fost un ambițios; dar nici unul din oamenii care s'au ostenit pentru ceva în viață și care n'au înțeles să treacă prin lume fără urmă, n'au fost lipsiți de ambiție. Și nici n'ar fi trebuit să fie altfel: atunci când ambiția te ajută să te realizezi pe tine însuți (ca să întrebuițăm o formulă scumpă criticei moderne), cine mai poate aduce vreo obiecție serioasă și nepătimașă!? Acela însă care a știut să-și pună ambiția în folosul altora și mai ales în slujba unor realizări care depășesc persoanele și contingen-

țele prezente, n'a mai fost un ambițios, ci un om de acțiune. Și Vasile Pârvan a fost neîndoelnic un mare om de acțiune. Este tocmai una din laturile personalității Magistrului pe care n'a memorizat-o d-l Lovinescu în „Memoriile” sale: nu o acțiune sgomotoasă, de reclamă, de pe urma căreia nu rămâne nimic din punct de vedere creator și etern uman, ci o acțiune susținută, de o tenacitate neobosită, în vederea realizării unor scopuri precise.

Ce au însemnat cursurile lui Vasile Pârvan la Universitatea din București — ce deschidere de perspective prin răscolirea vulcanică a vieții trecute, ce avânturi pentru viitor scoase din frământarea ideilor vecinic aceleași și vecinic altele ale omenirii, ce sârguincioasă muncă de laborator la ședințele de seminar întru inițierea studenților în tainele lucrului științific metodic și documentat, — cum ar putea-o știi, și, cu atât mai puțin, cum ar putea-o spune d-l Lovinescu, de vreme ce mărturisește singur că n'a ascultat niciodată pe Vasile Pârvan?!

Prelegerile lui nu erau „un amestec de predică și litanie”, ci erau evocări precise și convingătoare nu prin faptul că „produceau beatitudinea extazului”, ci prin neîntrecuta lor documentare. Era într'adevăr o „comunicare spirituală” realizată însă pe baze intelectuale — ideologice armonios înlănțuite și temeinic susținute. Cei cari n'au simțit „nevoia înțelegerii” prelegerilor lui Vasile Pârvan, aceia au fost cei ce *nu-l puteau înțelege*, fie din lipsă de pregătire intelectuală, fie chiar din opacitatea înăscută a creierului. Și în timp ce vorbea, Vasile Pârvan nu ținea „privirile pierdute mistice într'un punct ireal” — cum i s'a spus d-lui Lovinescu, — fiindcă ochii săi în care licărea nestinsă flacăra idealului și a entuziasmului, stăpâneau cu adevărat întreg auditoriul: câteva clipe privirea cerceta sala, atingând în grabă pe unul sau pe altul; apoi se oprea puternic în ochii unui ascultător, timp de câteva secunde: nu era o încercare de hipnotizare, ci era dorința de a ceti în ochii ascultătorului înțelegerea gândurilor exprimate; și apoi iarăși privirea alerga prin sală, pentru a găsi în ochii altora aceiași înțelegere, singurul „efect” pe care-l căuta vreodată. În cele câteva sute de ori în care l-am urmărit pe Vasile Pârvan, în prelegeri universitare, în comunicări la Academie sau în conferințe publice, nu l-am văzut niciodată pironindu-și privirea într'un punct ireal în spațiu...

Și în afară de această activitate de profesor, rămâne imensă și masivă opera de știință a lui Vasile Pârvan: opera practică, de cercetător neobosit și direct pe teren, răscolind pământul așternut de vânturile din cele patru unghiuri ale zării și desgropând ca de supt o lespede, din mormântul veacurilor, cetățile zidite întru eternitate de Greco-Romani din Pontul stâng, sau umilele sate de colibe troglodite ale îndepărtaților locuitori preistorici ai țării noastre; apoi opera de reconstituire teoretic-științifică a aceluiași trecut, pornind dela antichitatea clasică greco-romană și adân-

cindu-se apoi tot mai mult în secolele și milenii dinaintea erei creștine. Trebuie totuși să relev greșala, desigur voită, pe care o face d-l Lovinescu atunci când scrie că *Getica* era pregătită dinainte, voind desigur să insinueze că în ultimul timp nu mai lucra: scrisă între 1923 și 1927, *Getica* a fost terminată și tipărită abea cu câteva luni înaintea morții neașteptate a lui Vasile Pârvan. Numai câteva luni de-ar mai fi trăit el și ar fi întemeiat, în pofida invidioșilor, Institutul arheologic al României, țara noastră fiind singura din Europa care nu are un asemenea institut.

Ca orice om de acțiune, Vasile Pârvan a fost un animator. Este iarăși unul din aspectele personalității marelui dispărut, pe care d-l Lovinescu le-a lăsat intenționat în umbră. Câți dintre profesorii și oamenii noștri de știință se pot mândri cu două generații de școlari — de discipoli în înțelesul precis al cuvântului? O generație înainte de războiu, în primii ani de profesorat și alta câțiva ani după războiu. Ca unul care mă număr printre acești discipoli, nu cred elegant să discut valoarea acestora. Este însă indiscutabil că faptul în sine — de a aduna în jurul său o întreagă școală, atunci când cei mai mulți obicinuesc a nu avea discipoli pentru a scăpa de viitoarea... concurență — este absolut caracteristic pentru această latură a personalității Magistrului: Unui coleg care-l întreba odată dacă nu se teme că va fi lăsat în urmă de cei cărora le călăuzește, cu dragoste și înțelegere, primii pași, Vasile Pârvan i-a răspuns senin: „Intrucât eu lucrez în continuu, vor fi întotdeauna între mine și ei zece sau douăzeci de ani de muncă, peste care nu vor putea trece”. Din dragostea lui pentru muncă, din flacăra sfântă a entuziasmului pentru antichitate — și nu un entuziasm dezordonat, ci unul documentat și metodic — Vasile Pârvan a împărțit pe toți cei ce au vrut sau au putut să-l urmeze. Știu chiar că unii dintre școlarii lui, cărora împrejurarile și oamenii le pun în cale toate piedicile, nu continuă pe drumul început decât tocmai cu gândul la amintirea și la sacrificiul neprețuitului Magistru.

Dar din *omul* care a fost Vasile Pârvan, ce-a înțeles d-l E. Lovinescu? Parcă nici nu-i vine să creadă că a fost martorul izbucnirii durerii, când lacrimile ne mai putând fi stăpânite, plângeau soția iubită, pierdută în refugiu la Odesa. Și abea atunci d-l Lovinescu înțelege că Vasile Pârvan, pe care el îl vedea desumanizat, era un „om ca fiecare din noi”; totuși nici de data aceasta n'are dreptate, fiindcă Vasile Pârvan a fost un om cu mult mai presus decât cei mai mulți dintre noi. Din multele amintiri ce-mi năvălesc în minte, cred nimerit să însemn aci o singură întâmplare, dintre cele pe care le-am trăit cu Vasile Pârvan, pentru a arăta oricui mai are nevoie și vrea să vadă, calitatea suflătoare a omului care a fost Vasile Pârvan.

...În luna Cuptor a anului 1925, în apropiere de malul Dunării, conduceam săpăturile arheologice pe o însemnată stațiune preistorică. Eram într-o Luni, și

Vasile Pârvan își anunșase vizita de inspecție directorială pentru una din zilele de început ale aceleiași săptămâni. Din când în când ridicam privirea din șanțurile săpate și cercetam drumul de țară prăfuit ce se abătea dinspre șosea, printre lanurile de grâu, până la poalele colinei pe care eram. Deodată, într'un nor de praf, apare automobilul atât de cunoscut; oamenii din echipa de lucru, înțelegând că vine cineva de seamă, zoreau răscolirea pământului; unul din ei spuse cu oarecare grije, dar par'că și cu puțină ironie: „D-voastră trebuie să fiți acum așa cum ne simțeam noi la regiment când venea generalul în inspecție”... Pregătindu-mă să cobor la drum, i-am răspuns totuși: „Nu, n'avem de ce ne teme, chiar dacă ar fi ceva ce nu-i place”.. Apoi, după ce l-am condus prin toate săpăturile și după ce am discutat câteva minute în legătură cu diferitele probleme de specialitate ce trebuiau încă lămurite, ne-am coborât la drum. Și înainte de a pleca spre celelalte cetăți preistorice în curs de cercetare și pe care trebuia să le vadă în aceiași zi, Magistrul împărți câteva „bunătași” pregătite din București și-mi dădu partea convenită nouă; iar la mulțumirile mele, mișcat nu de ceea ce mi se da, ci de măgulitoare atenție, Vasile Pârvan răspunse aproape părintește și cu o strălucire de fericire în ochi: „Nu sunteți D-voastră copiii mei?..” Tonul, simplitatea și sinceritatea cuvintelor și privirea caldă nu vor dispărea niciodată din amintirea mea.

Cât privește intensitatea și adâncimea de prăpastie fără fund a sufletului neuitatului Magistru, cine nu l-a cunoscut cu adevărat nu-și poate da seama de ele. Iar pentru a le descrie, ar trebui o pană măiastră pe care Parcele nu mi-au dăruit-o. Fiindcă și în „masca de ironie batjocoritoare”, era un zâmbet de superioară înțelegere a slăbiciunii omenești; iar o muștrare dela Vasile Pârvan, oricât de dureroasă ca formă, avea totuși un fond de bunătate, ca a unei mame care deși își dojenește copilul îl privește cu ochi de nețărâmură iubire

Acestea, și multe altele, nu le-a văzut d-l Lovinescu, cu sau fără voe... În schimb din paginile sale despre în - veci - neuitatul Vasile Pârvan — aici stând încă pitită și timidă printre rândurile și literele unei pagini, dincolo smulgându-se cu tărie dintre slove și acoperind mare și nepotolită cuvintele și rândurile scrise — își face loc ceea ce D-sa n'a avut curajul să mărturisească cetitorilor și poate nici sie înșuși, dar totuși de o evidență zdrobitoare pentru cei care vor să vadă: INVIDIA! Iar fierea acestui nefericit „sentiment” nu are ce căuta în „Memoriile” unui om decât atunci când — din propriile fapte neputând ieși înalțarea personală până la care crede că avea dreptul să ajungă — el își închipue că situația proprie se poate înalța prin coborârea celorlalți în fața posterității. Dar memoria lui Vasile Pârvan, în pofida acrelor „Memorii” ale d-lui Lovinescu, se va menține mereu și fără ajutorul nimă-nui, prin opera sa de o netăgăduită valoare științifică.

Peste ani și ani, când prea puțini amatori de curiozități critice literare vor cunoaște opera d-lui E. Lovinescu, toți cei care se vor întoarce cu gândul la cultura românească din primul sfert al secolului nostru,

vor înțelege imensa contribuție adusă culturii și neamului românesc de Vasile Pârvan și ireparabila pierdere suferită cu mult prea de timpuriu.

VLADIMIR DUMITRESCU

CRONICA LITERARA

CASA CU FÊTE DE C. ARDELEANU

DUPĂ lectura romanului d-lui C. Ardeleanu, efectuată cu o rapiditate insolită (mi-au trebuit doar patru ore), am avut exact impresia că am asistat la rularea unui film. Și timpul reclamat, pentru a lua cunoștință de conținut, și romanul în sine (întocmit după normele scenariului) te încredințează că participi la un fragment de narațiune, în care viața este dozată artificial. Convenabil însă pentru un amuzament facil. Un meșter fotograf care își deschide obiectivul aparatului și prinde precis realități. Developează abil clișeele, le ordonează și oferă o oribilă panoramă umană, de cupiditate și luxură. Odată desfășurată seria fotografiilor, obții aspectul de suprafață, dar nu viziunea profundă a vieții. Această falsă concepție de prezentare nu te pune în contact cu rădăcinile existenței, astfel cum pretinde romanul autenticilor creatori. Lotul literar al d-lui Ardeleanu se învecinează cu filmul — „o plăcere de sclavi și o distracție de analfabeți” (calificarea îi aparține lui G. Duhamel) — și cu romanul foileton ce furnizează emoții lectorilor inferiori.

* * *

Autorul cărții de față este, probabil, un harnic și stăruitor meseriaș. Își întocmește calapodul și așează meticolos părțile. Fără inspirația revelatorie, nu poate scăpăra lumini uluitoare peste viață. Filmează calculat cu exactitate scrupuloasă în vederea producerii unui efect. Fără darul analizei psihologice, cioplește figurine de lemn, le vâpșește și le duce de sfoară ca într'un teatru de păpuși. Din câmpul social vast detașează prudent anumite sectoare pe cari le transpune narativ și dramatic, mai ales dramatic. Eroi săi nu remorchează nimic din ambianța lor și, cu atât mai puțin, din mediile adiacente, fiindcă sunt simple mecanisme ușor demonstrabile. Inchis în spațiu strâmt, este totdeauna afață din planul perspectivei. Te sufocă în platitudine și te plictisește ca după frunzărirea unui album cu poze — chiar dacă uneori sunt picante și chiar dacă alteori sunt exotice. Nici *Casa cu Fete*, nici evocarea *Saharei*, nu izbutesc să risipească anostul care se lasă placid după lectura romanului. La cealaltă extremă față de d-l Cezar Petrescu. Romancier minor în raport cu confratele său, nu stăpânește domeniul întregi și nu poate îmbrățișa expresia ultimă a radicalului. *Confecționează*, nu *creiază*. D-l Cezar Petrescu desprinzând datele realității le interpretează larg și suculent; d-l Ardeleanu le reproduce servil. Cel dintâi corelează, cel de al doilea

izolează. Plecând de la o problemă, d-l Cezar Petrescu înfățișează societatea morfologic, d-l Ardeleanu o reduce la un unic aspect.

Îți stă deschis un dosar de judecată. Intre cartoane piese de documentare cari te obligă la concluzii certe și fără drept de apel. Ești barat violent, determinat să te oprești la meterezele impuse de prezentator.

* * *

Povestea, pe care d-l Ardeleanu se laudă că a luat-o depe natură, (noi nu înțelegem decât până la un punct că aceasta poate constitui o laudă) este *făcută* ca să aibă două reversuri: mocirlă și candoare liliacă. Până la un loc adâncirea în noroiul copruției, apoi ascensiunea, prin eroism și abnegație, către imaculat.

Familia Buescu, alcătuită din mamă și trei fice, ajunsă în cumplită sărăcie, trăește din exploatarea mizerabilă a Margaretei, una dintre cele trei surori. În așteptarea câștigării unui proces, care avea să le aducă 200 de pogoane petrolifere, mama și celelalte două fice silesc pe Margareta să se prostitueze. Într'o zi mai norocoasă, eroina salvatoare găsește pe Negoită Vasilescu. Se mărită și deschide un bordel. Acum lucrurile merg strună. Se revarsă Nilul. Dar bătrânei Buescu și ficelor ei, Jana și Alexandra, le repugnă întreprinderea murdară. Totuși sunt forțate să accepte a-și duce existența din produsul îngrozitoarei exploatare, în nădejdea punerii în posesie, când terenurile petrolifere le vor revărsa în casă cornul abundenței. Intre timp, M-me Buescu, ducându-se cu judecătorul să intre în stăpânirea pământului, este stălcită în băți de țărani insurecți, că li se iau proprietățile. Iar Alexandra — figura nobilă și castă a cărței — se mărită cu un tânăr student în inginerie — George. Jana se adaptează noii situații, conservându-și neprihana.

Până aici suntem introduși în substraturile sociale favorite d-lui Ardeleanu: prostituție clandestină și reglementată în „pension”. O abominabilă pictură de interior, de exploatare și exploatare. Scene respingătoare. Autorul s'a scoborit în străfundurile cloacei urbane. Negoită și Margareta își exercită teroarea lucrativă asupra celor 15 „pensionare”, între cari singură rusoaica Natașa și fosta studentă Adina evidențiază întrucâtva contururile individualității; diferența până la 13 este existentă numai ca nume și în registrele casei.

D-l Ardeleanu a voit însă să facă operă semnificativă. Justiția imanentă să-și aplice sancțiunile. Și în consecință atașează paginile ultime în cari trebuie să vină pedeapsa și răsplata. M-me Buescu, mutilată de țărani, infirmă și agonică, moare. Dela lumânările moartei ia foc casa și arde. Totul este prefăcut în scrum. Pier: Negoită, Margareta, Jana și casa pierzaniei. Singure „pensionarele” scapă. Supraviețuiește puritatea. Dela Paris, unde își luase ultimele examene, George pleacă împreună cu Alexandra — decis de ea — în Sudanul oriental, angajat la construcția unei mari linii ferate.

Nimicește, ca să rezidească. De după ruinele fume-gânde ale *Casei cu fete* se profilează pe albastrul Mediteranei un vis de curățenie și onestitate. Incontestabil că ultimul „parti-pris” în favoarea triumfului virtuții, este în avantajul scriitorului. Apologia perechii George-Alexandra, gestul de a reclădi, fac pe d-l Ardeleanu să manifeste o lăudabilă intenție, exprimată, dar nedesăvârșită artistic. Pricina eșecului revine penuriei de talent, de care d-l Ardeleanu nu poate fi făcut răspunzător.

Descoperind viciile și păcatele și tălăzuind peste ele incendiul distrugător, a îndeplinit un act de igienă. Punct onorabil. Bordelul consumat de flacări, proxeneții (Negoită, Margareta) prefăcuți în cenuse și rezistența în pudoare până la deplina mântuire a Alexandrei, sunt trăsături cari se cuvin a fi subliniate. Ele denotă tărie din partea d-lui Ardeleanu care n'a putut fi captat de principiile atât de moderne și înfloritoare la Gide și la o seamă de energumeni bucureșteni. I-am dori să rămână biruitor până la sfârșit, să continue a face diferențierea între rău și bine și să nu se lase convins de realism, până la corydonismul execrabil, care face adepți și în literale noastre, cu deosebire printre cei ce țin veriși.

Te indispu, ca să te refaci, pe latura etică. Crime morale, pedepse și reconstrucții în plan de ideal. Romanul *Casa cu fete*, deși nu vizează teme monumentale, ca *Am ucis pe Dumnezeu*, și deci ar fi mai compatibil de o tratare reușită, totuși nu freamătă de viața arhitipurilor artei. Compoziția este mai acceptabilă, dar te supără prin banalitate. În comparație cu *Am ucis pe Dumnezeu* are avantajul acestor două superiorități. O factură de întâmplări *posibile*, atât de possibile că ai convingerea de a le fi citit ieri în cotidian sau le-ai fi văzut. Descărnate de ficțiunea estetică, nefecundate de esența spirituală a creatorului, neînsuflețite de cercetarea psihologică, trec direct din planul realității în paginile volumului. Eminența însăși a observației nu scuză totuși lacuna intuiției, supremul bun năzuit de artă.

Avem un temei să discernem însă o promovare în literatura d-lui Ardeleanu: s'a moderat. În romanul precedent își statornicise proiecte prea grandioase. Și s'a pierdut în coridoarele labirintice ale misticei religioase. O totală caducitate cauzată de neverosimil. Adrian și crimele bestiale, sadice, mimau din Dostoievski o porțiune, fără să aducă necesarele motivări. *Casa cu*

fete, este un corectiv, dar nu o indiscutabilă valoare. În cronica unei familii în care „mocnea răutăatea și ura între surori”, în atmosfera pestilențială nu apar tipurile general omenești. Aspect penibil de gunoi și de canal, pe lângă care treci cu mâna la nas. Oamenii nu există în acest vast colector al Capitalei. Acei cărora le dă rol d-l Ardeleanu: M-me Buescu, Alexandra, Jana, Margareta, George, Negoită, Natașa, Adina, sunt doar imagini de umbră, imateriale, oglindite în scursoarea neagră a canalului. Iar ceilalți, simple nume: Zozo, Margo, Lenuța, Marioara, Nineta, Reteveanu, Budilă, Toader, etc. Realism vulgar împrumutat ca o manieră — și manierele nu viază — de la Ruși și dela Zola, plus restul naturalismului francez. Aportul autorului consistă în aplicarea unei riguroase metode, deficitară de prerogativele marcantelor personalități artistice.

Originalitatea d-lui Ardeleanu se mărginește la material. În literatura noastră d-sa este singurul care s'a adresat celor mai abjecte priveriști. Le cunoaște exact și le redă fidel. Atât. Dar asemenea calitate îndoelnică este răsturnată de normativa persuasiune „Regarder ce qui vaut la peine d'être regarder”. Și am adăuga: când ai puterea de a depăși materia. Altmintreli predilecția pentru nudism și o morală fabricată circumstanțial nu sunt în măsură să țină locul pasiunilor animatoare cari dau iluzia existenței profunde. *Casa cu fete* este un specimen din flora prosperă a romanului mediocru.

* * *

Câteva obiecțiuni cu privire la formă. Desigur exprimarea realistă, cu puține excepții, nu uzează de un stil. De cele mai multe ori forma este redusă la graiul comun. Fără strălucire și relief. În epica naturalistă au fost maeștri cari n'au posedat o frază proprie. Au întrebuițat cași d-l Ardeleanu instrumentul verbal în circulație. Așa dar nu-i facem vină din aceasta. Ci fiindcă ofensează uneori gramatica. Nu i se pot tolera scriitorului ajuns la al treilea roman, incorectitudini de felul celor de mai jos:

„...nu-i lua sema zâmbetului de cerșetorie a dragostei” (pag. 6); „...pe din fața minții” (pag. 37); „...Negoită se găsea așa de bine și așa de primit” (pag. 58); „...pe urmă ne vom căsători la civil...” (pag. 58); „...huietul de cu o clipă mai înainte tăcuse” (pag. 66); „E greu să ne scoată pe noi din pământul în care am născut” (pag. 94).

Când dispui de așa restrânse mijloace, te îngrijești, prin compensație, de vestmânt, să fie, dacă nu elegant, cel puțin decent și cuviincios.

* * *

În centrul entuziastului devotament, între atâtea elogii, recensia noastră apare ca o singulară rezervă. Ținem s'o înscrim fiindcă față de actuala producție literară, critica este gentilă și improbabă, ornând generos și egal, cu aceleași epitete tot ce se scrie. Dar cu atari procedee, inaugurate în special de subsolul ziarelor, nu se vine selectiv în sprijinul scrisului, nici nu se glo-

sează în folosul cititorilor. Și acest serviciu trebuie să i se presteze și literaturii și consumatorilor. O carte nu este o foaie zilnică unde trebuie să se reflecteze cu indiferență atitudinală, întreaga priveliște a vieții. Este cristalizarea realității prin intermediul unei personalități. De aceea, în comentariile critice, pe lângă elementele explicative, este operantă și o anticipare asupra valorilor, în scop de a ajuta înțelegerea. Imediat însă, când în vitrina librăriei, palpită noutatea. Cro-

nica are obligația nu numai de registratură, ci să-și spună cinstit și deschis judecata. Cu riscul de a displace. O judecată chiar eronată, dar sinceră. Pentru că dreptatea în literatură ca și în istorie se face exasperant de încet. Ultimul cuvânt îl au fără îndoială veacurile. Lipsiți de perspectivă nu putem avea exagerata pretenție de a defini indelebil. Dar putem râvni la poziția de a fi corecți și de a pune în cronică opiniile și impresiile obținute din contactul cu opera.

DRAGOSTE ȘI MOARTE ÎN PROVINCIE DE SERGIU DAN

ROMANUL tinde în zilele noastre către o productivitate excesivă. A acaparat toate energiile și înăbușe majoritatea genurilor. Doar filmul îl mai concurează. Nuvela, aproape că a dispărut, înlocuită sau stingherită de exorbitanta lui desvoltare. Cel dintâi care bate la poarta literaturii, înțelege să-și facă debutul prin această proteică formă a epopeii moderne. Semnul vremurilor înaintate reclamă examen grav și de proporții. Nu e chiar cazul d-lui Sergiu Dan. D-sa a operat un stagiul de anticameră prin *Viața minunată a lui A. Pann*. Acolo, exercitându-și condeiul alături de d-l R. Dianu, își pregătea maturizarea. În cartea de față îl avem desfăcut din asociația în doi. Pus la probă directă și de altă structură. Dincolo, rânduia substanța personală pe însăși schelăria datelor din istoria literară, restul aportului căzând în seama fantaziei. Aici drumul este absolut liber și trece prin domeniile observației. În biografia romanțată a lui A. Pann, contribuția scriitoricească se sprijinea pe treptele fixate de materialul livresc; aici ia contact cu viața al cărei selector și interpret se obligă să fie. În plus, sarcina se mărește fiindcă nu se mai repartizează la doi inși. Astfel că putem socoti cartea *Dragoste și moarte în provincie* drept prima, rezultată după un prealabil exercițiu.

Și poate că trecerea dela un subiect derivat din premise cărturărești la altul smuls din planul realității, i-a impus un model, plecând deadreptul din preajma lui Flaubert. Povestea sentimentală și decolorată a Corei se află în paralelă cu a Emmei, cu mult mai redusă în partea analitică și descriptivă. Maestrul francez oferă, pe lângă istoria sentimentală, și atmosfera provincială, sgârțit schițată la d-l S. D. Interesul se oprește la narațiunea care raportează viața Corei.

Dar deocamdată să vedem punctele de tangență între romanul francez și acel al d-lui S. D. Sunt câteva și nu tocmai de minimă importanță. Climatului, în general tot așa de apăsător ca și în *Madame Bovary*: vulgaritate, josnicie, ignoranță (până la prostie), ridicol, imoralitate, o umanitate aproape de animalitate, stupidă. Evaziunea, senzaționalul, dislocarea din pătura grea neaerisită de curenți, se realizează prin modalități detestabile: adulter, intrigărie, joc de cărți și politică. În marasmul târgurilor sunt note caracteristice și obștești. În relațiile sociale și familiare alunecă leneșe sevă putredă. Au dreptate și Flaubert și d-l S. D.

Dar o intuiție mai puțin lirică poate descoperi și aspecte de alt ordin: înseninări de bunătate, de corectitudine sau de elevație spirituală.

În desfășurarea acțiunii: Cora e prezentată ca și eroina franceză, în etapa adolescenței; d-ra Cora, elevă de pension, aproximativ naivă și visătoare. Apoi, căsătorită cu moșierul Tomița (răsbotezat de ea mai distins-pretențios, Tom) și instalată la conac, în vecinătatea orașelului R. Tipul de bădăran stângaci al lui Tom, atent studiat; interiorul însă dela Poiana sumar față de cel dela Tostes.

Cora l-a luat de bărbat, dar nu-l suportă decât cu o comprimată resemnare. Va deborda la ceasul oportun. Prin căsătorie a provocat o revulsiune, cu scopul de a se descongestiona de privațiunile casei părintești. Între Emma și Charles sunt raporturi omoloage. Unde nu există potrivire, și din aceasta decurge inferioritatea, este în absența motivărilor depline. Emma e romanescă, iar adulterele sunt explicabile prin tendința de transbordare în alte medii. Aspirațiile ei se îndreaptă spre contingente pe cari existența de baltă stătută nu i-le procură. Corei nu i-a acordat autorul *bovarysm*, elementul romanesc. Numai o ușoară germinație sentimentală de unde generează aventurile ca o compensație, ca o răzbunare împotriva destinului și împotriva lui Tomița, executorul său. În orice caz, locul însemnat la Flaubert printr-o magistrală și intensă analiză, nu se dovedește la d-l S. D. Emma este și victima unei psihologii românești; Cora își face numai viața mai agreabilă, căutând să-și răscumpere neplăcerea de a viețui alături de Tomița.

Atitudinea disprețuitoare pentru bărbatul ei se întâlnește perfect cu aceea a Emmei față de Bovary. În majoritatea împrejurărilor îl ironizează. Ambele perechi sunt separate de același abis al neînțelegerii, al neajungerii dela unul la celălalt.

De cele mai multe ori devotat întocmai ca Charles, Tomița se străduiește să-i fie pe plac și să-și apropie, să-i satisfacă dorințele: toalete, plimbări la oraș și plănuită călătorie la București. Charles merge chiar mai departe, renunțând la clientelă spre a se așeza la Yonville-l'Abbaye.

Momentele progresive merg în corespondență: Cora devine mamă. Un singur copil ca în căsnicia Bovary. Ca și acolo, fătul nu înlătură pasiunea vinovată.

Un intrus. Nu direcționează purtarea Corei după meridianul castității, nu trezește într'însa nici o palpăire de maternitate. Il exilează departe de camera ei, la capătul locuinței, ca să n'o supere cu plânsul și prezența lui. Tomița, afectuos, petrece adeseori clipe de bucurie părintească lângă leagănul copilului, suplinind dragostea de mamă. Simbolic, vestea morții îl surprinde aplecat peste ființa mică, răsărită în viața lui simplă, ca grâul în țarină.

Urmează cele două amoruri ale Corei, întâi cu Totonel, ofițerul, și după părăsire, cel de al doilea, cu Vlad Stroescu, reluarea idilei de pe când era D-ra Cora Negrea, elevă de școală. Ziua căderii sosește ocazionată ca la Yonville, de un eveniment puțin obișnuit. Nu se țin ședințele „des Comices agricoles dela Seine-Inférieure”, dar este o consfătuire politică. Echivalentă în configurație. Întâlnirea e decisivă. Scena și eroii au linii asemănătoare. Vlad Stroescu, respectiv M. Rodolphe Boulanger dela Huchette, este eroul cuceritor, gentil și visat. Pentru el va fi în stare să comită cele mai mari nebunii, să-și părăsească familia.

Sfârșitul, cu fireștile mici deosebiri, este destul de apropiat în factură de cel al doamnei Bovary. Cora, la fel ca sora-sa Emma, moare. O răpune o pneumonie contractată în noaptea fatală. Desigur, complicată cu elegia cauzată de uciderea lui Vlad Stroescu, la vânătoare. Tomița persistă a fi același tip brutal, neînobilat ca la Flaubert de sentimentul înalt al iertării.

Mutatis mutandis, d-l S. D. traduce în circumstanțe românești istorisirea romanului francez. Aceasta încă nu i-ar reduce total meritele. Fiindcă intuiția genială a lui Flaubert a adâncit un proces care cu inerente variații locale, se petrece în toate orașele de provincie. O afirmăm și o credem. Căci ideea niciodată nu e nouă în opera de artă. Demult și-a asumat un caracter de circulație. Rămâne de constatat tratarea. Că personajele sunt similare, (Cora-Emma; Charles Bovary-Tomița; Rodolphe-Vlad Stroescu și relativ cele de mâna doua, b. o., farmacistul Hornais-Andrei Negrea); că ritmul epic percurge aceleași cercuri, deci este evident împrumut de paianță, nu-i aducem o vină capitală. Obiecțiunea osânditoare derivă din insuficiența modelării. D. S. D., deplasându-se din sfera radiațiilor flaubertiene n'are un adaos propriu. Peste situațiile cari reclamă examinări minuțioase, sare cu dezinvoltură. Personajele nu trăesc lăuntric, sufletește. Nu sunt pipăite pe fețele interioare. Se manifestă exclusiv prin acțiuni. Greutățile sunt abil ocolite.

Ni-se dă o ediție de Madame Bovary autohtonă, în raport cu cea franceză, întrucât i-se copiază acțiunea și i-se reduce esența psihologică.

Interesat de curentul pasional al eroilor, d-l S. D. neglijează și uneori ignorează ambianța. Al doilea defect principal în comparație cu opera franceză. Aici își are origina și minusul de emoție resimțit la lectura compoziției românești. La încheierea acestei triste istorisiri nu încerci profundă silă, nețărâmurită compătimire în fața inferiorității omenești, nici nu guști un hilar Homais în Andrei Negrea, nici incisivitate în ironia judecătorului Sofronie, rici desgust iremediabil pentru Totonel și nici, mai ales, nu pui o definitivă vestejire pe faptele degradant umane ale Corei și ale lui Vlad Stroescu. O continuitate de acte, cu logica lor, care te preocupă în intervalul cât ții cartea în mână. După aceea dispar, nereproduse de eclatanta lor vivacitate artistică. Nu este acea perfectă identificare, pe care o pretindea Brunetièrre ca o condiție determinantă.

* * *

Necontestat însă d-l S. D. aduce în afară de cusururi și vădite calități. Narațiunea se îndrumează inițial, fericit. Am putea spune că primele patru capitole sunt în discordanță cu restul, din punct de vedere al reușitei. Scrise mai cu grije, par fragmentele altei cărți. Psihologia bolnavei (cap. I), visul (cap. II), sunt pagini onorabile în epica noastră, și, mai mult, cinstesc pe un scriitor începător. Tot așa avem cuvinte de laudă referitor la restrânselile peisagii sociale, s. ex., descripția în treacăt a moravurilor politice. Crochiul ușor în care se oglindesc: pretețul, candidatul și învățătorul demagog (pag. 215—216) indică un ochi ager de observator. Vrednic de luare aminte este și jocul Corei pentru a se disimula, ca să nu fie descoperită de bărbat. Am notat câteva locuri, menționăm încă și forma. Degajată și îndemânică întreține pe cetitor în bună dispoziție și îl îndeamnă la lectură. Exprimarea variată și colorismul dau stilului sprintenie.

Drămuind greșelile și calitățile și, raportându-le la tinerețea autorului, avem motiv să ne așteptăm la lucrări mai prețioase. Nădăjduim că din poziția de decolaj, după ce se va emancipa de maestri, să se ridice acolo de unde privirea străbate nemijlocit în regiunile omenești. Depinde de d-sa ca în volumele viitoare să aducă promovarea întreagă a talentului și originalității. Noi le presupunem existența și adăstăm ecloziunea nestânjenită.

CONST. IONESCU

C R O N I C A P L A S T I C A

G R U P U L N O S T R U

Manifestările tineretului în artele plastice se fac din ce în ce mai dese și forțează din ce în ce mai mult luarea aminte a iubitorilor de artă. În ultimul timp, alături de expoziții personale, câțiva pictori și sculptori

tineri au organizat în sala „Ileana” o expoziție colectivă sub denumirea de „Grupul Nostru”. Titulatura se ferește să mărturisească vre-un program iar numele participanților nu ne indică îndeajuns ce criterii au

prezidat la alcătuirea Salonului. Ansamblul nu este totuși lipsit de omogenitate și aceasta credem că se datorește în primul rând valorii, cel puțin onorabilă, pe care o prezintă aportul fiecăruia, considerat în parte. În adevăr, ceea ce convinge dintru început pe vizitatorul expoziției din sala „Ileana” este nivelul ansamblului, lipsit de fluctuațiuni sub un minimum de corectitudine, depășit însă în nenumărate cazuri de realizările fericite ale câtorva expozanți. Este vorba aici de o bunăcuviință în înfățișare, ce ar trebui să servească drept exemplu multora din asociațiile, chiar mai vechi, de artiști plastici, spre a împiedeca pentru totdeauna exhibiții grotești ca acelea din subsolul Ateneului.

Intre lucrările expuse se remarcă în primul rând portretele lui *T. Soroceanu*. Panoul rezervat acestui tânăr și prob meșteșugar înfățișează un centru de voință, conștient și stăruitor aplicată spre interpretarea strânsă, prin linii și culori, a chipului omenesc. Artă de concentrare și sobrietate, portretistica pretinde eliminarea detaliilor care nu se leagă în niciun fel de substanța omenească manifestată în fizionomia modelului. Înțelegător al cerințelor genului, pictorul Soroceanu a înfăptuit cu maximum de economie în folosirea mijloacelor câteva portrete frumoase, care sunt tot atâtea caractere. Le lipsește, în regulă generală, partea de atracții speculată de atâția fabricanți de poze trandafirii, lingușitori plătiți ai slăbiciunilor omenești. Dacă se poate imputa ceva portretelor lui Soroceanu, este tocmai oarecare ascetism al culoarei, și aceasta ajunge să-l stânjenească pe pictor în aspirațiile sale spre o destindere sănătoasă a stilului, ori de câteori rigoarea formală este întărită de înfățișarea opacă a fondurilor și de abuzul de negru. Altminteri, noua orientare a pictorului, interesul mărturisit deodată pentru documentul omenesc, l-au smuls din cuprinsul limitat al preocupărilor sale anterioare, insuflându-i totdeodată o vitalitate aspră și vajnică, ale cărei reflecții înrăuresc tehnica actuală a pânzelor sale, devenită cu mult mai largă și mai destinsă.

Vecin de panou, *Ionescu-Sin*, urmărește mai mult decât oricând, aprofundarea resurselor paletii pentru obținerea unor efecte oarecum specializate în redarea carnației nudurilor. Moliciunea și albul carnației vor să fie țesute din reflexe luminoase, imponderabile și transparente. În chipul acesta, forma omenească, deși întregă, ajunge să reprezinte o simplă întretăere a nenumăratelor înrăuriri atmosferice; în alcătuirea plasticității ei, intră o mie de nuanțe fugitive, în timp ce contururile se topec în imprecisul ambianței. Căutarea lui Ionescu-Sin se îndreaptă acum într-o măsură foarte însemnată spre fixarea punctelor de sensibilitate luminoasă distribuite pe suprafețe largi. Dacă adăogăm la aceasta interesul pentru indicarea cadrului decorativ și generalizarea punctului de vedere „pictură” (în adevăr, chiar elementele formale sunt interpretate pictural și reduse la numitorul comun al vizualității picturale) vom înțelege prin mijlocirea cărei alchimii

corpul omenesc, pus totdeauna în primul plan, se preschimbă totuși într'un fragment de peisagiu și ne apare ca podoaba cea mai de preț a peisagiului. Atitudinea vegetativă a umanității din pânzele lui Ionescu-Sin contrastează în chipul acesta cu atitudinea desăvârșit activă a portretelor lui Soroceanu.

Generalizarea punctului de vedere „pictură” este dusă până la ultimele consecințe de *Constantin Constantinescu*, în cele trei naturi moarte ale sale, cu mască. Subiectul devine un pretext pentru arabescul culorilor vii, ceea ce interesează este absolutismul cromatic, desprins de semnificația morală a motivului. Din cadrul pânzelor lui C. Constantinescu, variații pe aceeași temă, umanitatea s'a retras cu desăvârșire, lăsând locul măștii impersonale pe o masă și podoabelor omenești. Viața este gândită ca o succesiune de momente violent colorate, dar fără legătură aparentă între ele. Sub înrăurirea soarelui meridional, unitatea personalității omenești se înfățișează destrămată, risipită în lucrurile înconjurătoare, în timp ce natura îmbie cu toate roadele pământului. Când apar uneori oamenii, ca în priveștița din Fez, ei sunt mai de grabă fantome, simple materializări ale luminei și atmosferei locale. Pornind dela o atare atitudine, pictura lui C. Constantinescu era firesc să exceleze în crearea atmosferei și decorativitate.

Decorative, într'un înțeles înalt, sunt desenele lui *Demian*. Cititorii noștri sunt familiarizați cu micile compoziții lineare ale desenatorului „Gândirii”, care pornește de cele mai multe ori dela o idee literară, o desvoltă potrivit unei legi de simetrie într'o arhitectonică largă și luminoasă, isbutind astfel să transpună alegoricul pe un plan de valori pur decorative, cu înțeles desinestător. Puritatea liniei, punerea în valoare a detaliilor, îmbinarea armonioasă a ansamblului linear fac din desenele lui Demian, mici comori de artă, însemnate cu semnul desăvârșirii. Deși de proporții reduse, ele înrăuresc prin spiritul lor elevat spre o impresie nedesmințită de măreție.

În acelaș compartiment al decorativului, se așează pânzele lui *Al. Phoebus*. Înraurit de școala rusească ne apare Phoebus și când înțelege peisagiul ca un decor zimțuit de teatru aplicat pe albastrul abstract al cerului, și când strânge liniile adâncite ale figurii omenești într'o sinteză de formă, hieratică și decorativă, care aduce aminte de icoanele bizantine. Forma liniștită tinde spre monumentalizare, riscă totuși să cadă în placat datorită împrejurării că nu este gândită în materia primă a culorilor. Aceeași imputare i se poate aduce lui *Dan Băjenaru*, a cărui compoziție cu țărânci rezolvă o problemă frumoasă de grupare a figurilor în raporturi de formă profilată linear, dar în ansamblul lucrărilor proprii pictorul suferă o scădere evidentă din cauza lipsei de omogenitate.

Tendența spre cadrul mare este generalizată în actuala expoziție. Ea poate fi valoroasă ca năzuință, trebuie însă susținută cu mijloace care nu se uzează repede și cu o respirație care nu obosește. Iată de ce nu socotim

oportun să felicităm pe domnii Papatriandafil și Șt. Constantinescu pentru autoportretele în mărime naturală. *Tache Papatriandafil*, căruia îi recunoaștem însușiri de prim ordin, greșește când stăruie într-o manieră demonetizată cu totul prin specularea ei până la sațietate. Felul cum așează domnia-sa modelul portretelor sale în cadrul peisagiilor se dovedește a fi un simplu procedeu fără niciun raport cu sinceritatea viziunii proprii. Această constatare se impune chiar independent de considerația că formula este desprinsă de-a-gata din repertoriul vast al istoriei artelor. Acuzarea de academism o poate suporta în parte și Șt. Constantinescu. Peisagiile sale sunt întotdeauna constructive, detaliile se integrează definitiv masselor mari de culoare, aderența elementelor formale este desăvârșită. Inteligența ansamblului nu îi lipsește deloc acestui pictor, care așează culoarea în planuri întinse și se arată preocupat îndeobște de raporturile mari. Un singur lucru nu ne satisface: lipsa de vibrație a culorii, caracterul aton și neutru al paletelor, răceala sentimentului. Aceste neajunsuri sunt înlăturate în acuarelele expuse, care oglindesc reflexele imediate ale emotivității artistului.

Dintre expozante, *Cassilda Miracovici*, aduce două peisagii și câteva naturi moarte, într-o tendință de primitivitate, valoroasă când este susținută pe forța elementară a sentimentului, îndoelnică ori de câteori

lucrul pare învățat. Lucrările reduse ca număr, ale *Cassildei Miracovici* nu îndreptățesc o judecată definitivă. *Margareta Sterian* păcătuiește oarecum prin literatură, prin fantezia anecdotică. Socotim că fantezia este o calitate frumoasă, folositoare artistului-pictor și că însăși anecdota poate servi ca punct de plecare al unor realizări însemnate. Fantezia trebuie însă, în acest caz, să lucreze în sensul unei complexități de expresie picturală, să tindă spre organica asimilare într-o sinteză înaltă de culoare a datelor anecdotice dela care pornește. În acest caz, are loc transpunerea motivului în limbajul propriu al picturii, cu folosirea mijloacelor adecuate care, singure, permit comunicarea emoției specific picturale. *Florica Vasilescu* expune numai două lucrări; prea puține pentru a aprecia cum se cuvine un talent ce ne apare îndestul de interesant.

În ceea ce privește sculptura, ea este reprezentată prin contribuția de plastică a lui *Constantin Baraschi* și *Mac Constantinescu*, amândoi, artiști valoroși, legați încă de tratarea decorativă a planurilor și de oarecare rafinament linear. În special, cel din urmă este preocupat de o sumă de subtilități care țin de resursele diverse ale materialelor folosite și care pentru moment îl distrag pe artist dela concentrarea mijloacelor soliditate de unitatea spațială a înfăptuirilor plastice.

AUREL D. BROȘTEANU

CRONICA SPECTACOLELOR CRITICA REPERTORIULUI TEATRAL

Am arătat în trecuta noastră cronică părerea că spectacolele suferă la noi de o lipsă capitală, — de impresari. Criza teatrului o reduceam la inexistența impresariatului. Iar lipsa de impresari și directori cu spirit impresarial se răsfrânge, după cum vorbeam, în greșita înțelegere a teatrului însuși, în confuzia genurilor teatrale, în fantastica și ne mai pomenita întocmire a repertoriului, în dezechilibrul regiei, în anemia autorilor dramatici autohtoni și în prostul joc al actorilor, chiar al celor buni!

Ce criterii vor fi jucând în mintea diversilor directori de teatru în momentul în care își alcătuiesc repertoriul? Nu suntem supărăcioși, și nu ne place să supărăm pe directorii de teatre. (Deși, ca orice critic, am a mă plânge de lipsa de amabilitate, de lipsa de înțelegere profesională a rolului criticului de către numiții directori. Dar e o chestiune asupra căreia vom reveni). Însă nu se poate mânia nimeni, dacă vom afirma că toate criteriile sunt cu puțință ca să se fi înfățișat acestora afară de singurul și unicul criteriu al formării unui repertoriu, adică al întocmirii unei serii de spectacole coerente și cu rezonanță spectaculară.

Cunoaștem cazuri foarte precise în care piesele au fost alese după motive de croitorie. (Pentru ca oarecari protagoniste să poată arăta oarecari rochii). Și nu sunt rare asemenea cazuri. Ce să mai vorbim de piesele de

„preferință” ale cutărui actor sau cutărei actorițe, care sunt astfel impuse în repertoriu. Doamna X s'a visat peste noapte în „Dama cu Camelii”. Foarte lesne să-și transforme visul în realitate: cumpără camelii dela florărie și impune în repertoriu doamna căreia îi plăceau atare flori.

În cel mai bun caz alcătuitorul repertoriului se gândește și la public. Și caută piese care să placă, piese de „succes”, care adică să aducă banii publicului în casa teatrului. Acest motiv generos, deci, de a mulțumi publicul pare a fi puțin cam comercial. N'importe!..

Trecând acum dela „principii”, „criterii” și „motivație”, scoborând din „abstractul” pe care-l contemplăm, să vedem în practică ce se întâmplă? Dăm peste Evantaliul doamnei Wendermeere, peste Admirabilul Crichton, peste Profesorul de Engleză, peste Elisabeta Regina Angliei, înșfârșit, e oșos să mai cităm pe toți gentlemanii, lorzii, lady-ile, baroneții, feciorii, lacheii și apașii Londrei, Scoției, Irlandei, și ai dominioanelor marelui imperiu britanic, pe care-i vedem defilând aidoma pe diversele scene bucureștene. A ajuns la modă anglo-saxonismul.

Probleme specifice, mărunte, meschine, fără nici un interes pentru noi, tratate de cele mai multe ori de autori sub-mediocri, sunt deslănate la noi de bieții actori cari nu se așteptau să se transforme atât de re-

pede în propagandiști englezi. Și, pentru că vorbim de aceasta, este locul să ne întrebăm dacă nu ar fi bine să se numească un profesor de engleză la conservator?

Iar când se caută și succesul „cassei închise”, se recurge la vodevilurile inenarabile ale autorilor mai slăbuți francezi, cari ne oferă un deputat Barricou, un Pardon Madam? și alte frumuseți de acest soi.

Nu insistăm mai mult asupra acestei realități deconcertante. Este deajuns de concludent tot ce am afirmat aci, pentru ca să putem ataca de front problema repertoriului.

Repertoriul, ansamblul de piese întocmit în chip unitar și armonios, coerent și logic, este puntea care unește pe actori cu spectatori în perfectarea spectacolului. Spectatorul joacă și el, cași actorul, în piesă. El nu este numai o simplă cutie de rezonanță, ci este însăși vioară întregă, pianul complex, cu toate coardele și pedalele, la care cântă actorul pe partitura autorului. Când vei cânta pe o vioară bucăți care cer registrul contrabasului, sau la harmonică ceea ce este destinat orgei, vei fi dat naștere nu artei, ci ridiculului.

Deci prima problemă a alcătuirii repertoriului este aceea a publicului. Cu ce public am de a face? Problema repertoriului este problema publicului.

Eră lesne, înainte vreme să răspunzi pentru București la această întrebare. Când clasele sociale erau rânduite după o anumită ordine, când existau boeri, ciocoi, mahalagii. Când există o linie netă de demarcație a monduului și demi-monduului.

Astăzi, însă, când publicul bucureștean e un public încoherent și interlop, când nu știi dacă piesa e destul de pudică pentru femeile ușurele care se află în sală sau destul de decoltată pentru cucoanele de „familie”, când nu cunoști gradul de instrucție sau analfabetism

al spectatorilor, nu știi ce să alegi și ce să joci. E adevărat: problema publicului nu e atât de ușoară și, chiar cel mai bun director de teatru, cel mai bine intenționat, poate fi absolvit când greșește.

Totuș, problema are determinantele ei care nu pot scăpa nimănui necum directorului de teatru.

Așezarea noastră geografică ne impune un anumit repertoriu, potrivit longitudinei și latitudinii între care trăim și ne mișcăm. Ea atrage o normă pe care am putea-o enunța:

Spectacolul trebuie să prezinte ori întâmplări destul de autohtone, ori suficient de exotice, pentru ca să ne poată interesa.

Publicul care iubește pe Caragiale și pe Tănase, care tremură — oricât e el de select — de plăcere la apariția ciomăgașului în șalvari, și care se pasionează în mod egal de Capone banditul din Chicago știe el ce știe. Puțin îi pasă lui de Evantaliul doamnei Wendermeere, ori de deputatul Barricou.

Iar a doua regulă care trebuie să prezideze la formarea repertoriului ar fi: *Personagiile trebuie să fie suficient de profunde și umane, ori suficient de abstracte și superficiale, ca să poată mulțumi pe spectator.*

Ori, ce se întâmplă la noi? Un instinct nesigur, o lipsă de competență alteori, și uneori o grabă nejustificată, fac să se aleagă piese *hibride*, în care e și o leacă de exotism și o leacă de moravuri ca pe la noi, în care personagiile au ceva schelet și rezonanță, dar sunt și destul de inconsistente.

Deci, directorii de teatru, dacă ar alege piesele după aceste două criterii, ar putea determina și o constanță a publicului, atât de fluent dela noi.

Prin aceasta, însă, ajungem la problema autorului.

PAUL STERIAN

CRONICA MĂRUNTĂ

VIAȚA LITERARĂ care, cu regret o constatăm, și-a rărit apariția, isbită de greutatea tot mai neîndurate ale tiparului, se arată surprinsă și nedumerită că în paginile noastre au răsărit nume noi ce iscălesc bucăți de proză și de poezie. Ce sintetizează adânc și substanțial tinerii aceștia? — se întreabă revista citată. Și răspunsul e negativ, deși cu aprecieri pentru spiritul nostru de „ospitalitate”.

Noi nu socotim act de ospitalitate producțiile acestor începători. Ospitalitatea nu implică spiritul critic, de alegere. Iar bucățile de proză și de poezie prin care o serie de tineri au debutat în ultimele numere ale *Gândirii* sânt alese din maldărele de manuscrise ce le primim. E tot ce am găsit mai bun; și ceea ce am publicat susținem că era publicabil chiar într-o revistă pretențioasă ca a noastră. Evident niciunul dintre tinerii aceștia nu „sintetizează” ceva, fiindcă e vorba de debutanți. Sintetizează ceva un scriitor ajuns la maturi-

tate. Un debutant „promite” când scrie lucruri publicabile. El e, deci, o speranță, iar nu o sinteză. Incurajându-l o revistă cu prestigiu, îl și stimulează în același timp.

Când a apărut *Gândirea*, mulți dintre scriitorii cari alcătuiesc falanga ei de azi erau tot așa: simpli începători. În zece ani s'a format astfel o generație nouă, puternică și definită. Voim ca, atunci când *Gândirea* va fi împlinit al doilea deceniu, o nouă generație de poeți și prozatori să îmbogățească literatura noastră alături de citorii necunoscuți de acum zece ani.

*

EONUL DOGMATIC, strălucitul studiu filosofic al d-lui Lucian Blaga, publicat în patru numere consecutive, n'a avut încă răsunetul pe care îl merită. Filosofii „științifici” ai d-lui C. Rădulescu-Motru n'au luat act de apariția acestei înalte realizări în cugetarea românească. Intemeiat pe ultimele date ale științei,

filosofiei și teologiei (protestante), studiul d-lui Lucian Blaga cristalizează în formule lapidare și originale aspirațiile caracteristice ale spiritului contemporan și năzuie, vizionar, să-i anticipeze conturul. Prin aceasta, fecunditatea lui e dată. O amplă discuție ar putea naște între intelectuali realmente pasionați de problemele și orientările filosofiei.

Deocamdată însă nu înregistrăm decât un rezumat în *Raze de lumină*, serioasa revistă a studenților teologi bucureșteni și un articol de simț just în *Muguri*, simpatica și vechea revistă a seminaristilor din Buzău.

În tipăritura *Eonului dogmatic* s'au strecurat câteva greșeli fără mare însemnătate pe care autorul le va îndrepta când, la toamnă, studiul se va trage în volum.

*

REBRENISMUL adică furtul, fie el și numa: de ordin literar (vezi nuvela *Dintele* de Liviu Rebreanu, copiată întocmai după una cu același titlu a doamnei Rachilde și divulgată de Romulus Dianu în *Curentul*), rebrenismul deci face școală. Capătă aderenți printre tinerii lacomi de glorie când nu le dă mâna stângă să se arate lacomi de bani. Astfel într'o foaie dela Brăila, „Luceafărul literar și artistic”, care publică numeroase versuri, uneori armonioase și luminate de imagini, un june Sorin B. Rareș iscălește o poezie *Ruini*, care e în întregime, până la virgulă și punct a lui *Artur Stavri* din volumașul uitat: *Pe-acelaș drum!*

Furtul mai e și dedicat: „D-lui Aurel Marin”. Dece nu deadreptul d-lui Liviu Rebreanu, patronul noului curent?

*

A LOȘAKOV, al cărui tablou „Portretul poetului K” îl reproducem în numărul de față, e un pictor basarabean care lucrează la Paris și se distinge printre cei dintâi ai generației noi. Ni-l semnaleză din capitala Franței d-l Iosif Igiroșianu, el însuș un distins publicist încă puțin cunoscut. Loșakov expune de câțiva ani la diferite saloane: al Tuileriilor, al Independenților, și lucrările sale sânt reproduse în mai toate revistele de artă franceze. Critica parisiană a apreciat în el „rara surpriză a unui primitiv întârziat” și îi găsește pânzele impregnate de mult spirit literar. Frumosul tablou reprodus de noi reprezintă întâia fază a pictorului care, actualmente, a evoluat spre o culoare mai intensă și spre o construcție mai sobră. Portretul d-lui N Iorga, a cărui fotografie ne-a fost deasemenea trimisă, expus anul trecut, a fost judecat de critici ca opera de consacrare a tânărului talent. Il vom reproduce în numărul de Iunie al *Gândirii*, care va fi închinat d-lui Nicolae Iorga

*

G. TUTOVEANU, poetul bărlădean just apreciat în epoca *Semănătorului*, publică în foaia locală *Scrisu! Nostru* interesante și documentare amintiri literare de acum 20—30 de ani. Cunoaștem în autorul lor un

suflet candid și inalterabil dedicat literaturii și mișcării culturale din vechiul târg moldovean, unde a întemeiat o casă de cetire model cu peste șapte mii de volume, cu o pinacotecă de unde nu lipsește Grigorescu (dăruit orașului de A. Vlahuță) și o sală de expoziții. În 1917, G. Tutoveanu a publicat o nouă culegere de poezii dintre care unele rămân între cele mai bune ale răsboiului. De pildă acea mișcătoare *Rugăciune*:

Copii mei, copii mei,
Când mergeți seara la culcare
Și candelile 'n tremurare
Vă ning pe creștete văpaia,
Rugați-vă și pentru cei
Cari-au căzut la Turtucaia.

Dr. MARIUS GEORGESCU, șef de lucrări al clinicei obstetricale din București, a dat la lumină studiul său de specialitate despre *Rombul lui Michaelis*, tipărit într'o formă de rară eleganță. Rombul lui Michaelis e o caracteristică a corpului femeesc, vizibil în regiunea sacrată și al cărui contur aparent e determinat de forma osului sacru ce-i stă la bază și de configurația lăuntrică a oaselor învecinate. Acest desen geometric exterior joacă un rol însemnat în clinica obstetricală ca mijloc al diagnosticului și al prognosticului. După aparența lui variată se poate cunoaște normalitatea sau anormalitatea bazinului, — ceea ce are o importanță capitală în actul nașterii.

Chestiunea studiată clar și metodic de doctorul Marius Georgescu are, pe lângă latura clinică, și una antropologică, sociologică și artistică. E interesant de știut că, pe când în medicină însemnătatea ei e semnalată abia în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în artă joacă un rol deosebit încă din antichitate. Intuiția genială a artiștilor plastici a descoperit în rombul lui Michaelis semnul distinctiv al frumuseții femeiești, adică semnul proporționalității normale a corpului femeiesc. El e vizibil în Afroditele de marmoră ale lui Praxitel și în nudurile Renașterii. Arta e, în această privință, antemergătoarea medicinei în revelarea secretelor formei omenești. Și dacă pentru medicina contemporană valoarea clinică a problemei studiate a crescut, ea nu s'a micșorat întru nimic pentru artă. La baza studiului plastic stă anatomia umană. D-l Marius Georgescu observă cu dreptate, judecând după producțiile artei contemporane, degenerarea ideii de frumos uman în diformitățile pe care plastica le înfățișează ca tipuri de perfecțiune corporală. Studiul științific aprofundat al anatomiei va conduce pe artiști la imaginea veridică a perfecțiunii. Un criteriu sigur în acest studiu e chestiunea tratată de d-l dr. Marius Georgescu. Cartea sa, prevăzută cu numeroase planșe comparate, poate fi, pe lângă scopul strict medical al ei, de un real folos artiștilor plastici și învățământului din școlile noastre de arte frumoase.

GANDIREA

A. Loşakow

Portretul poetului K.

GANDIREA

Florica Vasilescu

Clowni

Mac Constantinescu

Păpușa din Drăguș

Ionescu Sin

Portret

GANDIREA

Margareta Sterian

Natură Moartă

Cassilda Miracovici

Castelul

GANDIREA